

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

Filosofická fakulta

DIPLOMOVÁ PRÁCE

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

Filosofická fakulta

Katedra: KATEDRA PEDAGOGIKY

Studijní program: PEDAGOGIKA

Studijní obor: SOCIÁLNÍ PEDAGOGIKA

DIPLOMOVÁ PRÁCE

Bc. Michaela Kuříková

**Zájmové vzdělávání jako kompenzace jednostranné
zátěže základní školy**

**Leisure education as a compensation for unilateral
burden at basic school**

Vedoucí práce Mgr. Karolína Pávková Ph.D.

2014

Prohlášení

Název práce:	Zájmové vzdělávání jako kompenzace jednostranné zátěže základní školy
Jméno a příjmení autora:	Bc. Michaela Kuříková

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracovala samostatně, že jsem řádně citovala všechny použité prameny a literaturu a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Jablonci nad Nisou dne 24. 6 2014

podpis

Zájmové vzdělávání jako kompenzace jednostranné zátěže základní školy

Abstrakt

Diplomová práce se věnuje zájmovému vzdělávání a jeho funkcím ve vztahu ke školní jednostranné zátěži. Teoretická část vychází ze současného stavu vzdělávací politiky v oblasti zájmového vzdělávání. Dále jsou podrobněji prezentovány aktuální otázky zájmového vzdělávání v České republice (jeho funkce, cíle, formy, instituce zájmového vzdělávání apod.) a Evropě, kde se o zájmovém vzdělávání hovoří jako o mimoškolní péči. V praktické části práce je realizován výzkum zaměřený na přínos zájmového vzdělávání u žáků základních škol. Součástí práce je také vymezení návrhu na vhodné využívání volného času jako kompenzace jednostranné zátěže školní docházky.

Klíčová slova

Zájmové vzdělávání, školní družina, školní klub, volný čas, mimoškolní péče, zátěž školního prostředí, školní vzdělávací program školní družiny

Leisure education as a compensation for unilateral burden at basic school

Abstract

This thesis deals with special interest education and its functions in relation to school-sided load. The theoretical part is based on the current state of education policy in the interest of education. Are also presented in detail the current issues of interest in learning Czech Republic (its functions, objectives, forms, leisure education institution, etc.) and Europe, where the pet training referred to as after-school care. In the practical part of the work carried out research on the benefits of leisure education for pupils in primary schools. The work also includes a proposal for defining the appropriate use of free time as compensation for unilateral burden of schooling.

Keywords

Leisure education, school club, leisure time, after-school care, the burden of the school environment, school educational program school clubs

Obsah

Úvod	6
Předmět a cíl práce	6
Teoretická část	8
1. Zájmové vzdělávání	8
1.1 Funkce zájmového vzdělávání	10
1.2 Instituce zájmového vzdělávání	12
2. Volný čas	16
2.1 Teoretické přístupy k volnému času	17
2.2 Zájmové vzdělávání a mimoškolní péče v Evropě	21
2.2.1 Státní projekty na podporu zájmového a neformálního vzdělávání	24
3. Zátěž ve školním prostředí	27
3.1 Kořeny psychické zátěže	27
3.2 Zvládání zátěžových situací	30
3.3 Specifika školní zátěže	32
3.3.1 Psychosomatika	34
3.3.2 Další faktory přispívající ke zvýšené zátěži ze školního prostředí	36
3.4 Sumarizace, hlavní faktory školní zátěže	39
4. Funkce zájmových činností v životě dítěte	40
5. Závěrečné zhodnocení teoretické části	42
Praktická část	44
6. Školní vzdělávací plán školní družiny	45
6.1 Klíčové kompetence podle RVP pro základní vzdělávání	47
6.2 Obsah programu školní družiny	48
7. Obsahová analýza	52
7.1 Zaměření obsahové analýzy	53
7.1 Představení výzkumného vzorku	55
8. Rozbor jednotlivých ŠVP školních družin	58
8.1 Družina 1	58
8.2 Družina 2	59
8.3 Družina 3	60

8.4 Družina 4.....	61
8.5 Družina 5.....	62
9. Závěrečné vyhodnocení výzkumné části.....	63
10. Návrh RVP školní družiny kompenzující zátěž školního prostředí.....	66
11. Závěr	78
Seznam použité literatury	80
Přílohy.....	84

Úvod

Předmět a cíl práce

Ač se může volný čas dětí zdát, jako nevýznamný a nedůležitý, při vhodné práci s ním formuje dětskou mysl a duši. Francouzský osvícenecký spisovatel Denis Diderot napsal: „Volný čas je důležitější součást našeho života.“ (Srovnal 1957, s.158) Práce s dětmi ve volném čase se stále zdá značně nedoceněnou a podceňovanou disciplínou. Když se hovoří o volném čase dětí mnohým z nás se jistě vybaví školní družiny, ty spadají pod mimoškolní zájmové vzdělávání, a mají u nás dlouholetou tradici první formy družin byly zakládány již roku 1885 v Praze. Zájmové vzdělávání v České republice stejně, jako školství prochází v posledních letech velkými změnami. Podobně jako školy, musí mít i družiny své školní vzdělávací programy, kde je jasně definován cíl a obsah práce. Školní vzdělávací program školní družiny by měl být přehledným obsah práce vychovatelek. Měl by sloužit školní inspekci a rodičům žáků k posouzení zda obsahuje a naplňuje všechny své výchovné cíle a je atraktivní. Ač neustále roste, mezi rodiči zájem o školní družiny a kluby, skýtá jejich fungování několik otazníků či snad překážek. Financování těchto zařízení je stálým problémem pro své zřizovatele, průměrný věk vychovatelek se stále zvyšuje a i kvůli finanční podhodnocenosti se mladí lidé do tohoto oboru nehrnou. V očích široké veřejnosti nemá zájmové vzdělávání nejlepší obrázek. Tyto i další problémy oboru mě přivedli na myšlenku zabývat se právě zájmovým vzděláváním ve školství.

Při své práci ve školní družině jsem narazila na několik otázek, které vidím jako klíčové k upevnění postavení zájmového vzdělávání ve školství. Mou prvotní otázkou k danému tématu bylo, zda družiny plní jeden z hlavních legislativních cílů a to zda kompenzují zátěž školního prostředí. K tomu, abych si mohla jednoznačně na tuto otázku odpovědět, nastuduji formy, cíle a funkce zájmového vzdělávání a jejich zařazení do ŠVP školních družin se pokusím ověřit pomocí obsahové analýzy pěti ŠVP školních družin ve městech Liberec a Jablonec nad Nisou. Jedná se o jedny z největších škol v daných městech a jejich výběr byl náhodný. Předpokládám, že tyto ŠVP školních družin mě inspirují k zpracování mého cíle. Hlavními kritérii mé obsahové analýzy je legislativní úplnost programů, jejich cíle a samotný obsah práce ve školní družině. Hlavním cílem celé mé práce je pomocí dostupné literatury k danému tématu a obsahové analýzy

pěti ŠVP školních družin navrhnout ŠVP školní družiny, který bude obsahově vhodný pro region Liberec a Jablonec nad Nisou. Dále by program měl dostatečně kompenzovat zátěž školního prostředí, měl by být plný praktických aktivit, rozvíjející kompetence, které žáci později uplatní v běžném životě. Rozvoj klíčových kompetencí, kam patří kompetence komunikativní, kompetence k trávení volného a řešení problémů, sociální a interpersonální kompetence, občanské a pracovní kompetence a kompetence k učení, si bere družina za svůj hlavní úkol.

Teoretická část

1. Zájmové vzdělávání

Zájem je z pohledu psychologie velice těžce objasnitelný, mnoho autorů se k tomuto pojmu staví nejednoznačně. Dle Nakonečného se jedná o afektivní zaujetí činností nebo předmětem ke kterému dlouhodobě směřujeme svou pozornost. Zájůmům, které se zabývají praktickou činností, se většinou říká hobby. U tohoto pojmu se vyskytuje zajímavý paradox. Ač máme zájem o různé předměty či činnosti neznámá to, že nám tyto činnosti jdou. Nakonečný uvádí jako příklad zájem o herectví. Autor dále uvádí, že zájmy nás sice jistým způsobem charakterizují, ale nejsou součástí charakteru. V souvislosti s motivací tedy nejsou zakotveny v motivačním charakteru jedince, ale mohou být udržovány různými druhy motivů. Většinou jsou provozovány pro jistý druh uspokojení. Dále autor hovoří o tom, že zájem bývá spojen s vydáním značných financí, což se především zájmové vzdělávání ve školství snaží odbourat. Obecně je doloženo, že zájem je hnacím motorem vzniku motivace. (Nakonečný 1997, s. 421-422) a motivace jak všichni víme je důležitá pro všechny formy a druhy činností.

Zájmové vzdělávání je velice jasně definováno v tzv. školském zákoně (zákon č. 561/2004 Sb. O předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání), kde je definováno v paragrafu 111 jako vzdělávání, které naplňuje volný čas účastníků v mnoha oblastech. Zájmové vzdělávání se spolupodílí na naplňování školského zákona a to zejména ve školských zařízeních, kterými jsou školní družiny, školní kluby a střediska volného času. Tato školská zařízení mají zajišťovat zejména zájmové, vzdělávací a výchovné činnosti, dále se mají snažit předcházet sociálně patologickým jevům a rizikovému chování. Stránky ministerstva školství mládeže a tělovýchovy také zmiňují to, že by školská zařízení pro zájmové vzdělávání měla objevovat a podněcovat nadání a talent. (MŠMT, 2014)

O zájmovém vzdělávání dále hovoří tzv. Bílá kniha (Národní program rozvoje vzdělávání v ČR). Bílá kniha je psána především směrem k proměňujícímu se školství, které reaguje na změny v celé společnosti, rodina oslabuje své funkce ve výchově, což se snaží naše moderní školství kompenzovat. V druhé kapitole, která

se zabývá předškolním, základním a středoškolským vzděláváním, se hovoří o zájmovém vzdělávání a využívání volného času. Zde je zájmové vzdělávání definováno, jako souhrn aktivit, jak systematických tak jednorázových, které smysluplně naplňují volný čas, prohlubují vědomosti a dovednosti mimo školní vyučování. Dále plní hned několik funkcí, mezi které patří krom vzdělávací a výchovné i funkce kulturní, sociální, preventivní a zdravotní, pod kterou je zahrnuta regenerační a relaxační funkce. Celá kapitola pak hovoří o potřebě rozšířit nabídku zájmového vzdělávání především v kontextu školy jako komunitního centra. Předkládá hned tři důvody k rozšíření a těmi jsou ekonomická výhodnost. Prostory školy se dále využívají a plní tak svou funkci dvojnásob. Dalším důvodem je nové pojetí školy, která nabírá na intenzitě ve své výchovné funkci a musí se tedy snažit přilákat děti i v jejich volném čase, který tak můžou smysluplněji využívat. Pokud se podaří na školách vytvořit rozumnou, zajímavou a všem dostupnou nabídku nových příležitostí využití volného času, můžeme efektivně předcházet vzniku rizikového chování, vzniku únavového syndromu a kompenzuje zátěžové prostředí školy. Specializovanými zájmově vzdělávacími institucemi dále jsou jazykové školy a základní umělecké školy. Ty tvoří místo pro vyhledávání a rozvoj talentů v mnoha oborech (taneční, hudební, výtvarné a dramaticko-literární). Kapitola nezapomíná hovořit i o dalších institucích, které nespádají do rezortu školství a tvoří část zájmového vzdělávání, jsou to například divadla, knihovny, galerie, planetária, zoologické a botanické zahrady, různé památkové objekty a další. (Národní program rozvoje vzdělávání v České republice, 2001) I tyto instituce jistě mají své místo v zájmovém vzdělávání.

1.1 Funkce zájmového vzdělávání

Asociace vychovatelů školských zařízení vydala na stránkách Ministerstva školství mládeže a tělovýchovy tiskovou zprávu týkající se financování regionálního školství. V rámci této zprávy uvedli velmi hezký výčet funkcí zájmového vzdělávání.

- Významný prostředek primární prevence rizikového chování dětí a mládeže
- Objevování a podchycování nadaných a talentovaných dětí
- Doplnuje především primární stupeň vzdělání, pomáhá naplňovat jeho cíle, které nestačí škola naplnit z časově omezených důvodů (osobnostně sociální výchova, mediální a etická výchova, multikulturní a environmentální výchova)
- Doplnuje a supluje některé funkce rodiny
- Napomáhá inkluzi (ať již žáků se speciálními vzdělávacími potřebami nebo, nebo žáků sociálně či ekonomicky znevýhodněných)
- Žáci získávají reálnou zkušenost, kterou lze aplikovat v reálném životě (Asociace vychovatelů školských zařízení 2012)

Ministerstvo školství mládeže a tělovýchovy na svých stránkách dále uvádí mezi funkcemi zájmového vzdělávání i kompenzaci jednostranné zátěže ze školní docházky. Což vlastně inspirovalo celou práci. Další funkce jsou zajištění duševní hygieny, funkce výchovná, vzdělávací, preventivní, kulturní, zdravotní a rozvíjí osobnost, její schopnosti, dovednosti, znalosti a talent. (MŠMT, zájmové vzdělávání, 2014) Co se podle ministerstva, ale rozumí, pod kompenzací jednostranné zátěže školy se můžeme jen domnívat a pokusit se objasnit.

Také je nutné zdůraznit, ač tato práce hovoří o zájmovém vzdělávání dětí, týká se celé populace a to i dospělých, protože je nedílnou součástí konceptu celoživotního vzdělávání.

Formy zájmového vzdělávání

Forem zájmového vzdělávání je mnoho, jasný a ucelený přehled předkládá vyhláška 74/2005 sb. O zájmovém vzdělávání.

“a) příležitostnou výchovnou, vzdělávací, zájmovou a tematickou rekreační činností nespojenou s pobytem mimo místo, kde právnická osoba vykonává činnost školského zařízení pro zájmové vzdělávání,

b) pravidelnou výchovnou, vzdělávací a zájmovou činností,

d) osvětovou činností včetně shromažďování a poskytování informací pro děti, žáky a studenty, popřípadě i další osoby, činností vedoucích k prevenci rizikového chování a výchovou k dobrovolnictví,

e) individuální práci, zejména vytvářením podmínek pro rozvoj nadání dětí, žáků a studentů, nebo

f) využitím otevřené nabídky spontánních činností. „

(Vyhláška o zájmovém vzdělávání, revidované znění z roku 2012)

Je věcí diskuse, které z těchto forem se užívají nejčastěji, ale pro práci ve školních družinách se používají zejména formy pravidelné výchovné a vzdělávací.

Cíle zájmového vzdělávání

Cíl zájmového vzdělávání není nikde jasně stanoven, ale mohli bychom vycházet ze školského zákona a z vize vychovatelů. Cílem zájmového vzdělání by měla být osobnost, která je schopná žít ve společnosti, dbá o své vlastní blaho a blaho druhých, umí se orientovat v rychle se rozvíjejícím moderním světě, vlastní svůj osobní názor a dokáže si poradit v těžkých situacích. Z této vytvořené definice vyplývá, že hlavní náplní zájmového vzdělávání by mělo být rozšiřování kompetencí, které jsou potřebné pro naplněný a hodnotný život.

1.2 Instituce zájmového vzdělávání

Pro účely této práce se budeme věnovat zejména zájmovým institucím zabývajícím se dětmi, které navštěvují povinnou školní docházku. Těmi podle zákona o zájmovém vzdělávání jsou školní družiny a kluby a střediska volného času.

1.2.1 Školská zařízení pro zájmové vzdělávání

Školní družiny a školní kluby

Obě tyto instituce se zabývají prací s dětmi školou povinnými a naplněním jejich volného času.

„Školní družiny jsou zařízení, kde se děti mladšího školního věku seznamují s možnou škálou zájmových aktivit, s jejich obsahem a formami. Nabídkou různých činností aktivizující děti, prohlubují jejich školní znalosti, zájmové činnosti rozvíjí jejich osobnost a zdokonalují jejich sociální kompetence (dovednosti).“ (Hájek, Pávková a kol. 2003, s. 7)

Jak píše Pávková, školní družiny mají na našem území obrovskou tradici, již počátkem 18. století vesničtí učitelé suplovali roli vychovatelů, po skončení své pracovní doby. Významnější změny nastali se zrušením nevolnictví a rozvojem průmyslové výroby. Lidé se stěhovali do měst, v rodinách byli zaměstnáni oba rodiče a tím se vytvořila potřeba zajistit péči a dozor nad dětmi. Tímto problémem se začaly zabývat různé spolky. První předchůdce dnešních družin byl útulek na pražském Vyšehradě založený kolem roku 1885. Pozdější název útulky byl změněn na družiny pro školní mládež a roku 1948 byly zařazeny do školského zákona jako mimoškolská zařízení. K rozdělení školních družin pro žáky od 1. – 5. třídy a školní kluby pro žáky od 6. – 9. třídy došlo dle Pávkové v roce 1960, kdy se obě tato zařízení stala součástí škol.

Hlavní potenciál obou těchto zařízení je v každodenním pravidelném ovlivňování volného času žáků. Mezi činnosti školních klubů i družin patří: odpočinkové, zájmové, rekreační, samoobslužné, veřejně prospěšné činnosti a příprava na vyučování. Vychovatel by měl podněcovat žáky nabídkou vhodných aktivit, činností a zároveň uspokojovat potřeby a přání. (Pávková a kol. 2002, s. 112 –

117) Především přání, na která v hodinách školní výuky není čas. Mezi nimi bych jen stručně jmenovala výchovu ke zdraví, etickou a ekologickou výchovu.

V roce 2012-2013 v provozu celkem 3 974 školních družin s počtem 269 tisíc dětí a 526 klubů s 44 900 dětmi. To je celkem 313 900 dětí z celkového počtu 848 755 žáků navštěvujících povinnou školní docházku.¹

Střediska pro volný čas dětí a mládeže

Podle Pávkové do této kategorie spadají domy dětí a mládeže a stanice zájmových činností. Domy dětí a mládeže by měli mít širokou nabídku služeb z širokého pole zájmové působnosti, stanice zájmových činností se většinou soustředí pouze na některé oblasti zájmů. První dům pro děti, u nás byl postaven začátkem devadesátých let v Brně. Koncepty domů dětí a mládeže se v rámci Evropy značně lišily, západní část Evropy preferovala nabídku spontánních aktivit, zatím co u nás a na východě se uchytila koncepce plánovaných zájmových útvarů. Dnes se tyto dva koncepty přibližují, až slévají. Tradice a zkušenosti v této oblasti vyústily až k tomu, že Praha se koncem minulého století stala centrem Mezinárodní asociace středisek pro volný čas dětí a mládeže (EYSI). (Pávková 2002, s. 121-125)

Podle údajů ministerstva školství mládeže a tělovýchovy u nás ve školním roce 2012/2013 bylo v provozu 310 středisek volného času, s počtem 231 021 žáků základních škol. Když tato čísla srovnáme s celkovými počty dětí navštěvující povinnou školní docházku a dětmi ve věku od tří do pěti let (dětí ve věku 6 – 14let je podle vývojové ročenky 2012/2013 celkem 848 755, přičtíme ještě počty dětí 3-5 letých 358 104) je vidět, že v podstatě každé páté dítě navštěvuje nějaké středisko pro volný čas.²

1.2.2 Další instituce zájmového vzdělávání

Dětské domovy, domovy mládeže, střediska výchovné péče, náhradní rodinná výchova, ústavní ochranná výchova kam spadají diagnostické ústavy a dětské

¹ Zdroj dat Vývojová ročenka Školství v ČR 2012/2013 url: <http://www.msmt.cz/vzdelavani/skolstvi-v-cr/statistika-skolstvi/vyvojova-rocenka-skolstvi-2003-04-2012-13>

² Zdroj dat Vývojová ročenka školství 2012/2013 URL: <http://www.msmt.cz/vzdelavani/skolstvi-v-cr/statistika-skolstvi/vyvojova-rocenka-skolstvi-2003-04-2012-13>

domovy, všechny tyto instituce patří do rezortu školství, nejsou však předmětem této práce, proto jsou zde pouze zmíněny.

Jazykové školy

Jazykové školy tvoří zvláštní typ školských vzdělávacích institucí pro výchovu ve volném čase. Zvláštní jsou především svým jasným jazykovým zaměřením. Ministerstvo školství mládeže a tělovýchovy do této kategorie dle Knotové 2011 s. 59 jsou započteny pouze ty školy, které mají právo státních zkoušek.

Základní umělecké školy

Jejich zaměření je relativně široké, patří sem hudební, taneční, výtvarné a literární dramatické zaměření. V provozu jsou většinou až v odpoledních hodinách nejčastěji od druhé odpolední do zhruba osmé večerní. Naprostá většina základních uměleckých škol za svou činnost vybírá finanční poplatky, které se ve větších městech mohou vyšplhat k značně vysokým částkám, čímž jsou základní umělecké školy diskriminační k jedincům se slabším ekonomickým zázemím.

Tělovýchovné a sportovní organizace

Tělovýchovné spolky mají u nás dlouholetou tradici především díky Sokolu a jeho zakladateli dr. Miroslavu Tyršovi. Jeho hlavní myšlenkou byl harmonický rozvoj těla i ducha tzv. kalokhagatie. Největším dobrovolným sjednotitelem sportovních, turistických a jiných klubů je Český svaz tělesné výchovy (ČSTV). Tato organizace tvoří širokou základnu dětí, protože v některých ze sportovních klubů je registrováno přes 250 tisíc dětí. (Hofbauer v Pávkové 2002, s. 141-142)

Církevní a náboženské organizace

YMCA křesťanské nevýdělečné sdružení, u nás vedeno pod názvem Křesťanské sdružení mladých lidí. Hofbauer ještě zmiňuje Salesiánské hnutí mládeže, které je pod vedením samotných mladých lidí, kteří se řídí katolickými myšlenkami.

Sdružení dětí a mládeže ve volném čase

Sdružení, si dle zákona č. 83/1990 Sb., o sdružování občanů, mohou založit registraci u Ministerstva vnitra nejméně tři občané, z nichž alespoň jeden musí být starší 18 let. Pávková zmiňuje, že některá sdružení fungují pouze na lokální až regionální úrovni, ale jiná si získala své členy po celé republice a ta největší mají i mezinárodní charakter. Například Fórum evropské mládeže. Na provoz širších registrovaných sdružení přispívá MŠMT. Do této podkapitolky patří známé

sdužení Junák (skautská organizace působící ve více než 200 zemích světa), České sdužení Pionýr, Česká tábornická unie, otevřené sdužení Duha, a mezi ty nejznámější patří ještě jistě Hnutí Brontosaurus. (Hofbauer v Pávková 2002, s.141-142)

Tabulka 1: Procentuální návštěvnost zařízení volného času

Typ zařízení	Počet zařízení	Počet dětí a mládeže navštěvujících tato zařízení	Celkové počty dětí navštěvujících povinnou školní docházku v ČR	Procenta dětí navštěvujících tato zařízení
Školní družiny	3 974	269 935	1. stupeň 488 106	55,3 %
Školní kluby	526	44 950	2. stupeň 319 844	12,5 %
Střediska volného času	310	231 021	807 950*	28,5 %
Základní umělecké školy	486	240 794	807 950*	29,8 %
Jazykové školy	40	6 517	807 950* ³	0,8 %

Tato čísla, která mi vyšla, se shodují s čísly ve výroční zprávě Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy z roku 2012.

Jelikož je zájmové vzdělávání uskutečňováno ve volném čase, blíže se pokusím tuto tematiku nastínit v další kapitole.

³ * číslo je pouze orientační, je možné, že střediska volného času, jazykové školy a umělecké školy navštěvují i děti mladší 6 let a starší 15 let.

2. Volný čas

Volný čas je v posledních desetiletí velmi propíraným tématem. V mnoha a mnoha publikacích lze nalézt nepřehledné množství definic a ujasnění pojmu volný čas. Pro účely práce nepotřebujeme žádné převratné znění volného času, postačí pouze jisté vyjasnění. Volným časem dětí se myslí čas, který zbude po splnění všech školních a domácích povinností. Je tím tedy myšlen i čas, který děti tráví v různých zájmových kroužcích nebo školních družinách, protože ač se to nemusí někdy zdát, tento čas by v těchto institucích měli trávit dobrovolně a svobodně. Jistě se s tímto tvrzením dá polemizovat, ale pro účely této práce to prosím berme jako daný fakt. Pávková, Hájek a Hofbauer mezi činnosti volného času zahrnují: odpočinek, zábavu, zájmové činnosti, zájmové vzdělávání, činnosti prospěšné pro společnost. Specificky u dětí se mezi volný čas nepočítají činnost týkající se vyučování, ani povinnosti spojené s péčí o domácí prostředí. (Pávková 2002, s. 13) Tento fakt by měl být respektován, to se však vždy nestává.

Na problematiku volného času se můžeme dívat z mnoha pohledů, podle Pávkové je tu ekonomická hledisko. Musíme si uvědomit, že do tohoto hlediska spadá cestovní, zábavní a i část výrobního průmyslu. Výnosy z těchto odvětví v některých zemích tvoří až čtvrtinu hrubého hospodářského produktu. Jak píše Pávková průmysl volného času je největší odnoží světového hospodářství. (Pávková 2002, s. 14) Z hlediska pedagogického a psychologického je nutné sledovat trendy v trávení volného času dětí, nabízet jim atraktivní a nová odvětví zájmů, a tím se pokusit je odlákat od počítačů a televizních obrazovek.

Dalším hlediskem, které Pávková uvádí je politické hledisko, ač se to může zdát zvláštní, politika státu velice silně ovlivňuje směr, kterým se volný čas ubírá. Legislativně ošetřuje zájmové vzdělávání a přidává finanční částky na fungování zájmových organizací a institucí.

S hlediskem politickým dále souvisí zdravotně-hygienické. Stát by se měl snažit mít co možná nejzdravější populaci dětí a tím posléze pracujících. Vědci potvrzují, že lidé, kteří aktivně naplňují svůj volný čas, jsou mnohem zdravější. Podle výzkumníků z Olomoucké univerzity by děti ve věku od 6-11 let měli udělat v průměru 13 000 kroků za den. Dle těchto výzkumů by denní sledování televize či monitoru nemělo překročit 90 minutovou hranici. (Erik Sigmund,

Dagmar Sigmundová, 2011) Ze zdravotního hlediska je také nutné brát ohled na kolísající výkonnost jedince během dne. V dopoledních hodinách je náš organismus aktivnější, v čase po dvanácté hodině naše výkonnost klesá a opět se zvyšuje až kolem třetí hodiny odpolední.

Neposledním je hledisko pedagogické a psychologické. Pedagogické působení ve volném čase by mělo být především v oblasti motivace a regulace chování. Jinak by program volného času měl být dobrovolný. Měl by vést k seberealizaci, uspokojení jedince, zvýšení jeho sebevědomí a k aktivaci. Pávková uvádí existenci dvou pedagogických pohledů k volnému času. Je jím výchova ve volném čase, kde je důležité bezprostřední smysluplné naplnění volného času dětí. Druhým uváděným je výchova k volnému času, kde je důležitá ukázka velké plejády aktivit ze kterých si dítě může později vybrat jeden či dva zájmy a těm se naplno věnovat. Toto chování vede k návyku aktivního naplnění volného času a jeho fixaci pro další životní dráhu. Z negativního hlediska můžeme o volném čase hovořit jako o rizikovém faktoru. (Pávková 2002, s. 15-18) Pokud není volný čas naplněn aktivitami, může se dostavit nuda. Tuto nudu poté mladí lidé rádi naplňují aktivitami spadajícími mezi sociálně patologické jevy. Mezi ně můžeme zařadit šikanu, agresí, alkoholismus, nikotinismus a záškoláctví.

2.1 Teoretické přístupy k volnému času

Volný čas klasickým tématem pedagogiky, ač nestojí v centru jejího zájmu. Pedagogika je nucena na něj reagovat a snažit se ho ovlivnit žádoucím směrem.

Německy mluvící země se pokládají za kolébky vzniku pedagogiky volného času, který má na svědomí podle Knotové Fritz Klatt. Ten se zabýval vzděláváním dospělých, a jako první v roce 1929 ve své práci uvedl pojem pedagogika volného času. V této době se volným časem zabývala spíše sociologie, to se však v 70. letech minulého století začíná měnit a pedagogika volného času je doménou pedagogiky. Začíná jako obor s obrovským potenciálem, který bohužel své ambice nenaplnuje.

V anglicky hovořících zemích jak píše Knotová je volný čas v naprosto odlišné pozici v rámci leisure studies, kde není pedagogický akcent a zaměření je na rekreologii, sport a turismus. Do leisure studies spadá teorie, praxe, výzkumy a například také management volného času, svou nejsilnější pozici mají na

severoamerickém kontinentu a v Austrálii, poněkud horší pozici má ve Velké Británii.

U nás se o základy volného času postaral Važanský, který vycházel z německých předloh. Po nedobrovolné politické odmlce se opět rozvíjí především díky rekreologii nový zájem o volný čas v poslední dekádě minulého století. Jak píše Knotová pedagogika volného času u nás má a měla oporu především díky dalším vědám, zejména díky teorii výchovy mimo vyučování. Důležitým v publikaci výzkumných šetření je rok 1957, kdy začal vycházet časopis Vychovatel. Podle mnoha našich odborníků, jako zástupce můžeme uvést třeba Važanského, je české pojetí pedagogiky volného času poněkud širší. Pedagogika volného není zaměřena pouze na děti a mládež, ale na celou populaci a především seniory. V tomto ohledu zažívá pedagogika jisté oživení, protože ze stárnoucí populací celé Evropy je otázka aktivního naplnění života v důchodovém věku velmi palčivá.

Další velkou výzvou pro pedagogiku volného času je stoupající počet nezaměstnaných. Zde se můžou mísit prvky pedagogiky volného času a sociální pedagogiky. Oba obory jsou značně odlišné, ale uveďme alespoň dvě společná témata a to je zaměřenost na aktivní a naplněný život a oblast prevence negativních a sociálně patologických jevů. Nezaměstnanost je jedním z hlavních faktorů rizika sociálního vyloučení. Práce by měla být nejen zdrojem živobytí, ale především zdrojem seberealizace. Tuto seberealizaci nemusí nutně nezaměstnaný ztratit se zaměstnáním, a v tom mu může pedagogika volného času pomoci. V neposlední řadě jak se snaží nastínit Knotová je pedagogika volného času prostředkem realizace konceptu celoživotního učení. Celoživotní učení dává možnost všem věkovým skupinám předcházet nebo se pokusit bojovat se sociálním vyloučením rozvojem kompetencí, se kterými posléze lze oslnit na trhu práce. V souvislosti s potřebou celoživotního učení, Knotová uvádí pojem neformální učení a informální učení. (Kontová 2011, s. 45-51)

Neformální vzdělávání „Je dobrovolné a záměrné učení, které rozvíjí schopnosti, dovednosti, zájmy a potřeby člověka mimo rámec běžného školního vzdělávání. Je vhodným doplňkem ke školní výuce a své účastníky připravuje na budoucí profesní či společenský život. „ (Bocan 2013, s. 30)

Organizátory jsou sdružení dětí a mládeže, NNO, školská zařízení pro zájmové vzdělávání a další subjekty.

Učení informální je učení vyplývající z každodenního kontaktu s rodinou, prací, přáteli, vrstevnickými skupinami, médií a vlivy dalších činitelů. Zpravidla je nezáměrné, může však probíhat cíleně, je vyvoláno individuálními potřebami a zájmy jedince. (Hájek a kol. 2010, str. 20) Toto učení probíhá primárně v prostředí rodiny a školy.

Knotová nezapomíná ve své knize ještě připomenout u nás velice populární výchovu zážitkem a animací. Jedná se o dvě významné koncepce výchovy ve volném čase, které u nás mají tradici. Již v 70. letech minulého století u nás pracovala koncepti výchovy zážitkem Prázdninová škola Lipnice. V posledních desetiletích se postupy výchovy zážitkem používají jak u dospělých tak u dětí a mezi organizacemi, které na ní staví, můžeme jmenovat například Hnutí Go, Instruktory Brno a Velký vůz. O kolo tohoto výchovného směru však také vznikají mnohé dohady v terminologii a jejím ukotvení mezi pedagogickými disciplínami. V obdobné souvislosti se používají termíny jako zážitková či prožitková pedagogika, výchova prožitkem nebo pedagogiky zážitku. Pedagogika zážitku je preferována okolo katedry rekreologie na Olomoucké univerzitě. Někdy jsou koncepty tohoto druhu pedagogiky spojovány také s globální výchovou nebo osobnostně sociální výchovou. Je to především, protože prostředkem k sebepoznání je autentický prožitek. Cílem je pomocí reflexe přenést prožitek do zkušenosti, kterou dále mohu využít pro běžný život.

Druhý pojem uváděný Knotovou je výchova animací. Píše, že začala vznikat v druhé polovině minulého století v jižní Evropě a k nám se rozšířila až v 90. letech. Hlavním cílem tohoto směru je vědomí pospolitosti jak v komunitě tak na celostátní i světové úrovni, podpořit jednání které vede ke společenským zájmům, schopnost společenské angažovanosti a spolupráce. Základním východiskem by mělo být poskytnutí rady dále podpořené motivací k činnosti. Koncepce výchovy animací se ubírá dvěma směry komerční sférou, kde se jedná o animační programy v rámci turismu. Aktivnější naplnění dovolené. Druhým směrem je uplatnění tohoto směru především v církevních střediscích mládeže. (Knotová 2011, s. 52-54) V církevních střediscích mládeže jde především o vybudování pocitu vzájemné pospolitosti, která pak vede k automatické pomoci církvi.

Základním východiskem i cílem volnočasového působení je samo dítě a mladý člověk, rozvoj jeho osobnostních předpokladů, spontánně se projevujících i soustavně rozvíjejících kompetencí. Největšího zeměpisného rozšíření a uplatnění v praxi má pojem animátor (angl. Animator, franc. Animateur). Jedná se o nový a moderní typ volnočasového pracovníka. Vychází z latinského anima (duše) a označuje někoho, kdo v procesu animace oduševňuje, oživuje, probouzí, podněcuje. Nejvíce se uplatnil v romském prostředí, zejména ve Francii. (Hájek, Hofbauer a Pávková 2008, str. 37) Animovat podle Slovníku jazyka českého (Váša, Trávníček, 1941) znamená bavit, snažit se, získat, zaujmout. Podle našeho pohledu se však nezdá, že by se tento pojem zařadil mezi běžné pojmy zájmového vzdělávání. Spíše se používá k označení lidí, kteří zpestřují program dovolené rodinám s dětmi.

2.2 Zájmové vzdělávání a mimoškolní péče v Evropě

Autorka knihy, Pedagogické dimenze volného času, Dana Knotová byla součástí několika zajímavých výzkumů mimoškolní péče v Evropské unii, jsou zde vidět rozdílné pohledy na zájmové vzdělávání a výchovu mimo vyučování. Prvním důležitým rozdílem je fakt, že ve většině evropských zemí je výchova mimo vyučování součástí ministerstva sociálních věcí v oblasti sociálních služeb a ne ministerstva školství jako u nás. Především proto se na evropské úrovni používá pojem mimoškolní péče (out of school care), aby se zdůraznilo rozdílné politické rozdělení od běžné pedagogiky. Služba mimoškolní péče je rodičům nabízena v rámci podpory rovnosti příležitostí vstupu na pracovní trh, umožňuje jim kariérový růst i po období mateřské či otcovské dovolené. Evropská unie se v rámci ekonomického růstu snaží všem osobám sladit kariéru s rodinným životem a potřebami dětí. Mimoškolní péče je v hledáčku Evropské unie velice často, důkazem toho může být rok 2007, který se stal Evropským rokem rovných příležitostí pro všechny. Během tohoto roku se uskutečnilo mnoho aktivit, které vedli ke zlepšení situace v oblasti mimoškolní péče. Velice zajímavou je studie European Foundation for the Improvement of Living and Working Conditions (Evropská nadace pro zlepšení životních a pracovních podmínek) v letech 2006-2007, která byla zaměřena na výzkum kvality služeb mimoškolní péče o děti školního věku a o začleňování dětí z vyloučených lokalit.

Tato studie hovoří o České Republice z pohledu mimoškolní péče v dobrém světle. Mimoškolní péče má u nás velice silné kořeny díky komunismu. Za dob totalitní vlády mělo každé město nad 5 000 obyvatel nařízeno zřídit centrum pro mimoškolní péče (u nás známé jako družiny a dětské kluby), i proto je síť mimoškolních středisek hustá. Většina těchto organizací zhruba 60 % je provozována neziskovým sektorem, který podporuje ministerstvo školství mládeže a tělovýchovy. 35 % organizací provozuje veřejný sektor, 3-4 % jsou pod záštitou církvi a pouze 1-2 % tvoří soukromý sektor. Dále studie vyjmenovává druhy mimoškolní péče a nastiňuje problém vyloučených lokalit u nás, které jsou severozápadních Čechách a v Moravskoslezském kraji. V těchto krajích je nám vytýkán problém začleňování Romů a jejich vyčleňování ze společnosti. Tyto regiony jsou postiženy vysokou nezaměstnaností, nízkou průměrnou mzdou a celkově nízkou životní úrovní. Na konci výzkumu jsou popsány tři případové studie center mimoškolní péče. (Knotová, Out-of-school care for children living in

disadvantaged areas Czech Republic, 2007) Celý výzkum je velice přehledným pohledem na mimoškolní péči u nás.

Mimoškolní péče ve Velké Británii

Podle Knotové se ve Velké Británii za klíčové v posledních deseti letech považuje rozšíření nabídky služeb mimoškolní péče, a to především kvůli ambicióznímu politickému cíli eliminace dětské chudoby do roku 2020. Mimo školní péče nabízena dětem ve věku od 3-14 let. Podle vládních zjištění se boj s dětskou chudobou pomocí mimoškolní péče daří. Od roku 1997 je sledován nárůst počtu dětí zapojených do mimoškolní péče. Na lokální úrovni je mimoškolní péče finančně podporována průmyslovými podniky. Tyto prostředky však podnikům poskytuje vláda. Pro Velkou Británii je charakteristické, že rodiny, které žijí v dostatku a blahobytu, využívají větší počet služeb mimoškolní péče než rodiny chudé. Ve Velké Británii existuje tzv. Extended School Initiative (Iniciativa rozšířených škol) školy zapojené do této iniciativy po skončení vyučování nabízejí dětem volitelné hodiny, jejím naplněním je především zájmové vzdělávání. Malou kuriozitou je existence snídaňových klubů, která nabízí dětem ze slabších rodin snídani v prostorách školy, měla by tím být podporována motivace dětí navštěvovat školu.

Mimoškolní péče v Portugalsku

V Portugalsku je mimoškolní péče viděna v souvislosti s rovností příležitostí na trhu práce, a to především pro ženy. Od roku 2005 zde platí nová legislativa, která stanovila, že služby mimoškolní péče musí být zajištěna všem dětem v době od 15:30 do 17:30. Mimoškolní péče má dětem pomoci s přípravou na školu, vytvořit bezpečné místo na hraní a nabízet široké pole zájmových aktivit. Nabídku mimoškolní péče využívá 99 % portugalských dětí. Ve znevýhodněných regionech je realizován program ESCHOLA, tento program je orientovaný na děti a mladé lidi ve věku 6-24 let. Program je postaven hlavně na finanční podpoře neziskového sektoru, který rozšiřuje nabídku služeb mimoškolní péče.

Mimoškolní péče v Německu

Obdobný cíl, sladit rodinný život a profesní kariéru, si pokládá i Německo. Problémem je nízká porodnost, kterou se snaží podpořit zlepšením návaznosti

péče školní a mimoškolní. Nabídka služeb mimoškolní péče neodpovídá potřebám a je nedostatková. Chybí pracovníci s vhodným vzděláním, a jelikož i učitelů je málo nemohou poptávce vyhovět. I proto je mimoškolní péče především v režii rodičů. Významné je sdružení rodičů Alliance for Family (aliance pro rodinu), která působí v celé zemi. Aliance mimo jiné nabízí různé služby mimoškolní péče a pomáhá s finančními problémy v souvislosti s jejich zabezpečením. Na celém území Německa pracuje celkem 150 dobrovolnických center. Existuje také síť seniorských dobrovolnických center (cca 80), které také poskytují tyto služby. Tyto služby se zdají velice dobrým nápadem, kdy se schopní senioři starají o děti a tím naplňují svůj život.

Mimoškolní péče v Estonsku

V Estonsku je nabídka mimoškolní péče (mimoškolní výchova) významným faktorem vstupu na trh práce. Mimoškolní péče se stejně jako u nás snaží uspokojit potřeby dětí a zároveň podporovat sociální začleňování menšin. V Estonsku jsou tyto služby v péči tzv. Hobby škol. Ty však existují pouze na úrovni lokální, jinak však Estonsko nemá žádné další formy mimoškolní péče. V roce 2007 bylo po celé zemi zhruba 206 Hobby škol, činností se účastnilo okolo 50 tisíc dětí.

Mimoškolní péče v Belgii

V Belgii je mimoškolní péče chápána jako podpora a pomoc rodičům, kteří jsou zaměstnání a je podporována dále jako faktor začleňování imigrantů. Zpráva institucí zajišťující péči o děti v čase mimo vyučování provádí každý kanton zvlášť. Na rozdíl od jiných zemí je mimoškolní péče určena i dětem předškolním, od 2 do 12 let. V Belgii je nadační fond podporován vládou Joint Equipment and Services Fund (fond pro služby a vybavení), který napříč jednotlivými regiony podporuje asi 300 poskytovatelů služeb v oblasti mimoškolní péče v neziskovém sektoru. (Knotová 2011, s. 70 – 76)

Angličtí autoři D. White a P. Reid k tomuto souboru výzkumů ještě dodávají jakousi sumarizaci či soubor doporučení a rad. V první části zmiňují výhody, které plynou z propracovaného systému mimoškolní péče. Seřadíme je do několika kategorií. Výhody plynoucí dětem jsou podle autorů, zlepšení úrovně vzdělání, především pomocí motivace, více příležitostí pro sociální rozvoj,

bezpečné prostředí, zlepšení úrovně zdraví, dále mohou těžit ze zlepšení ekonomického stavu rodiny, které plyne ze zaměstnání rodičů. Tím se dostáváme k výhodám, které vyvstávají rodičům pokud, svěří své děti do mimoškolní péče. Hlavní výhodou je jistě nástup do práce bez stresů, které by mohli rodiče mít, pokud jejich dítě má zůstat samo doma. Se získáním pracovního místa se zlepšuje ekonomický stav. Tyto faktory vedou k celkovému zlepšení životní pohody. Poslední skupinou výhod mohou být výhody, které plynou celému státu, jde o snížení nezaměstnanosti, vytvoření nových pracovních míst v mimoškolní péči, snížení chudoby a problémového chování u dětí.

Další část obsahuje doporučení státům ke zlepšení úrovně mimoškolní péče. Prvním důležitým doporučením je, aby se mimoškolní péče byla dostupná všem dětem, které o ni mají zájem. Je potřeba vytvořit strategický program rozvoje, financování, cílů a hodnocení této péče. Dalším doporučením je rozvoj na komunitní úrovni, která je podle těchto autorů efektivním způsobem mimoškolní péče. Komunita se stará o své prostředí, vzniká společenská angažovanost a členové komunity pocítují další motivaci se o svou komunitu starat. Také je potřeba, aby služby mimoškolní péče se pružně proměňovali a reagovali na požadavky dětí i rodičů. Zaměstnanci by měli procházet pravidelným dozděláváním, aby uměli pružně reagovat na měnící se trendy dnešní doby. Dalším velkým cílem, který se dnes snaží Česká republika naplňovat pomocí projektu K2, je standardizace kvality mimoškolní péče. Stát by se měl snažit kontrolovat kvalitu poskytovaných služeb a tu dále zlepšovat.

2.2.1 Státní projekty na podporu zájmového a neformálního vzdělávání

Projekt K2 – Kvalita a konkurence schopnost v neformálním vzdělávání

Ministerstvo školství mládeže a tělovýchovy s Národním institutem dětí a mládeže od 1. října 2012 uvedli v život projekt, který by měl pomoci zlepšit kvalitu institucí nabízejících zájmové vzdělávání. Vychází z cílů Koncepce státní politiky pro oblast dětí a mládeže a Strategie celoživotního vzdělávání. Velice zajímavé je dotazníkové šetření, které proběhlo před startem projektu a jeho úkolem bylo zjistit, zda organizace sami hodnotí své služby a snaží se pracovat na svých slabých stránkách. Výzkum byl prováděn pomocí dotazníkového šetření, bylo osloveno 500 vedoucích organizací, zpět se vrátilo 134, přičemž většina navrácených dotazníků byla vyplněna řediteli středisek volného času (70).

V Libereckém a Karlovarském kraji nebyl získán ani jeden dotazník, což je z mého pohledu velký problém z hlediska celorepublikové analýzy.

V první části dotazníku měli respondenti klasifikovat způsoby hodnocení vybraných procesů v organizacích. Dotazník se dotazoval na nějakou předešlou zkušenost s hodnocením. Sedmdesát procent respondentů odpovědělo kladně. Dále se výzkum snažil objasnit formy a způsoby hodnocení, které v organizacích probíhají ať již v oblasti řízení, služeb nebo celého zařízení. Nejčastější metodou, kterou organizace používají je vlastní dotazníkové šetření, supervize a pohovory. V další části byla zjišťována motivace organizací k hodnocení. Nejčastější motivací organizací byla uvedena chuť zvyšovat kvalitu služeb a chuť poznat své slabé a silné stránky. Výsledkem projektu K2 by mělo být mimo jiné zpuštění on-line nástroje pro řízení kvality organizací. Tento program se pracovně jmenuje „OLINA“. Poslední část dotazníkového šetření byla zaměřena na zjišťování priorit v organizaci. Bohužel s politováním bylo zjištěno, že 90 organizací uvádělo za svou prioritu v loňském roce zajišťování dostatku financí. Z dotazníků dále vyplynulo, že organizace mají dojem, že o neformální vzdělávání se zajímají pouze jeho účastníci, ale širší veřejnost si jeho přínos neuvědomuje. Výzkumníci tento důvod vidí především v doložitelnosti kladné funkce na rozvoj mládeže. Mnoho organizací neposkytuje ze svých zájmových činností žádné výstupy, které by si účastníci mohli přiložit k životopisu. Na úrovni Evropské unie se používají jako výstupy Europass, Youtpass a Valorise-toi. Je tedy vidět, že neformální vzdělávání tedy stále není rovnocenně uznáváno jako klasické vzdělávání (Bocan 2013). Na rovnocenném uznání neformálního vzdělání pracuje dokonce řada lidí v čele s Mgr. Havlíčkovou. Mgr. Havlíčková, která je garantem Metodické podpory uznání neformálního vzdělávání, při prvním zasedání U kulatého stolu uvedla 4 definice rovin uznání neformálního vzdělání: *„uznání společenské prospěšnosti neformálního vzdělávání; Uznání výsledků neformálního vzdělávání ze strany zaměstnavatelů a vzdělavatelů; Formální uznání výsledků neformálního vzdělávání ze strany státu (Zákon 179/2006 Sb.); Uznání vlastních kompetencí samotným jedincem, který se učí a vzdělává tak, aby byl schopen si své kompetence rozvinuté neformálním vzděláváním uvědomit, prezentovat je, aby*

poznal sám sebe a mohl na nich založit plán osobnostního rozvoje, včetně kariérního“. (MŠMT 2014, ⁴)

Druhým o něco starším projektem, na který však navazuje projekt K2, jsou Klíče pro život.

Klíče pro život – rozvoj klíčových kompetencí v zájmovém a neformálním vzdělávání

Tento projekt realizovaný také Ministerstvem školství mládeže a tělovýchovy společně s Národním institutem dětí a mládeže od dubna 2009 do února 2013, byl zaměřen na posílení celoživotního vzdělávání pracovníků pracujících s dětmi a mládeží a zkvalitnit systém udržitelnosti zájmového a neformálního vzdělávání. Tento projekt byl předchůdcem Projektu K2 a byl spolu financován Evropským sociálním fondem. (MŠMT 2012, ⁵)

⁴ URL: <http://www.msmt.cz/mladez/u-kulateho-stolu-o-uznavani-neformalniho-vzdelavani?highlightWords=z%C3%A1jmov%C3%A9+vzd%C4%9Bl%C3%A1v%C3%A1n%C3%AD>

⁵ URL: <http://www.msmt.cz/mladez/narodni-projekt-klice-pro-zivot-3?highlightWords=kl%C3%AD%C4%8De+pro+%C5%BEivot>

3. Zátěž ve školním prostředí

Zátěž ať již psychická nebo fyzická kráčí společně ruku v ruce, a kde je jen jedna, většinou se dočkáváme i té druhé. Jak píše v úvodu své knihy z roku 1999 Mlčák, v podmínkách tehdejší školy se vyskytovalo značně vysoké riziko vzniku psychické zátěže ze školního prostředí, které svými důsledky ohrožuje především duševní zdraví. (Mlčák 1999, s. 5) Současné školství se v ohledech zátěže velice zlepšilo, především svým individuálním přístupem k žákovi, ale mnohé z faktorů zátěže školního prostředí ani dnešní školství nedokáže zcela eliminovat.

Pokusme se identifikovat situace nadlimitní zátěže žáků, z toho plynoucí těžkosti, tedy symptomy a druhy negativních forem chování, které mohou mít důsledky pro osobnost žáka. Ač je kniha Mlčáka psána ještě před reformou našeho dnešního školství, které se snaží učivo stavět na předpokladech žáků, mnohé výzkumy a myšlenky z této knihy se zdají být vypovídající a poučné i pro dnešní dobu.

3.1 Kořeny psychické zátěže

Jak všichni víme, a potvrzuje to i Mlčák, zátěž i stres jsou běžnými a přirozenými součástmi každodenního lidského života. Kvantitativní a kvalitativní stupeň tohoto zatížení se však v dnešní moderní době tak rychle mění, ne vždy zvládá náš organizmus adekvátně tuto zátěž zpracovávat. Zkoumání této problematiky nám přináší značný potenciál zlepšení životní pohody celé populace, nejen dětí. (Mlčák 1999, 7-8) Na děti by však v mnoha ohledech měl být brán zřetel, protože velká zátěž, může být pro jejich organismus větším problémem, než pro dospělé.

S pojmem zátěž úzce souvisí termín stres, z pohledu této práce jde v podstatě o synonymum, v některé literatuře bývá termín zátěž pouze nadřazen pojmu stres. Mlčák píše o terminologických nejasnostech v odborné, zejména cizojazyčné literatuře. Problém bývá v tom, shodnout se na terminologii v anglicky hovořících zemích, používají se termíny jako je „load“ (břímě, náklad, zatížení), „onus“ (břemeno, břímě, zátěž, povinnost, zodpovědnost), „stress“ (tíseň, napětí, nesnáze, nepřízeň, tlak), „strain“ (napínání, tíha) a „anxiety“ (úzkost, neklid, starost, stres), v německy mluvících zemích se používá termín „Belastung“ (zatížení, náklad, břemeno, tíha) nebo stejně jako v angličtině „Stress“. V Mlčákově knize je popsána definice od J. E. Mc Gratha (1970, s. 17), který popisuje stres jako značnou bilanční nevyrovnanost v požadavcích prostředí a našimi možnostmi organismu. (Mlčák 1999, s. 8)

V odborné literatuře poprvé uvedl pojem 1936 Hans Selye, který dle Stuchlíkové (2005) jej použil k vysvětlení biologické chování organismu v extrémních situacích, tedy adaptačního syndromu, který má několik fází. 1) poplachová reakce – organismus je aktivován, do těla se vyplavují hormony, například adrenalin, které připraví tělo na zátěž, pokud tyto hormony nestačí, k zvládnutí situace dostáváme se do další fáze 2) rezistence – tělo se produkcí dalších hormonů, připravuje na dlouhodobý boj se stresem. Zde se již v těle odehrávají také děje, které vedou k dalším projevům, jako je nechutenství, narušení spánkového cyklu a oslabení imunitního systému. Z tohoto systému dle Stuchlíkové tedy vyplývá, že ač se denně se stresem potýkáme, ne každý, ale pouze ten kterému nedokážeme dlouhodobě čelit, je rizikem pro naše zdraví. (Stuchlíková 2005, 29-30) Mlčák popisuje ještě třetí fázi adaptačního syndromu a to je stav exhauscce, při kterém dochází k naprostému vyčerpání jakýkoli adaptační energie. Tato fáze z dlouhodobého hlediska může přejít až v syndrom vyhoření. Stresor je dle Mlčáka vnější faktor, který navozuje stres. Je nutné ještě zmínit, že rozlišujeme dva druhy stresu, eustres, který působí pozitivní stresory a distres způsobený negativními podněty. Ve své knize autor uvádí několik taxonomií stresu od několika autorů. Pro tuto práci je nejvhodnější nastínit taxonomii od českého autora O. Mikšíka, který dělí zátěžové situace na 1) překážky (cestu k vytyčenému cíli zkříží jistá bariéra), 2) problémové situace (velice složité situace pro které nemáme dostatečné zkušenosti), 3) konfliktové situace (nastanou v době kdy subjekt se nemůže rozhodnout mezi dvěma stejně silnými motivy), 4) stresové situace (ve své podstatě situace nějakého druhu ohrožení), 5) nepřiměřené úkoly (požadavky na jedince jsou vyšší, než dokáže jeho organismus zvládnout). (Mikšík dle Mlčáka 1999, 12-13) Jak je patrné z této taxonomie, běžný školák se musí vyrovnávat čas od času s každým z těchto výše jmenovaných kategorií stresů, což je pro rostoucí organismus velká nálož emocí a boje.

Nakonečný ve své knize Encyklopedie obecné psychologie uvádí tabulku stresových situací, ke kterým bylo dle výzkumníků T. H. Holmes a R. H. Rahe, přiřazeny dle síly negativního vlivu body, pro naše účely zátěže ze školního prostředí vybereme jen některé. Pro příklad je zde na úplném vrcholku sto bodové škály úmrtí blízké osoby, dále pro nás důležitá situace je začátek nebo ukončení školy, které má dle tohoto žebříčku váhu 26 bodů, nebo změna návyků ve volném

čase, například s nástupem do školy. Dítě velice často musí svůj volný čas využívat ve prospěch školy, změna návyků ve volném čase je na bodové škále ohodnoceno devatenácti body.(Holmes a Rahe dle Nakonečného 1997, s. 41)

3.2 Zvládání zátěžových situací

Zvládnutí, u nás se často stejně jako v anglicky hovořících zemích používá termín „coping“, se rozumí překonání či zpracování stresové situace. Jednoduchou dynamiku vyrovnávání se subjektu s psychickou zátěží popisuje O. Mikšík ve třech fázích jako 1) mobilizace psychických sil, 2) řešení situace, 3) vyrovnávání se se zátěží, či podlehnutí zátěži. Osobnost je dle Mikšíka vnitřně integrovaný dynamický systém, který je tvořen motivační strukturou, strukturou schopností a strukturou psychické variabilnosti jedince. K vyrovnání se ze zátěží je řídící individuální struktura a její psychická variabilnost. (Mikšík dle Mlčáka 1999, 13-14) V tomto ohledu je tedy každá osobnost jedinečná a v mnoha případech i nepředvídatelná.

Nakonečný hovoří o tom, že stresovou situaci je nutné brát s ohledem na každého jedince zvlášť, je potřeba brát v potaz jeho osobní vlastnosti, sociální opory a stupeň motivace. Zátěž je nutné zvládat komplexně, jak její vnější faktory, tak vnitřní emocionální bilanci. Dle Nakonečného existují tři způsoby zvládání zátěže: instrumentálně orientované zvládnutí (jedinec se snaží odstranit vnější podmínky vyvolávající stres), emocionálně orientované zvládnutí (snaha odstranit vnitřní negativní emoce například autogenní trénink pro odstranění trémy z veřejných vystoupení), zvládnutí přecenění svých sil (přehodnocení celé situace z pohledu svých možností). (Nakonečný 1997, 41-42) Mnoho dalších autorů člení zvládání zátěžových situací značně odlišně, pro použití této práce však vidíme jako řídící tuto kategorizaci.

Jak píše Stuchlíková je ideální, když dítě vrůstá do zátěžových situací postupně, pokud tomu, ale tak není, dle vědomého copingu si vytváří obranné mechanismy. S věkem se náš repertoár obranných mechanismů rozšiřuje a zdokonaluje jako první a nejprimitivnější používáme ve věku 4 – 7 let, popření s dalším vývojem přichází projekce (negativní vnitřní stavy připisujeme druhým, užívá se ve věku 8 -11 let), nejvyspělejší je identifikace (projevy chování významných blízkých přijímám za své, nejčastější u dospívajících, kde hraje vzor významnou roli). Všechny obranné mechanismy nám však brání v růstu, je dobré zejména u dětí, pomáhat s vyrovnáním zátěžových situací, které je dobré po uklidnění probrat. Dle Stuchlíkové mají rodiče spíše tendence emoce svých dětí tišit než jim pomoci s jejich zpracováním, což vede k zakořenění některých adaptačních mechanismů a

tudíž k stagnaci. (Stuchlíková 2005, s. 86) Proto je dobré dětem například vysvětlit, že to z čeho mají strach, není špatné samo o sobě, ale pouze proto, že se toho bojí.

Důsledky zátěže u dětí

Mezi nejvýznamnější důsledky dlouhodobé školní zátěže podle Mlčáka patří chronická únava a neurotické a psychosomatické obtíže. Chronická únava z dlouhodobé školní činnosti, která dlouhodobě znemožňuje celkové zotavení organismu, se v mnoha projevech podobá syndromu vyhoření, který se vyskytuje u pracujících dospělých. Příznaky jsou snížená výkonnost, která je znatelná oproti běžné úrovni. Dále se jedná o poruchy pozornosti, koncentrace, snížená volní výkonnost až jakási apatie, rozmrzelost až náladovost, nechutenství a poruchy spánku.

Neurotické obtíže se podle Mlčáka vyskytují v průběhu dětství až u 20 % dětí. Tyto obtíže mívají více projevů najednou a jedná se zejména o poruchy spánku ve všech formách (noční můry, náměsíčnost, poruchy usínání), neurotické návyky (dumláním prstů či dalších věcí, okusování nehtů, trhání vlasů, tiky), poruchy příjmu potravy (nechutenství, bolesti břicha, přejídání), bolesti hlavy a různé fobie (z tmy, bouřky, školy, samoty a další). (Mlčák 1999, s. 41-42) Tyto obtíže mohou být v krajních mezích léčeny i medikamenty, v mnoha případech je však nalezena primární příčina tedy nějaká forma zátěže a obtíže sami s jejím odchodem vymizí.

3.3 Specifika školní zátěže

Nejprve si musíme uvědomit základní údaje. Žák základní školy je bytost v ideálním případě ve věku od 6 do 15 let. Toto dlouhé období lze rozdělit na několik etap. Například Matějček je dělí na dítě mladšího školního věku (6 – 8 let), střední školní věk (9 – 12 let) a straší školní věk, který přechází v pubertu (12 – 15 let). Nervová soustava u dětí mladšího školního věku by měla již být vyspělá do té míry, aby dokázaly udržet alespoň deset minut svou koncentraci a aby uměly odlišit důležité podněty od těch rušivých. (Matějček a Pokorná 1998, s.) Jelikož je, ale celý organismus v období mladšího školního věku stále ve vývoji, je důležité ho nepřetěžovat, protože má dost starostí se samotným růstem.

Mladší školní věk

Pávková s Hájkem vymezují mladší školní věk v rozmezí od šesti do zhruba jedenácti let, kdy se pozvolna dítě dostává do puberty. Tato část dětského života je charakterizována jako kladná, jisté kolísání se může projevovat v oblasti nervové soustavy, protože ta se stále vyvíjí. Tato slabost nervové soustavy se projevuje především v oblasti pozornosti, proto je důležité děti zaujmout názornými, pestrými a povzbuzujícími činnostmi. Pozor na vedlejší podněty, které děti lehko rozptýlí. Především v první polovině panuje kladný vztah k autoritám, čehož je vhodné ve výchově a vzdělávání využívat. V tomto směru je důležité v dětech podněcovat jejich přirozenou zvědavost. Hra má i v tomto období stále velký význam, mění se však její charakter. Již není fantazijní, děti si hrají spíše na reálné postavy, často si hrají ve skupinách, děvčata a chlapci si čím dál častěji hrají odděleně. Hra děti tak zaujímá, že čas a prostor jsou nedůležité. Čas je pro děti stále relativně abstraktní pojem. (Hájek, Pávková a kol. 2003) I když mnoho dětí již v první třídě zná hodiny, odhad času jim stále dělá velký problém. Je dobré především ve výchově s časem pracovat a často zmiňovat časové údaje, které se společně s povinnou školní docházkou stávají reálnějšími.

Tělesný růst je stále velice intenzivní, v průměru 6 až 8 centimetrů. Celá kostra se stále vyvíjí, nápadný růst dolních končetin a páteře je třeba hlídat. Důležité je dbát na správné držení těla a k tomu přiměřené cvičení. Děti by měli mít stále velkou potřebu pohybu, která je nástupem do školy omezována, proto je potřeba ve všech volných chvílích tuto potřebu naplňovat. Pohyb je vhodným prostředkem

duševního odpočinku a relaxací nervového systému. Typickým rysem dětí mladšího věku je výměna dočasného chrupu za trvalý. (Vilímová 2002 str. 18) Děti však velice často o svůj chrup nedbají a je možné i do výchovy zařadit ústní hygienu například v rámci projektu Zdravé zuby, který financuje značka Orbit, děti dostanou kartáčky a učí se správné technice čištění zubů.

Starší školní věk

Toto vývojové období včleňuje Matějček mezi desátý až patnáctý rok věku dítěte. Děti jsou v průběhu dospívání, výrazně vzrůstá výška, hmotnost, a dítě se již vyvíjí i v oblasti sexuální. Puberta u děvčat nastupuje až o dva roky dříve než u chlapců. Krom rychlého růstu končetin roste i trup a ustalují se i proporce obličeje. Velký růst má na svědomí obrovské množství hormonů, které produkuje především hypofýza – podvěsek mozkový. Spolu s růstem a hormony v těle se velice rychle mění i nálada malých dospělých, což rodiče v mnoha případech nesou s velkou nelibostí. Děti dozrávají i v oblasti intelektové. Abstraktní myšlení je na svém vrcholu, dokáže teorie spojit s konkrétními zkušenostmi, vytváří své vlastní teorie. Děti jsou kreativní v řešení všemožných situací, ale pořád ještě s mnoha situacemi nemají žádné zkušenosti, což bývá častým kamenem úrazu. Matějček velice hezký píše, že inteligence je těsně před svým vrcholem, ale zdaleka není vším. Je na člověku, k čemu ji bude využívat. Rozhodující jsou naše duševní funkce, jako jsou záliby, přání, obavy a citové vztahy. Nepokládejme neúspěch dětí ve škole za konec světa, naopak dbejme o to, aby měly radost z odvedené práce, ze světa a vztahu ke svým vzorům, vychovatelům či učitelům. (Matějček 1998, s. 143-148) Dobré vztahy k sobě a k osobám z blízkého okolí jsou velice důležité a mnohdy determinující.

Někteří rodiče mají pocit, že vstupem do školy končí všechny radosti dětství a dítě se již má jen učit a učit. A když už zbude nějaký volný čas rychle ho vyplnit nějakou organizovanou činností, přece můj potomek nebude trávit čas bezesmyslným hraním. Období mladšího školního věku je pro děti především z psychického hlediska velice náročné. Rodiče po svých ratolestech chtějí, aby byly co nejlepší, paní učitelka neustále napomíná a opravuje, tlak okolí na dítě bývá mnohdy velice silný. Dítě přecházející od pohodového předškolního věku do věku malého školáka vidí svět náhle úplně z jiného úhlu. Dále se ve škole vytváří úplně nový sociální systém. Předškolní děti si ještě hrají z vnějších důvodů, jsou

ze stejného paneláku, rodiče se navštěvují. Děti mladšího školního věku již vytvářejí užší účelná přátelství, například kvůli fotbalovému utkání nebo hře na babu. Vztahy dětí se stávají pestřejšími a pevnějšími. Do vztahů se zapojuje i vnitřní motivace. S Veronikou se mi pěkně učí, či s Honzou mi jde fotbal lépe. (Matějček a Pokorná 1998, s. 78 - 81) Všechny tyto maličkosti ve vývoji dětského organismu dávají společně dohromady mozaiku, ve které dítě setrvává po dobu zhruba dalších devíti let, kdy ukončí povinnou školní docházku.

3.3.1 Psychosomatika

U dětí školních se psychosomatika podle Matějčka projevuje, jako je zvýšená nemocnost, poruchy zažívání, zvýšená citlivost vůči alergenům a celkovým neprospíváním. Spojitost většinou nacházíme v chronické nepřiměřené zátěži nebo citovém strádání. Patří sem i kompenzační projevy jako je přejídání a neurotické návyky. U školních dětí, které se již umí jasně vyjádřit, zachycuje bolesti hlavy, břicha, záchvaty slabosti, poruchy zažívání. Po čem psycholog pátrá – stresové situace, frustrace, deprivace životní okolnosti, či vysoké ambice rodičů. Úzkostné děti mívají úzkostné rodiče nebo alespoň jednoho z nich. Vytváří atmosféru, v níž se dítě nepřiměřeně soustřeďuje na sledování svého zdravotního stavu a nakonec při své zvýšené sugestibilitě pociťuje bolesti.

Neurotické návyky

Jsou spíše jen společensky nepřijatelné než zdravotně závadné. Patří sem tlučení do hlavy, spasmus nutans, houpání, kroucení, luskání prsty, dloubání v očích, existuje i celá řada dalších, ty ovšem nejsou dle Matějčka tak časté. Většinou se vyskytují u dětí předškolního věku, někdy si je dítě nese i do školního prostředí, kde začínají vadit, a rodiče s nimi přicházejí do poraden. Zde odborníci radí rodičům, že by své děti za tyto tiky neměli trestat, spíše se je snažit vést jiným společensky přijatelným směrem. Někdy pomáhá účelná relaxace, či meditace. Ve většině případů jde o oslabený nervový systém, dítě těmito relativně vědomými stereotypně prováděnými pohyby uvolňuje vnitřní napětí. Proto je třeba zjistit a odstranit zdroje napětí a dopřát dítěti dostatečnou duševní hygienu. Matějček uvádí za nejčastější neurotické návyky dumlání palce před usnutím nebo po probuzení a okusování nehtů. Odborníci uvádí, jako účinný prostředek odstranění těchto zlovyků, zaměstnáním něčím jiným. Velmi účinný je také tělesný kontakt

s dítětem, který snižuje napětí. Další polouvědomělé činnosti jsou dloubání v nose, tahání za ušní boltce, tahání za vlasy, dloubání dlaně, dloubání stěny. (Matějček 2011, s. 279 – 282) Všechny tyto návyky nebo můžeme napsat i zlovyky, ale neuvědomované jsou jakým si kompenzačním mechanismem nervového systému, který se tak zbavuje únavy a napětí.

Tiky

Rychlé, bezděčné, opakované a na pohled bezúčelné pohyby, které nejsou následkem nějakého neurotického onemocnění. Mimické záškuby, mrkání, popotahování, trhavé pohyby ramen. Matějček uvádí, že většina tiků se týká obličeje. Ve srovnání s neurotickými návyky jsou mnohem méně uvědomělé a dítě není schopno je ovládat. Většinou se vyskytují v období největších růstových změn a to mezi pátým a šestým rokem věku a v období puberty, kdy dochází k velkým hormonálním změnám. S postupným dozráváním nervové soustavy mizí i tiky. Nejčastější příčinou bývají vysoké nároky školní docházky, které jsou spojené s vysokými nároky rodičů na dětskou úspěšnost. (Matějček 2011, s. 282 – 283) Tiky lze dělit do několika skupin. Máme tiky motorické, vokální, jednoduché či složené. Dále se také dají dělit dle trvání výskytu na přechodnou tikovou poruchu a chronickou tikovou poruchu. Přechodná tiková porucha má dobu trvání zhruba rok a objevuje se zejména v dětství. (Vitalion 2014) V těchto případech jde především o problém sociální, děti jsou často středem posměchu či šikany. Tikové poruchy jsou často řešeny farmaky především benzodiazepiny či neuroleptiky. Tyto léky však u většiny pacientů mají vedlejší účinky, jako je únava, nízký tlak krve a nárůst tělesné hmotnosti.

Úzkostnost

Zvýšená úzkostnost dítěte vede k úzkostné pečlivosti při práci na úkolech, strach ze špatných známek, strach z učitele a méně spontánnímu chování. Bohužel jde většinou o trvalejší povahový rys. Úzkost měříme testy CMAS, PAQ, Eysenckovy dotazníky. Úzkost má v populaci tvar Gaussovy křivky. Do velké míry je podložena geneticky a vlivem rodinného prostředí. Zvýšená úzkostnost byla diagnostikována u epileptiků a dětí s bronchiálním astmatem. Vnějšími projevy je stydlivost a nejistota před cizími osobami, časté útoky do fantazijního světa.

Častou reakcí na maličkosti je pláč, například najdou-li mrtvé zvíře na cestě. Svět na děti působí nejistým dojmem a mají obavy z mnoha podnětů. Nejčastějším je strach z různých zvířat, tmy, osob nebo věcí. Formou léčby bývá nápodoba, příkladem jde rodič nebo terapeut dále pomáhá relaxace nebo asertivní trénink. (Matějček 2011, s. 285 – 298)

Prostředí školy může ve výjimečných případech vést až k patologické formě úzkosti až strachu, tento druh strachu se v odborné literatuře nazývá školní fobie. Dle Fischera jde o částečnou někdy až úplnou neschopnost navštěvovat školu. (Fischer a kol., 1980 s. 90) Tento autor ve své knize předkládá jako důvod vzniku této fobie, velice silnou citovou vazbu na nějakého člena rodiny, většinou na matku. Mlčák uvádí tři nejčastější důvody vzniku této fobie: prvním důvodem je samotné zahájení školní docházky, dále je to neúspěch ve školním prostředí a třetím důvodem bývá strach ze ztráty pozice premianta třídy a tím spojený tlak. (Mlčák 1996, s. 87) Tlak školního prostředí, ač se to může zdát jako banální, bývá v dětských testech označován za nejsilnější. Bohužel především u dětí prvního stupně chybí vědecké podklady na toto téma. Většina výzkumných studií je zaměřena na děti staršího školního věku.

3.3.2 Další faktory přispívající ke zvýšené zátěži ze školního prostředí

Specifické poruchy učení

Specifické poruchy učení byly častým tématem přelomu století. S přibývajícimi informacemi o těchto obtížích a jejich častější diagnostice se jejich výskyt zvýšil. Matějček je definuje jako poruchy v jednom, nebo více psychických procesech nutných k porozumění nebo k užívání řeči ať mluvené nebo psané. Tato porucha se projevuje nedokonalou schopností naslouchat, mluvit, číst, psát, ovládat pravopis nebo počítat. Nezahrnuje to děti, jejichž výukové obtíže jsou v zásadě důsledkem poruch zraku, sluchu nebo motoriky. Jde o děti, které v některých školních dovednostech vykazují nápadné obtíže, ač mají průměrnou inteligenci i průměrné životní prostředí.“ (Matějček 2011, s. 229, podle Drnkové)

Tyto poruchy sami o sobě způsobují dětem ve školním prostředí značnou zátěž. Ač jsou diagnostikovány, pro dítě jsou v mnoha ohledech velice stresující. Dítě

musí dělat věci jinak než ostatní, nebo prostě není tak dobré jako ostatní. Proto je velice důležité, aby kolektiv dětí o těchto poruchách věděl, a aby dítě kvůli nim nebylo vyčleňováno z kolektivu. Mezi specifické poruchy učení patří dysortografie – problémy v pravopise, dysgrafie – problémy s psaním a především jeho grafickou podobou, dyskalkulie – poruchy početních schopností.

Podle Matějčka, je problém některého z druhů dyslexie relativně častý v dětské populaci, je však vědecky dokázáno, že pouze 1 – 2 % dětí by se bez odborné pomoci nedokázalo naučit číst a psát, zbylým procentům odborná pomoc velice usnadní zátěž, kterou jim tyto poruchy přináší, ale i v obyčejné třídě by se prokazatelně naučily číst a psát. Hlavním důvodem těchto poruch je podle odborníků porucha centrálního nervového systému. Existuje celá řada hypotéz, že se jedná o nezralost, či nevyrovnanost mozkových hemisfér. Žádné však nejsou jednoznačně prokázány u všech případů. (Matějček 2011, s. 232 – 234) Na Slovensku například vyšla kniha amerických autorů, která přikládá důvod těchto poruch nedostatečné vyvinutosti rovnovážného ústrojí v mozku. Tito autoři tvrdí, že pohybovou stimulací rovnovážných center v mozku lze specifické poruchy učení zcela odstranit. (Sally Goddard Blythe 2012) Věřím, že rodiče těchto dětí se všemi prostředky snaží zmírnit zátěž, kterou dětem tyto poruchy způsobují. Zda zle tuto metodu použít na všechny případy se však nedomnívám.

Dlouhé zdravotní nesnáze

Každé dětské období má svá rizika. Nemoci či nedostatky, které si s sebou neseme od dětství, jsou o to závažnější, že nám mohou zůstat i po celý život. Mezi ně řadí Matějček například obezitu, kterou trpí až 15 % dětské populace. Toto číslo se bohužel od konce minulého století, kdy byla napsána Matějčkova kniha Radosti a starosti, zvýšilo. Podle státního zdravotního ústavu, který uvádí bohužel pouze procenta z roku 2001, je u nás obézních 17,4 % dětské populace. (SZÚ, 2001) V mladším školním věku je tloušťka většinou jen zdrojem posměchu, ale mnoho dětí z ní v dalších letech vyroste. Větší problém nastává, když tomu tak není. Přidružují se další komplikace a dítě se dostává do začarovaného kruhu přejídání, tloušťka, omezení pohybu a z toho plynoucí ještě větší tloušťka. Velmi zásadní je vhodné stravování a dostatek pohybu, s kterým souvisí i další riziko, vadné držení těla. S nástupem do školního prostředí dítě začíná sedět dlouhé

minuty v lavici, poté sedí doma nad úkoly a svalstvo ochabuje, což je problém, protože školák stále a vydatně roste a jeho kostra sílí. Nevypracované svalstvo tedy neunes kostru, dítě se hrbí. Vytvářejí se kulatá záda. Porucha je problém z estetického, ale především zdravotního hlediska. Nitrohruční orgány jako je srdce a plíce, mají málo prostoru v hrudním koši a nemohou se dobře vyvíjet a pracovat. Proto je potřeba podporovat dostatečný pohyb, správné sezení a to aby děti nenosily těžké přeplněné aktovky. Další rizikem, které souvisí i s nadváhou, jsou ploché nohy. Musíme dbát na správné položení chodidla na zem a vhodné obutí a to již od nejranějšího dětství. (Matějček 1998, s. 93 – 94)

O pocitu méněcennosti

Školní prostředí je většinou nasyceno soutěží, a jak je o soutěži známo, jeden vyhrává a druhí prohrávají. I děti mladšího školního věku zažívají první nezdary a pocity méněcennosti. Děti v tomto věku velice rády a dychtivě soutěží, je však v rukách vychovatele, aby navozoval pocity přijetí a porozumění i pro jedince, kteří nejsou zcela fyzicky zdatní v dané činnosti. Lehký pocit méněcennosti může u psychicky odolných jedinců mít účinek povzbuzující pilulky, tedy zvýšení úsilí ke snažení. Pozor, každé dítě je jiné, svým temperamentem, zkušenostmi, a může na psychickou zátěž reagovat odlišně, proto vybízím k velké opatrnosti a obezřetnosti. Výchovně je potřeba oceňovat a odměňovat především za snahu a ne za výhru. Ocenění a odměna budují a posměšky a tresty spíše boří a nepřinášejí pozitivita. Vědomí užitečnosti je nejlepším lékem na méněcennost. (Matějček a Pokorná 1988, s. 84 – 87) Proto bychom měli hodnotit hlavně statečnost, protože ta se nevyznačuje jen tím, že něco velkého dokážeme. Statečnost nám pomáhá vytrvat a něco nepříjemného překonat. Statečností, snahou a její vytrvalostí může i ne zcela nadané dítě dokázat velké věci a to by se mělo cenit především.

3.4 Sumarizace, hlavní faktory školní zátěže

Shrňme si tedy, co tvoří pro žáka prvního stupně největší zátěž, nehledě na její druh. Je nutné ještě podotknout, že obecně zátěž vzniká z mnoha různorodých podnětů, školní zátěž je však specifická. Zdrojem zátěže školního prostředí jsou ve většině případů výkonové a interpersonální situace, které jsou typické pro školní prostředí. Jde především o drobné a kumulované podněty. Pro naši práci je asi nejvhodnější zmínit výčet zátěžových situací od J. R. Nitscheho (1981):

1. Tlak vznikající zkoušením či nepřiměřenými požadavky na výkon
2. Konkurenční prostředí, špatné třídní klima
3. Zanedbávání emocí ve vzdělávání, chladný přístup učitele
4. Nedostatek pohybu
5. Nedostatek volného času (nadměrná domácí příprava)

4. Funkce zájmových činností v životě dítěte

Jak píše autoři knihy *Pedagogika volného času pro dítě mladšího školního věku* je velice důležité pestré a zájmově různorodé naplnění volného času, které je soustředěno do celků, z kterých si dítě s postupem času může vybrat to, které ho bude nejvíce naplňovat. Zájmové činnosti plní především funkci výchovnou a vzdělávací, ale nesmíme zapomenout, že by měly rozvíjet celou osobnost a podporovat především seberealizaci. Zájmová činnost může být dále prostředkem k duševnímu i fyzickému odpočinku. Zde je prioritou především kvalita a ne kvantita, aby dítě ve svém volném čase nebylo příliš zahlceno. (Pávková a kol. 2002, s. 97)

Zájmovost školních dětí

Matějček ve své knize píše o dětech mladšího školního věku, že jsou na vrcholu své extroverze. Nemají zcela reálný pohled na svůj výkon, nestydí se. Dítě by v tomto věku mělo vyzkoušet celou škálu zájmů, aby si v pozdějším věku dovedlo vybrat svůj nejmilejší. Typickým rysem je u nich sociální zvědavost, zajímá je, kdo se s kým oženil, znal, kam se kdo přestěhoval atd. Především dívky se o tyto vztahy zajímají, ještě je ale nijak kriticky nehodnotí, jako v pozdějších letech. Dalším typickým rysem je živelný zájem o zvířata. Tato touha by měla být uspokojena, jako příprava na pozdější život, péče o zvíře rozvíjí odpovědnost, empatie a další kladné vlastnosti. (Matějček a Pokorná 1998, s. 96 – 98)

Ne všechny děti se dokážou naučit věci stejně dobře a stejně rychle, ale i dítě ne tak nadané se dokáže věci naučit dobře, když jsou mu předkládány zábavnou a radostnou formou odpovídající jeho možnostem. Matějček píše, že hlavním úkolem vychovatelů a rodičů je tedy, aby se dětem snažili výuku zpestřit, aby i mimo školu měly děti něco, co jim přináší radost a uspokojení, něco v čem může excelovat či vynikat. Cíl naučit všechny děti všemu je utopistický, ale můžeme se pokusit, aby každé dítě prožilo báječné dětství plné radosti. (Matějček a Pokorná 1998, s. 103 – 105)

Resilience u dětí

Šolcová píše o dětské resilienci jako o procesu interakce mezi dítětem a prostředím, které ho obklopuje. Tato definice se odráží v terminologii, dříve se užíval statický termín odolnost, nenáchylnost. Dnes běžně užívaný termín resilience se překládá jako pružnost. (Šolcová 2009, s. 10) V běžném životě je

tedy resilience jakýsi osobnostní rys či predispozice, která pomáhá při boji s nepříznivými životními podmínkami či stresy. V obecném měřítku by však tento stres či nepříznivá situace měli být přiměřeny věku dítěte, na které působí.

Šolcová dále s pojmem resilience spojuje pojem kompetence. Kompetence definuje jako „adaptivní chování a jednání dítěte, které odpovídá jeho vývojovému období“. (Šolcová 2009, s. 14) Národní institut dětí a mládeže ho ve své knize popisuje ještě o něco konkrétněji jako: „souhrn vědomostí, dovedností, schopností, postojů a hodnot důležitých pro osobní rozvoj a uplatnění každého člena společnosti.“ (NIDM 2007, s. 89) Každá výchova či vzdělávání by nás tedy měla sytit různými druhy kompetencí, abychom byli, co možná nejlépe připraveni na život v současném světě. Tím, že budeme do značné míry připraveni, zvýší se i naše resilience, což nám pomůže lépe zvládat zátěž.

5. Závěrečné zhodnocení teoretické části

V teoretické části práce jsme se zabývali pojmy, které jsou hlavním tématem celé práce. Podařilo se nám získat poměrně ucelený pohled na zájmové vzdělávání v České republice, které má u nás poměrně dlouhou tradici a je úzce spjato se školstvím. Zájmové vzdělávání však zdaleka nemá stejnou pozici v očích zaměstnavatelů, jako školní vzdělávání. To se snaží změnit celostátní projekt K2, který zavádí do praxe nástroje pro řízení kvality v neformálním vzdělávání včetně zájmového vzdělávání. Dále se snaží podporovat zavedení uznávání neformálního vzdělávání včetně zájmového, čímž by se měla zvýšit konkurenceschopnost a zaměstnatelnost osob na trhu práce. Poskytuje také nový pohled na osobní kompetence lidí pomocí osobního kompetenčního portfolia a národní soustavy kvalifikací. Zpět, ale k zájmovému vzdělávání jako takovému. Je bohužel smutným faktem, že instituce zájmového vzdělávání nemají povinnost evaluace či autoevaluace. Pokud chceme, aby zájmové vzdělávání naplno využívalo svůj potenciál, je třeba se nad tímto problémem zamyslet. Je patrné z dostupné literatury, že zájmové vzdělávání ve všech formách a podobách se snaží naplnit své funkce, ale do jaké míry se jim to daří, zůstává otázkou. Dle mého názoru je potřeba prohloubit pracovní odborné vzdělání pracovníků tohoto sektoru. S tímto faktem by se mohla vyrovnat váha školního vzdělávání a vzdělávání zájmového v očích veřejnosti a také by se pravděpodobně zlepšila kvalita poskytovaných služeb. Z projektů, které podporuje stát i celá evropská unie je patrné, že snahy o zlepšení kvality zájmového vzdělávání a jeho standardizaci tu jsou, ale je to pravděpodobně ještě dlouhý proces.

Podíváme-li se na zájmové vzdělávání z pohledu zátěže školního prostředí, patří kompenzace zátěže mezi jedny z hlavních funkcí. Zátěž školního prostředí prošla zkoumáním odborníků v druhé polovině minulého století. V poslední dekádě, však dochází ke zkoumání zátěže školního prostředí dětí jen sporadicky. Většina studií se zabývá pouze konkrétními faktory zátěže, jako je hluk, osvětlení, větratelnost školní třídy, klimatem školní třídy a dalších. Komplexně se zátěží školního prostředí nezabývá téměř nikdo. Jedním z posledních výzkumníků je Mlčák, který však čerpá z poměrně staré literatury a zabývá se psychickou zátěží. Je tedy na odbornících aby zkoumali, jak se naše proměňující školství mění i z pohledu zátěže na děti základní školy. Dle mého názoru je postoj ke škole dětí

mladšího věku řídící pro jejich další studium, pro chuť se dál vzdělávat. V prostoru školní družiny či klubu je velký potenciál pro kompenzaci zátěže vzniklé ze školního prostředí. Tvoří se tu nová přátelství, prostředí není zatíženo legislativní potřebou hodnocení jedinců, je zde místo pro tvořivost, hru a nácvik. Je pouze na vychovatele jak si rozvrhne čas a prostor ve kterém děti fungují. Je jistě výhodou, že mizí bariéra lavic i mocenského nátlaku vyučujícího. Dítě v ideálních případech objevuje svůj potenciál, vlohy, zájmy, může je rozvíjet a tím kompenzovat například neúspěch v některých školních předmětech. Každé dítě by si mělo najít v mimoškolním prostředí něco, co ho bude rozvíjet a formovat.

Praktická část

Úvod

V úvodu své praktické části bych ráda připomněla hlavní cíl své práce, jímž je návrh ŠVP školní družiny, který bude obsahově vhodný pro region Liberec a Jablonec nad Nisou. Dále by program měl dostatečně kompenzovat zátěž školního prostředí, měl by být plný praktických aktivit, rozvíjející kompetence, které žáci později uplatní v běžném životě. A především bych ráda zmínila, že mnou zkoumané školní vzdělávací programy ještě nejsou sepsány, tak aby zahrnovaly všechny klíčové kompetence. Od roku 2012 se školní vzdělávací programy rozrostly o sedmou klíčovou kompetenci a tou je kompetence pracovní, která rozvíjí použití nabytých znalostí v praxi. Praktická část práce začíná rozbořem školního vzdělávacího plánu školní družiny, který musí mít každá organizace školního zájmového vzdělávání, pokračujeme rozbořem pěti ŠVP školních družin z měst Liberec a Jablonec. Rozbořy jsou zpracovány pomocí obsahové analýzy do tří kategorií. Celá práce je zakončena návrhem obecného ŠVP pro školní družiny v konkrétní lokalitě.

6. Školní vzdělávací plán školní družiny

Školní vzdělávací program školského zařízení pro zájmové vzdělávání, kterými jsou podle školského zákona zejména školní družina (ŠD), školní klub a středisko volného času je legislativní dokument, který vydává ředitel školy, družiny nebo střediska volného času, by měl podle paragrafu 5 odstavce 2 školského zákona stanovit konkrétní cíle vzdělávání, délku, formy, obsah a časový plán vzdělávání, podmínky přijímání uchazečů, průběhu a ukončení vzdělávání, včetně podmínek pro vzdělávání žáků se speciálními vzdělávacími potřebami, označení dokladu o ukončení vzdělání, pokud bude tento doklad vydáván. Dále, aby stanovil popis materiálních, personálních a ekonomických podmínek a podmínek bezpečnosti práce a ochrany zdraví, za nichž se vzdělávání v konkrétním školském zařízení uskutečňuje. (Macek 2007, s. 45-71) Podle Hájka by tento dokument v ideálním případě měl navazovat na program školy a Rámcově vzdělávací program pro základní vzdělávání. Částečnou inspirací může být i Rámcově vzdělávací program pro předškolní vzdělávání. V žádném případě by však plán školní družiny neměl obsahovat stejné prvky školního programu, v tomto ohledu slouží k tomu, aby se činnosti školy a družiny neopakovaly. Měl by být sestaven na jeden vzdělávací cyklus (tedy dobu pěti let), aby byl operativní a mohl pružně reagovat na nastalé změny. Hájek a kolektiv píše o problematice činnosti ve školní družině. Podle autora je problém krátká časová dotace na činnosti a jejich dobrovolnost. Především proto by si vzdělávací plán školní družiny neměl klást nedosažitelné cíle ve smyslu vytvoření či završení kompetencí v různých činnostech. Měl by se především snažit o prohloubení již nastavených kompetencí školního vzdělávacího plánu. (Hájek 2007, s. 8) Ideálně by tyto kompetence měli být procvičovány jinými metodami než ve školním prostředí.

Jednou z klíčových součástí školního vzdělávacího plánu školní družiny musí být očekávané výstupy, kterým se říká klíčové kompetence. Ty by měly být ověřitelné, prakticky orientované, mají činnostní povahu a jsou využitelné v běžném životě. Pojem kompetence definuje Hájek jako: „souhrn znalostí, schopností a praktických dovedností a s nimi souvisejících postojů i hodnotových orientací, které jsou předpokladem k výkonu činnosti v běžném životě.“ Kompetence k jednotlivým činnostem můžeme tedy chápat, jako výchovnou či pedagogickou činností nastavené žádoucí soubory schopností, které v praxi žák

později povýší svou činností a dovedností praktického života. Každý jedinec by v ideálním případě dle Hájka a kolektivu měl dosáhnout kompetencí na co nejvyšší úrovni dle vlastních možností. (Hájek 2007, str. 21) K dosažení co možná nejvyšší úrovně těchto kompetencí by měla přispívat především vychovatelka, která zná výchozí úroveň dané kompetence u svých svěřenců.

6.1 Klíčové kompetence podle RVP pro základní vzdělávání:

1. kompetence k učení: Ideálem by měl být zvědavý žák hledající odpovědi na své otázky, pomocí pozorování, experimentu, dotazování, čerpající z mnoha zdrojů a všímající si souvislostí. Svě zkušenosti uplatňuje v praxi a umí svůj výkon zhodnotit
2. kompetence k řešení problémů: Ideálem by měl být houževnatý jedinec, který se snaží své problémy řešit kreativně, plánovitě, a své řešení si umí obhájit. V krajních případech se umí obrátit pro radu a je si vědom zodpovědnosti za svá rozhodnutí.
3. komunikační kompetence: Ideálním je jedinec vybavený všemi druhy komunikace (slovní i mimoslovní), mající svůj vlastní názor, který se nebojí vyjádřit i na veřejnosti. Je schopný se vyjádřit i písemně. Je si vědom svých pocitů, umí s nimi pracovat.
4. sociální a interpersonální kompetence: Jedinec je schopen respektovat jiné, spolupracuje ve skupině a vytváří si pozitivní představu o sobě, svým chováním a jednáním dosahuje pocitu sebeuspokojení.
5. občanské kompetence: Žák si uvědomuje svá práva i práce druhých, chová se odpovědně. Dále se chová odpovědně v souladu s formováním tradičních hodnot společnosti, posiluje sociální a kulturní prostředí.
6. kompetence k trávení volného času: Žák se orientuje v nabídce smysluplného naplňování volného času, je si vědom svých zájmů a ty dále rozvíjí. Využívá volný čas jako kompenzaci jednostranné zátěže ze školního prostředí. Umí odmítnout nevhodné nabídky trávení volného času. (Hájek 2007, str. 24-25)
7. kompetence pracovní: Žák užívá nabyté znalosti v praktické činnosti, umí pracovat s různými materiály, nástroji či vybavením, orientuje se ve finanční gramotnosti, dodržuje bezpečnost práce, nabyté znalosti je ochoten uplatnit v pozdější praxi. (Rámcově vzdělávací program pro základní vzdělávání 2013, s. 13)

6.2 Obsah programu školní družiny

Školní družina bohužel má stále reputaci organizace, která dává pozor na děti ve volném čase, což bychom se náplní programu školní družiny měli snažit změnit. Hájek píše například o odpočinkových činnostech, které by měli být chápány nejen jako pasivní odpočinek, ale především jako aktivní odpočinkové aktivity, které kompenzují jednostrannou zátěž školního prostředí, jedná se především o pohyb, který je odpočinkem pro nervový systém. Dále je tu jeden ze základních prvků hra, která skýtá obrovský potenciál spektra modelových situací, které se později mohou stát dobrou průpravou pro skutečný život. Hra by neměla být brána na lehkou váhu. Pomáhá k rozvoji mnoha složek osobnosti, jako jsou například schopnost týmové práce, vyrovnání se s porážkou, zodpovědnost za své činy, kreativita při řešení, plánování, posílení psychické odolnosti a sebedůvěry. Při hře také jedinec dostává zpětnou vazbu od okolí, která mu může pomoci nahlédnout hlouběji do sebe sama. V souvislosti se hrou Hájek píše o výchově prožitkem. Výchova prožitkem těží především z vlastnosti lidské paměti vstřebávat lépe ty informace, které jsou spojené s intenzivní emocí. Výchova pomocí prožitků motivuje k sebevýchově, sebepoznávání a k rozšíření horizontů. Jedinec si rozšiřuje pole komfortní zóny, získává důvěru v sebe i širší sociální okolí. Při tomto druhu práce není důležité, zda je splněn úkol, důležitý je především proces a průběh celého úkolu. (Hájek 2007, str. 27-30) Proto by vychovatelky měly dbát na celý proces a k němu přihlížet například u závěrečného hodnocení, či u reflexe celého úkolu.

Jak jsme již psali dříve a jak píše i Hájek, hlavní inspirací pro tvorbu školního vzdělávacího plánu školní družiny bude kapitola z rámcově vzdělávacího programu pro 1. stupeň základní školy Člověk a jeho svět. Podle rámcově vzdělávacího plánu je okruh Člověk a jeho svět popsán takto: „Rozvíjí poznatky, dovednosti a prvotní zkušenosti žáků získané ve výchově v rodině a v předškolním vzdělávání. Žáci se učí pozorovat a pojmenovávat věci, jevy a děje, jejich vzájemné vztahy a souvislosti; utváří se tak jejich prvotní ucelený obraz světa. Poznávají sebe i své nejbližší okolí, postupně se seznamují s místně i časově vzdálenějšími osobami, jevy a složitějšími ději. Učí se vnímat lidi a vztahy mezi nimi, všimnout si podstatných věcných stránek i krásy lidských výtvarů a přírodních jevů, soustředěně je pozorovat a přemýšlet o nich. Na základě poznání sebe a svých potřeb a porozumění světu kolem sebe se žáci učí vnímat základní

vztahy ve společnosti, porozumět soudobému způsobu života, jeho přednostem i problémům, chápat současnost jako výsledek minulosti a východisko do budoucnosti. Při osvojení poznatků a dovedností se žáci učí vyjadřovat své myšlenky, poznatky a dojmy, reagovat na myšlenky, názory a podněty jiných.“ (Hájek 2007, str. 38) Okruh Člověk a jeho svět se dále člení do pěti tematických okruhů: Místo, kde žijeme, lidé kolem nás, lidé a čas, rozmanitost přírody, člověk a jeho zdraví. Toto však není jediný způsob členění RVP Hájek dále uvádí další dva způsoby.

Způsoby členění RVP školní družiny

1. Tematické členění rámcově vzdělávacího programu pro základní vzdělávání, tematický celek pro první stupeň Člověk a svět
2. Členění dle 4. Základních pilířů učení, které zveřejnila organizace OSN pro vědu, výchovu a kulturu UNESCO (Učit se znát, učit se „jak na to“, učit se žít společně, učit se být
3. RVP dále může vycházet z klíčových kompetencí (kompetence k učení, k řešení problému, kompetence komunikativní, kompetence sociální a interpersonální, činnostní a občanské a kompetence k trávení volného času) žáků a k těm posléze přiřazovat jisté druhy činností (tuto možnost však Hájek uvádí jako nejméně vhodnou, protože tu vzniká nebezpečí, že některé činnosti budou na dané kompetence zaměřeny častěji, což bude pedagogicky disproportionální.

Rizika ohrožující kvalitní náplň výchovného působení

Jedním z hlavních rizik, které uvádí Hájek je nedostatek časové dotace na jednotlivé činnosti způsobený nevhodným režimem školní družiny. Dalším častým rizikem je omezování spontánních činností, spěch, nervozita a absence závěrečného zhodnocení činností. (Hájek a kol. 2007, str. 37) Máme za to, že většina těchto rizik je spjata s nízkou časovou dotací a dále z obav vychovatelek z úrazu, proto mnoho spontánních činností je ukončeno z obav před úrazem.

Hájek ve své knize ještě dále uvádí nevlídnost sociálního prostředí, nevhodnost komunikačních technik a rezignace vychovatelek na výchovné působení. (Hájek a kol. 2007, str. 38) Z vlastních zkušeností mohu potvrdit, že rezignace na výchovné působení jsem zaznamenala u několika kolegyň, které byly frustrovány nízkou

mírou připravenosti dětí na samostatné působení bez rodičů. O rizicích se zmiňují dva z pěti zkoumaných programů, které představím níže. Oba mají shodu v rizicích: zdravotní potíže, zapomnětlivost žáků, více ročníků v oddělení, časové rozdílnosti nástupu žáků do školní družiny a krátký časový prostor pro činnosti. Zdravotní obtíže jsou jeden z faktorů, který můžeme jen velice obtížně ovlivnit. V první řadě jsou to onemocnění, která si děti s sebou nesou dlouhodobě, jedná se především o alergie a další nemoci, které má dítě většinou od narození. Jako příklad můžeme zmínit například cukrovku 1. typu, hemofilii, cystickou fibrózu. V druhé řadě se jedná o klasická dětská onemocnění, která rodiče čím dál častěji přecházejí a posílají své dítě do školní družiny s chřipkou, kašlem, rýmou, bolestmi břicha a dalšími. Toto chování je velice nezodpovědné, protože nákaza se při spontánních činnostech dětí velice rychle šíří. Dále, ač se to nemusí v první fázi nemoci zdát, je to velká zátěž pro dětský organismus.

Zapomnětlivost žáků se můžeme výchovným působením snažit eliminovat. Nejvhodnější metodou je behaviorální zpevňování pomocí odměny či trestu. Samozřejmě není vhodný trest v samotném slova smyslu, ale nějaký nějaká povinnost či úkol navíc.

Více ročníků v oddělení a časová rozdílnost nástupu žáků do družiny jsou rizika, kterým se vychovatelka velice často nevyhne z důvodu požadavků vedení školy na naplnění oddělení, ale svou důkladnou přípravou na práci může z tohoto rizika vytvořit dokonce klad. Činnosti, které si připravují pro žáky družiny, by měly vycházet z toho, co žáci dokážou. Například žák třetí třídy je již v jemné motorice či čtení o mnoho dál než žák první třídy. Tuto rozdílnost buď můžeme brát v potaz tak, že vytvoříme dvě úrovně činností, nebo můžeme tuto rozdílnost využít ke spolupráci. Utvoříme věkově heterogenní skupinky, jejichž členové budou spolupracovat. Toto riziko vidím v opačném světle, protože ve školním prostředí se nám jen málo kdy stane, že máme možnost spolupráce věkově heterogenní skupiny, která se tím může mnohé naučit.

Poslední bod, který zmiňují oba programy je krátký časový prostor pro činnosti. Tento bod zmiňuje ve své knize i Hájek a jako příčinu vidí nevhodný režim družiny. Já vidím tento problém jako zásadní. Je častým jevem, že jak se dnešní družina proměňuje a musí se stávat atraktivnější, aby mohla konkurovat moderním médiím. Tato atraktivnost se většinou dohání nabídkou mnoha

zájmových kroužků, které vedou většinou učitelé ke svým klasickým vyučovacími hodinám. Družiny nabízí v průměru alespoň čtyři zájmové kroužky, na které děti během docházky odchází. Těmto odchodům se celý režim musí podřít, čím vznikají jen krátké souvislé časové bloky, kdy můžeme nějakou dlouhodobější činnost započít.

7. Obsahová analýza

Obsahová analýza je analýzou verbálních projevů, která je v různých formách součástí každé výzkumné metody. V této práci je však obsahová analýza použita jako jádro celé výzkumné metody. Jak píše Švec (2009), průkopníkem této metody byl Bernard Berelson, který ji definuje jako postup pro objektivní, systematický popis viditelného obsahu komunikace. Různé dokumenty jsou zhmotnění komunikace a jeho zdrojem je člověk. Toto zhmotnění slouží především k uchování v čase a prostoru. Autoři jako je Pelikán (2011), Gavora (2000) nebo Švec a kolektiv (2009) dělí obsahovou analýzu dle druhu textových dokumentů na analýzu osobní dokumentace (např. životopisy žáků, přihlášky ke studiu), analýzu osobní dokumentace (např. slohové práce žáků), analýzu školské dokumentace (dokumenty překračující rámec jedné školy např. rámcové vzdělávací programy), analýzu školní dokumentace (např. školní řády, školní vzdělávací program dané školy) a analýzu školních ukazatelů (nejčastěji se zde rozebírá prospěch a absence). Obsahová analýza umožňuje kategorizaci a sledování jistých prvků této komunikace (např. logická struktura, funkčnost, systematicčnost, obtížnost, srozumitelnost a další), čímž dochází k ověřování platnosti hypotéz

Pro svou obsahovou analýzu jsem si vybrala pět základních škol, jejichž součástí jsou školní družiny. Na základě obsahové analýzy školních vzdělávacích programů školních družin bych ráda sestavila obsahově ideální školní vzdělávací program školní družiny okresu Liberec a Jablonec nad Nisou. Tyto školy jsem si vybrala především pro jejich velikost, jsou to jedny z největších v daném městě, proto se domnívám, že jejich školní vzdělávací programy školních družin by měly být obstojné i když to samozřejmě nemusí být pravdou. Přesná znění základních textů školních vzdělávacích programů zkoumaných školních družin jsou v celém znění součástí příloh. Všechny jsou tvořeny podle rámcově vzdělávacího programu pro základní vzdělávání, tematický celek pro první stupeň základní školy Člověk a svět.

7.1 Zaměření obsahové analýzy

- a) V první části výzkumného šetření jsem se zaměřila na legislativní úplnost programů. Zda obsahují všechny zákonem nařízené části. Jsou zmíněny již výše. Zde pro upřesnění dle paragrafu 5, odstavce 2 školského zákona by měl školní vzdělávací program obsahovat těchto deset bodů: 1) Konkrétní cíle vzdělávání, 2) Formy vzdělávání, 3) Obsah vzdělávání 4) Popis materiálních podmínek, 5) Popis personálních podmínek, 6) Ekonomické podmínky, 7) Bezpečnost a ochranu zdraví, 8) Podmínky přijímání a průběh vzdělávání, 9) Podmínky pro vzdělávání žáků se speciálními vzdělávacími potřebami, 10) Délku a časový plán, podmínky ukončení docházky do školní družiny. Další bod, který zákon nespecifikuje, většinou je však úvodní částí programů jsou identifikační údaje a charakteristika zařízení.

Jedním z posledních bodů, které zákon také neudává, ale z mého pohledu může být klíčový je evaluace či alespoň autoevaluace. Možnou alternativou používanou ve školách pro evaluaci, je zařazení družiny do výroční zprávy školy, kde bývá alespoň krátké zhodnocení chodu družiny. O evaluaci se zmiňují dva programy z pěti. Jeden z programů se o evaluaci zmiňuje jen pár větami o snaze zlepšení prostředí a činností pro žáky a jejich rodiče. Druhý program, bere evaluaci velice vážně. Cíli jejich evaluace jsou stejné jako v případě prvního programu, tedy zlepšit všechny podmínky školní družiny. Zajímavé jsou ještě dílčí cíle, rozvoj spolupráce školy družiny a zapojení rodičů do akcí družiny. Využívají technik SWOT analýzy, rozhovorů a dotazníků. V několika školních vzdělávacích programech školních družin jsou zmíněna také rizika ovlivňující výchovně vzdělávací činnost. Tento bod je dle mého názoru, velice důležitý, protože to, že má družina skvěle zpracován školní vzdělávací program ještě nezaručuje jeho naplnění.

- b) Dále se má pozornost v programech orientuje na cíle vzdělávání, které mi v mnoha programech přijdou dosti neurčité a vágní. Cíl by měl směřovat k pedagogickému působení. Na cílech dále závisí pozdější hodnocení pedagogické práce. Při stanovení cíle můžeme vycházet z cílů, které formuluje školský zákon v § 2 odstavci druhém, ty jsou obecné. Dále se můžeme nechat inspirovat cíli základního vzdělávání v § 44: „Základní vzdělávání vede k tomu, aby si žáci osvojili potřebné strategie učení a na

jejich základě byli motivováni k celoživotnímu učení, aby se učili tvořivě myslet a řešit přiměřeně problémy, účinně komunikovat a spolupracovat, chránit své fyzické i duševní zdraví, vytvořené hodnoty a životní prostředí, být ohleduplní a tolerantní k jiným lidem, k odlišným kulturním a duchovním hodnotám, poznávat své schopnosti a reálné možnosti a uplatňovat je spolu s osvojenými vědomostmi a dovednostmi při rozhodování o své další životní dráze a svém profesním uplatnění.“ Při práci s cíli nesmíme však zapomínat na specifika školní družiny, kde pracujeme s volným časem. Cíle je také možné brát z pohledu činností, které se píší do třídní knihy družiny, kde jsou kategorie: činnosti odpočinkové a rekreační, zájmové činnosti, příprava na vyučování.

V neposlední řadě by cíle měli vycházet z klíčových kompetencí základního vzdělání a zájmového vzdělávání (kompetence k učení; kompetence k řešení problémů; kompetence komunikativní; kompetence sociální a personální; kompetence občanské; kompetence pracovní a kompetence k trávení volného času).

Hájek ve své knize píše o cílech, které by se měli blížit cílům základního vzdělávání, to je jistě možné, ale s tím však značně nesouhlasím. Cíle zájmového vzdělávání nelze popsat podle managementových zásad SMART. Cílem by však dle mého názoru měla být pravděpodobná předpokládaná předpověď výsledku organizace v našem případě tedy školní družiny. Kde dle mého názoru by mělo jít o střízlivý popis dobře vychovaného, zvědavého a se sebou samotným spokojeného jedince.

c) V poslední řadě směřuje má pozornost na samotný obsah vzdělávání.

Podle čeho je obsah vzdělávání členěn a co obsahuje.

Na základně těchto sledovaných kategorií jsem si položila několik výzkumných otázek:

- 1) Obsahují ŠVP zkoumaných škol všechny zákonem stanovené kategorie?
- 2) Jsou cíle vzdělávání ve školních družinách daných škol dostatečně konkrétní a dosažitelné?
- 3) Je v obsahu vzdělávací činnosti daných škol dostatek činností kompenzující zátěž školního prostředí?

7.1 Představení výzkumného vzorku

Všech pět škol se nachází v Libereckém kraji, specificky jsou tři školy a jejich družiny v krajském městě Liberec a dvě v sousedním městě Jablonci nad Nisou.

- **Družina 1**

Kapacita školní družiny je 120 dětí a je zcela naplněna, 3 oddělení školní družiny a jedno oddělení školního klubu. Celkem navštěvuje školu 364 žáků. Zřizovatelem školy je statutární město Liberec. (údaje z výroční zprávy o činnosti školy z rok 2012/2013)

- **Družina 2**

Kapacita školní družiny 74 dětí a není zcela naplněna (60 dětí), tři oddělení školní družiny. Celkem školu navštěvuje 190 žáků. Zřizovatelem školy je statutární město Liberec. (údaje z výroční zprávy o činnosti školy z rok 2012/2013)

- **Družina 3**

Kapacita školní družiny 140 dětí a je zcela naplněna, je zde 5 oddělení školní družiny a jedno oddělení centra volného času. Celkem navštěvuje školu 474 dětí. Zřizovatelem školy je statutární město Liberec. (údaje z výroční zprávy o činnosti školy z rok 2012/2013)

- **Družina 4**

Kapacita školní družiny 210 dětí a je maximálně obsazena, je zde 7 oddělení školní družiny. Celkem školu navštěvuje 616 žáků. Zřizovatelem školy je město Jablonec nad Nisou. (údaj k 30. 6. 2012, z výroční zprávy o fungování školy rok 2012, novější není dostupná)

- **Družina 5**

Kapacita školní družiny 150 dětí, k loňskému roku školní družinu navštěvovalo 148 dětí. Je zde pět oddělení školní družiny. Celkem školu navštěvuje 404 dětí. Zřizovatelem školy je město Jablonec nad Nisou. (údaje z výroční zprávy o činnosti školy z rok 2012/2013)

Tabulka 2 Číselný souhrn daných škol

Pořadí	Kapacita školy	Kapacita školní družiny	Počty žáků školy	Počty žáků družiny	Počet oddělení družiny	Procenta žáků z celé školy navštěvují družinu
1. družina	400	120	364	120	4	33 %
2. družina	240	74	190	60	2	32 %
3. družina	500	140	474	140	6	30 %
4. družina	700	210	616	210	7	34 %
5. družina	500	150	404	148	5	37 %

7.1.1 Specifika Libereckého kraje

Liberecký kraj je svou rozlohou nejmenším krajem v republice. Ke konci roku 2012 měl kraj 438 000 obyvatel. Věkový průměr obyvatel kraje je lehce pod celorepublikovým průměrem 40, 9 let (průměr 41, 3). Kraj má nemalé příjmy z cestovního ruchu, mezi nejnavštěvovanější hrady a zámky patří Lemberk, Bezděz, Sychrov, Zákupy, Hrubý Rohozec, Valdštejn a Frýdlant. Na území libereckého kraje je na hranici s Polskem a Německem, které společně s naší republikou tvoří euroregion Nisa.

Daná města jsou od sebe vzdálena pouhých 13 kilometrů, proto se domnívám, že do obsahu vzdělávání lze zahrnout specifika a kulturní objekty obou měst a tím obohatit jeho náplň.

Liberec

Liberec je statutárním městem a hlavním městem Libereckého kraje, má zhruba 106 000 obyvatel. V centru města stojí velká krajská knihovna a poblíž také divadlo. Liberec má botanickou i zoologickou zahradu. Hlavní dominantou celého města je hotel Ještěd, který se tyčí na vrcholu ještědského hřebenu. Dalším kulturním objektem je Severočeské muzeum, které je jedním z nejstarších v republice a jeho hlavním pozornost se ubírá ke sklu a textilu. Tyto dva artikly jsou historicky hlavními zdroji příjmů Liberce a Jablonce nad Nisou. Dále se v Liberci nachází velká hokejová aréna, atletický stadion, plavecký bazén a dva velké sportovní areály. V oblasti ekologie ve městě funguje několik center, mezi

nejznámější patří středisko ekologické výchovy Střevlík a Divizna, která nabízí velice zajímavé programy pro školy a další organizace pracující s dětmi. Podle údajů Českého statistického úřadu je v Liberci celkem 71 základních škol s 13 900 žáky.

Jablonec nad Nisou

Jablonec nad Nisou je primátorské město s 55 000 obyvateli. Jablonec je branou do Jizerských hor, vládne zde až horské podnebí. Hlavní dominantou města je přehrada, v jejímž okolí je krásná příroda, která v zimě vybízí k lyžování a bruslení, v létě k běhu, cyklistice, in-line bruslení a plavání. Město se proslavilo, především výrobou skla a bižuterie, která má v centru města své muzeum. V centru města se nachází krásné divadlo, ekocentrum a městská knihovna. Hlavním centrem sportu je velká městská hala, v jejíž blízkosti je plavecký bazén. Dalším místem sportu je krytá atletická hala, vedle níž stojí atletický a také fotbalový stadion. V Jablonci nad Nisou je dle Českého statistického úřadu celkem 38 základních škol s počtem 6 900 žáků.

Z mého pohledu je nepřijatelné, že školská zařízení nespolupracují se subjekty města, v mnoha ohledech by jistě šlo o vzájemnou pomoc. Děti by se jako budoucí klienti těchto subjektů již v dětství naučily orientaci ve velkém množství služeb a pracovníci by posléze měli méně s takto již orientovanými mladými dospělými.

8. Rozbor jednotlivých ŠVP školních družin

8.1 Družina 1

- a) Co se týče zákonem nařízených bodů obsahu programu, nechybí žádný. Vše je velice pěkně a přehledně popsáno, i když relativně stručně. Jako rodič dítěte bych ocenila nějaké detaily a lákadla, proč své dítě dát do této družiny. Z hlediska legislativy je však vše popsáno. Velice pravděpodobně při zpracování postupovali podle Hájkovy knihy „Jak vytvořit vzdělávací program pro školní družinu“. Bohužel chybí jakékoli prvky evaluace, za to obsahuje plán rizika, která brání výchovné činnosti, v tomto programu jsou to především odchody dětí na kroužky, kterých školy nabízí celkem jedenáct.
- b) Cíle jsou psány z pohledu družiny a toho co je má naučit, nikoli z pohledu společné práce vychovatelky a dětí. Vhodné by tedy bylo cíle přeformulovat, použít více aktivizujících sloves. V cílech se často opakuje sloveso učí, toto sloveso mi přijde nevhodné. Učí především škola. V zásadě však cíle naplňují poslání školní družiny z vyhlášky č. 74/2005 Sb., O zájmovém vzdělávání, kde je napsáno, že školní družina umožňuje odpočinek a přípravu na vyučování.
- c) Vzdělávací obsah je členěn dle RVP pro základní vzdělávání, tematický celek pro první stupeň Člověk a svět. Dále je dělen na pět tematických okruhů, které jsou velmi totožné s Hájkovou knihou, podle čehož soudím, že byly jen upraveny podle možností a potřeb družiny. Na rozdíl od Hájkovy knihy jsou však jednotlivé body rozepsány v tabulce na popis činnosti a výstup z činnosti. Je škoda, že tvůrce programu se při soupisu cílů nedržel právě těchto výstupů, které jsou psány v podstatě jako jednotlivé cíle činností. Daly by se shrnout v několik velice hezkých klíčových cílů družiny. Celý obsah je jinak psán velice přehledně, je tvořen na jeden vzdělávací cyklus, tedy pravděpodobně na dobu pěti let. Je na zvážení celé družiny, proč je psán na pět let, když tato družina pojme pouze žáky prvních až třetích tříd. Družina dále spolupracuje s krajskou vědeckou knihovnou v Liberci, kam děti jednou za čas docházejí. Družina dle plánu navštěvuje další místa Liberce, jako je zoologická a botanická zahrada a pořádají i výlet na Ještěd.

8.2 Družina 2

- a) Z bodů, které stanovuje zákon, chybí pouze ekonomické podmínky zařízení. V Materiálních podmínkách je však napsáno, že ekonomické podmínky jsou blíže specifikovány ve vnitřním řádu školní družiny. Krom tohoto jediného bodu nechybí nic. Vše je popsáno sice velice stručně, ale věcně. Neosahuje ani nic navíc z mého pohledu tedy chybí rizika výchovné práce a evaluace. Všechny body jsou popsány velice stroze a nekonkrétně.
- b) Cíle vzdělávání jsou opět psány z pohledu dospělého k dětem „vedeme děti, učíme žáky“. To je podle mého názoru nešťastné. Zájmové vzdělávání by mělo stát na třech pilířích a to je dle mého zájem dítěte, dítě a osoba, která mu pomáhá jeho zájem naplnit. Mělo by tedy jít o slovesa, která působí dojmem, že je naplňujeme společně, například: zkoušíme, pátráme, objevujeme. Navíc zde chybí zmínka o odpočinku a přípravě na vyučování.
- c) Vzdělávací obsah je členěn dle RVP pro základní vzdělávání, tematický celek pro první stupeň Člověk a svět. Dále je dělen na pět tematických okruhů. Tyto okruhy jsou vypsány v tabulce a dále jsou vypsány formulace činnosti a poznámky. Formulace činnosti jsou popisy činností, které by se daly opět nesumarizovat v pěkné cíle školní družiny. V poznámkách jsou vypsány konkrétní formy činností (vycházka, sociální a komunikační hry, tematická kresba). Obsah vzdělávání obsahuje i velice moderní zájmové činnosti jako jsou in-line brusle. Dále obsah popisuje hodně pohybových činností různého druhu. Mnoho činností je uvedeno jako nácvik činností (jak se chovat na ulici a například při styku s neznámými lidmi. Body obsahu jsou velice hezké, ale značně nekonkrétní („poznáváme důležitá a významná místa našeho města“). Jistě by bylo dobré místa alespoň vyjmenovat.

8.3 Družina 3

- a) Program obsahuje všechny zákonem nařízené body, navíc je zde ještě popsán postup evaluace, která je tvořena formou SWOT analýzy, rozhovory s žáky a dotazníky pro rodiče a děti. Hlavním cílem evaluace je zvýšení spokojenosti s družinou, zapojení rodičů do chodu školy a zlepšení kvality vybavení v družině. Velice dobrý je nápad zapojení rodičů do chodu školy potažmo družiny. Družina je vhodným místem pro jakési komunitní centrum, které může pomáhat řešit problémy v rodinách. Z mého pohledu chybí pouze možná rizika ohrožující výchovnou práci. Celý plán je psán v jasných kratších větách.
- b) Cíle jsou psány z pohledu toho, co dítěti družina předává, opět chybí prvek spolupráce dětí a vychovatelů. Jsou však velice hezky členěny na pět okruhů, které se snaží obsáhnout klíčové kompetence. Jsou psány v delších větách pomocí aktivizujících sloves. Tvůrce si s konkrétními cíly dal velkou práci a s velkou pravděpodobností to byl pracovník, který má velké zkušenosti z prací ve školní družině. Velká barvitost slov a sloves.
- c) Vzdělávací obsah je členěn dle RVP pro základní vzdělávání, tematický celek pro první stupeň Člověk a svět. Dále je dělen na pět tematických okruhů, které tentokrát nejsou zasazeny do tabulky, ale vypsány a dále se dělí na další dílčí části. Bohužel několik částí mi přijde velice totožných se školní výukou. Například bod orientace na mapě nebo Praha a její památky. Dalším poznatkem je, že téměř ve všech bodech je zmíněna práce s PC. Což si v počtu 30 dětí nedovedu představit, ale pravděpodobně jich na škole mají dostatek. Jak měli propracované cíle obsah vzdělávání je velice stručný a nekonkrétní, popsáno je jedním slovem jako například nemoci, vandalismus. Není u nich uvedeno, jak budou dětem tyto pojmy předkládány ani nic podobného.

8.4 Družina 4

- a) V tomto vzdělávacím programu jsem našla největší nedostatky i přes to, že jde o jednu z největších škol. Naprosto chybí ekonomické podmínky, ty jsem tedy pracně našla v řádu družiny, ale především chybí podmínky pro vzdělávání žáků se speciálními vzdělávacími potřebami a také podmínky ukončení docházky do školní družiny. Absenci podmínek pro vzdělávání žáků se speciálními vzdělávacími potřebami, vidím jako největší prohřešek, protože družina má mít i funkci integrační. Má se zasazovat o to, aby všechny děti měly rovnocenné šance pro start do života. A především, aby se všechny děti cítily rovnocenné. Dále v práci chybí časový plán nebo harmonogram činností práce družiny. Práce obsahuje alespoň rizika výchovného působení, bohužel však žádné formy evaluace.
- b) Cíle jsou velice nešťastně formulovány, jde spíše o popis technik, které se používají k rozvoji dovedností a kompetencí. Například jako cíl je psáno „zařazování činností, které přispívají k odstranění únavy“. Z obsahového hlediska je to sice v pořádku, ale kdyby to bylo zařazeno v obsahu vzdělávání. Lepší formulací by bylo: provádíme činnosti, které přispívají k odstranění únavy. A ještě vhodnější by bylo přesně specifikovat, jaké činnosti považují za vhodné pro odstranění únavy. Například aktivní odstranění únavy je možné provádět pohybem, například dětskou jógou, nebo pasivně relaxací při hudbě. K tomu bych se přikláněla však až v krajních stavech únavy, jinak je vhodnější aktivní cvičení.
- c) Tato škola má sedm oddělení a obsah výchovné práce je popsán pouze v několika větách v tom smyslu, že obsah práce je nabídka činností, ze kterých si vychovatelky vybírají podněty pro vlastní plány. Je velice pravděpodobné, že si každá vychovatelka tedy sestavuje svůj vlastní plán. To může být velice přínosné, ale mělo by být tedy blíže specifikováno, jestli každá vychovatelka prochází se svým oddělením jeden výchovný cyklus (5 let práce) nebo se děti v oddělení každý rok střídají. Obojí má své klady i zápory. Jako rodič bych jistě ocenila, bližší specifika práce vychovatelek, naprosto chybí v celém programu časové rozvržení práce nebo činností.

8.5 Družina 5

- a) Poslední mnou hodnocená družina má všechny formální náležitosti plánu velice hezky a přehledně zpracovány. Jediné co chybí, jsou možná rizika, ale mají propracovaný systém evaluace a ve svém plánu se zmiňují i o nadaných dětech. Celý program obsahuje i přílohy, kde jsou zmíněny finanční úhrady za kroužky a je zde i řád školní družiny. Což může být velice dobré pro přehlednost, především z pohledu rodičů.
- b) Jako cíle družiny uvádí výčet obecných cílů vzdělávací soustavy podle školského zákona paragrafu 2, odstavce 2. Po té následuje výčet kompetencí, které se snaží družina posilovat. Tímto vytyčením cílů se rozhodně nedá nic zkazit a je celkem logické a výhodné pro kontinuální práci školy společně s družinou. Je však otázkou do jaké míry se daří tyto cíle naplňovat. To však není předmětem této práce.
- c) Ve vzdělávacím obsahu je zcela jasně napsáno, že je sestaven na dobu jednoho vzdělávacího cyklu tedy 5 let. Dále obsah vzdělávání uvádí výčet patnácti témat, která obsahují podtémata. Některé celky mi přijdou velice ambiciózní, ale jsou úměrné věku dětí, tak s velkou pravděpodobností fungují. V další části je uveden plán možných akcí během celého roku. Což je věc, kterou je dobré mít, aby žáci a jejich rodiče s těmito akcemi počítali dopředu. Tento konkrétní plán shledávám za velice hezký a nápaditý, je možné ho každoročně upravit pro konkrétní školní rok. Vše je zakončeno klasickým výčtem tematického celku Člověk a svět. Je vidět, že jeho autor si s ním dal velkou práci a byl to odborník s letitou praxí.

9. Závěrečné vyhodnocení výzkumné části

V této části práce bych především ráda připomněla případné nedostatky, kterých se dopustily mnou zkoumané družiny a kterých by se při návrhu svého ŠVP školní družiny ráda vyvarovala.

- a) Co se týče legislativních částí programů, většina družin zahrnula všechny. Z několika prací jsem měla pocit, že celý plán je pro ně velice nedůležitý. Nelze s jistotou říci, zda mají popřípadě jinou formu vedení přehledu své práce, je pravděpodobné, že si vychovatelky v jednotlivých odděleních píší své týdenní plány a ŠVP nepovažují za důležitý. To jsou však pouze mé domněnky. Legislativně je naprosto nutné, aby plán obsahoval všechny body. Školská inspekce se jistě ze svého postavení na ŠVP školní družiny také může zaměřit.
- b) S cíli ve všech vzdělávacích programech jsme nebyla spokojena. Jsou značně nekonkrétní a podle mého názoru nevystihují poslání školních družin. Ideálem školní družiny by dle mého názoru měl být jedinec schopný postarat se o sebe, který si umí poradit v mnoha rozličných situacích. Chápu, že popsat takto cíle je značně ambiciózní a možná až nereálné, ale přece jen se pohybujeme na pomezí pedagogiky a výchovy a ideálem obou těchto směrů by jistě měl být demokraticky orientovaný plnohodnotný občan státu. Dle mého mínění by cíle měli být orientovány víc činnostně, aby bylo získané dovednosti žákům užitečné v dalším životě.
- c) Vzdělávací práce ŠD je vlastně hlavním bodem všech programů a mělo by to tak i být. Všechny programy jsou z mého pohledu v pořádku, jedinou chybu vidím v tom, že jsou v mnoha případech značně nekonkrétní. Zapojují do svého obsahu málo organizací lokálního rozměru. Dále mám pocit, že náplň školní družiny by měla mít více činnostní charakter. Dětem by měly být ukládány víc úkoly z reálného života. Například práce na zahradě, péče o domácího mazlíčka, výroba předmětů ze dřeva, charitativní činnosti a další. Bohužel tyto činnostní reálné formy nejsou zmíněny ani v Hájkově knize „jak vytvořit školní vzdělávací program pro školní družiny“ a je vidět, že mnoho programů je dle této knihy sestaveno. To sice jistě ulehčilo práci mnoha tvůrcům programů, ale je nešťastné

opisovat body, které Hájek v obsahu programu má. V žádném z programu jsem bohužel nenašla žádné originální pojetí obsahu práce. Dále má družina velký prostor pro dlouhodobější projekty, například výměnné projekty s dalšími školami, turnaje mezi školami ve městě, spolupráce s domovy důchodců nebo i případné častější exkurze na pracovištích a různých organizacích.

Ráda bych se ještě vrátila k výzkumným otázkám, které jsem si před obsahovou analýzou jednotlivých programů kladla. O první otázce jsem hovořila již výše. Šlo o otázku na legislativní náplň programů. Na tuto otázku bych si tedy odpověděla kladně. Ano 4 z 5 mnou zkoumaných programů obsahují všechny legislativou nařízené body. Legislativa je dle mého názoru nastavena velice dobře, všechny body jsou užitečné a nastiňují především rodičům chod, vybavení a náplň družin.

Další otázka se zaměřovala na konkrétnost a dosažitelnosti cílů, které si programy kladou. V případě dosažitelnosti bych se přikláněla spíše k odpovědi ano, ano cíle jsou dosažitelné, v mnoha případech bych však ocenila větší dávku fantazii, konkrétnosti a ambicióznosti daných cílů. V otázce na konkrétnost daných cílů bych byla velice skeptická, ve 2 případech z 5 jsem byla spíše spokojena, jinak bych ocenila zkonkrétnění.

V případě poslední výzkumné otázky, která se orientuje na činnosti kompenzace zátěže školního prostředí, se dá říct, že všechny družiny se snaží. Ve všech pěti programech je zmíněna relaxace v různých formách, dále vycházky a aktivní odpočinek pohybem. Proto se domnívám, že školní družin se o kompenzaci zátěže vzniklého ze školního prostředí snaží. Dá se říci, že každý z bodů činnosti prováděné ve školní družině, která se nepochybně školním činnostem, může vést k regeneraci sil a kompenzaci zátěže. Pro zajímavost čtenáře jsem u obsahů zkoumaných programů barevně vyznačila činnosti kompenzující zátěž školního prostředí. Zaměřila jsem se pouze na zřetelně kompenzační činnosti, jako jsou vycházky, relaxační techniky a pohyb. Je na posouzení každého z vás, zda je činností dostatek.

Pouze u jednoho ze zkoumaných programů jsem si všimla, že zmiňuje spontánní činnosti žáků. Je možné, že ostatní programy berou spontánní

aktivity dětí za samozřejmé a tudíž nemají potřebu se o nich zmiňovat. Je velice důležité, aby děti měli časový prostor k spontánním činnostem, které je učí samostatnosti, budují nahodilé sociální vazby bez vlivu dospělých. Další silným nedostatkem obsahu je neoriginálnost, pouze u jednoho programu je vidět, že přemýšlí nad celoročním tématem družiny. Tento nápad mi přijde velice hezký a originální. Jeden rok může být družina pirátskou lodí, další rok muzeem plným vynálezů, nebo například Africkou vesnicí. Toto zarámování je jistě pro děti velice atraktivní a může přispívat k motivaci na činnostech ve školní družině. Zda je však vhodné toto zarámování psát do ŠVP školní družiny je na zamyšlení. Tento program bývá sestavován na dobu pěti let a mít zarámování na pět let je jistě nereálné. Dobrým nápadem by jistě bylo napsat zarámování každého roku do příloh ŠVP školní družiny pouze v bodech a nastítnit tak jak se zarámování prolíná celým rokem ve školní družině.

10. Návrh RVP školní družiny kompenzující zátěž školního prostředí

Úvod

Dostávám se k hlavnímu cíli své práce, kterým je návrh ŠVP pro školní družinu, který bude obsahově vhodný pro region Liberec a Jablonec nad Nisou. Dále by program měl dostatečně kompenzovat zátěž školního prostředí, měl by být plný praktických aktivit, rozvíjející kompetence, které žáci později uplatní v běžném životě. Návrh se snaží o návrh obecného programu, vynechávám zde identifikační údaje. Dále charakteristiku zařízení bych pojala ne jako popis prostředí, ale jako obecný popis ideálního klimatu školní družiny.

I. Charakteristika zařízení

Družina skýtá dostatečný prostor pro pohyb všech dětí. V jednotlivých odděleních školní družiny se snažíme společně s dětmi pracovat na příjemném sociálním prostředí, kde vládne přátelská atmosféra vzájemné spolupráce. Pomocí kooperativních technik se snažíme budovat kolektiv dětí, které chápou rozdílnosti a umí je využívat ve prospěch celé skupiny. Na začátku školního roku si s dětmi sestavíme dohodu o vzájemném respektování, která pomáhá řešit konfliktní situace a usnadňuje práci během celého školního roku. Vychovatelky se při sestavování individuálního plánu oddělení radí s dětmi a snaží se dát prostor zájmům všech. Tím se náplň celého roku stává pestrou a dle proměňujících trendů v zájmech dětí se dá volně přestavovat. Nové nápady a iniciativa ze strany jak dětí, tak vychovatelek jsou vítány.

II. Cíle vzdělávání

Cílem každé vzdělávací instituce by měl být ideál demokratického občana, který je zvědavý, aktivní, odpovědný, respektující, výkonově soudný, vědom si svých pocitů a umí si poradit sám i pracovat ve skupině. Družina by ho navíc měla vést k tomu, aby svůj volný čas uměl aktivně naplnit, aby si mezi činnostmi našel své zájmy, které mu přináší sebeuspokojení a ten rozvíjel.⁶

⁶ Texty v modré barvě by v reálném plánu nebyly jeho součástí, jde pouze o mé poznámky k textům.

Ideální formulací cíle školní družiny: Vzájemnou prací dětí a vychovatelem se školní družina snaží formovat zájmy dětí, odhalovat jejich nadání, respektovat okolí, být odpovědným a zvědavým občanem vědomím si svých práv i povinností. Družina dále nabízí možnosti odpočinku i aktivní relaxace na hřišti i v okolí zařízení. Vychovatelky pomáhají dětem v případě školních nesnází, jak v oblasti náplně školního učiva, tak v oblasti vztahu v kolektivu. Všichni účastníci školní družiny se snaží, aby prostředí školní družiny bylo otevřené, přístupné a podněcující.

III. Formy vzdělávání

Naše družina se snaží, aby formy vzdělávání byly pestré a nestereotypní. Nejčastější forma je jistě pravidelná, zájmová, výchovná a vzdělávací, která je hlavním motivem týdenní skladby náplně školní družiny. Dále při práci s dětmi uplatňujeme individuální práci, kde podporujeme individuální talent každého z dětí. Dalším formou je příležitostná činnost, která může mít mnohý charakter, představujeme rozmanitá témata, osvětovou činnost a dále činnosti s prvky primární prevence v oblasti sociálně patologických jevů. Navštěvujeme důležitá místa našeho regionu, jako jsou krajská knihovna, zoologická zahrada, centra ekologické výchovy, složky státní bezpečnosti a další.

Ke konkretizaci těchto subjektů se vracím v obsahu vzdělávací práce. V této oblasti mají školní družiny velký prostor pro svou kreativitu, bohužel družiny dané subjekty navštěvují jen sporadicky.

IV. Popis materiálních podmínek

Z osobního pohledu a po prostudování školních vzdělávacích plánů školních družin musím říci, že všechny družiny jsou standardně vybaveny částí pro relaxaci a zájmovou činnost s kobercem a částí pro rukodělné a výtvarné činnosti se stolem a židlemi.

Školní družina má určitý počet oddělení, které jsou vybaveny nábytkem vhodným pro daný věk dětí. Část každé herny je pokryta kobercem pro relaxační činnosti a práci ve skupinkách. Zbytek herny je pokryt linoleem pro snadnou udržitelnost hygieny. Každá herna má pro své účely stolní hry,

stavebnice a tematické koutky (čtenářský kroužek, malý obchůdek, kuchyňku a další), které se během roku pružně přestavují. Na chodbě družiny je velký prostorný gauč pro relaxaci a tematickou komunikaci. Školní družina má pro své účely k dispozici školní tělocvičnu, venkovní betonové hřiště, v blízkosti školy jsou tři dětská hřiště a velký přírodní areál, který je vhodný pro pohybové aktivity všeho druhu. Pro aktivity pohybového rázu má družina k dispozici míče, švihadla, obruče a chůdy.

V. Personální podmínky

Školní družina má čtyři plně kvalifikované vychovatelky. Dvě se odborně zaměřují na rukodělné práce, jedna na výtvarnou činnost a čtvrtá na sportovní vyžití dětí. Vychovatelky mají vřelý vztah k dětem, vytváří ve svých odděleních příznivé sociální klima, znají velkou škálu různě zaměřených zájmových činností, které se snaží neustále aktualizovat a obměňovat. Pro svůj profesní růst navštěvují každoročně kurzy zaměřené na nové trendy v zájmovém vzdělávání. Při své práci spolupracují s třídními učitelkami dětí a rodiči. Výsledky a činnosti školní družiny prezentují na veřejnosti, čímž vytváří dobré jméno družiny.

VI. Ekonomické podmínky

Školní družiny by v ideálních případech měla být stejně jako škola naprosto bezplatná, to se však neděje. Průměrná částka mnou sledovaných škol je 120 Kč měsíčně. Což se může zdát jako zanedbatelná částka, po přičtení sumy za obědy a případně za některé hrazené kroužky se však cena zvýší až k sedmi set korunám. Je však na druhou stranu dobré, aby družina měla alespoň nějaké menší příjmy především na potřeby denní spotřeby (papíry, pastelky, časopisy a další).

Rodiče poskytují finanční příspěvek ve výši 120 Kč měsíčně na vybavení školní družiny. Částka je splatná na účet školy nejlépe v měsících září na první pololetí a v únoru na druhé pololetí školního roku.

VII. Bezpečnost a ochrana zdraví

Družina svým režimem respektuje výkyvy v denním režimu organismu. Umožňuje regeneraci sil relaxačními a jinými odpočinkovými činnostmi.

Vedeme děti k vhodným stravovacím návykům a po celou dobu provozu školní družiny zajišťujeme dětem přísun tekutin. Dále dbáme o vhodné osvětlení, větrání v místnostech, teplotu a míru hlučnosti. Ve společných prostorách družiny je telefon a další prostředky první pomoci, o kterých děti vědí. Snažíme se, aby děti měly k vychovatelkám kladný vztah a v případě úrazů se ho nebály nahlásit. Školní družina má svůj řád, děti ho znají a dodržují. Každé oddělení má ještě svá interní pravidla a povinnosti, která si děti společně s vychovatelkou sestavují sami. Těmito pravidly jsou ošetřeny především psychosociální podmínky v kolektivu, který je tolerantní, vstřícný a pečující. Každá vychovatelka používá svůj systém motivačních technik, kterými se snaží děti zapojit do všech činností.

VIII. Podmínky přijímání a průběh vzdělávání

Školní družina je určena žákům prvního stupně. V první řadě jsou přijímány žáci prvních, druhých a třetích tříd, dále pak i z dalších tříd pokud není naplněna kapacita školní družiny. Žák je přijat na základě písemné přihlášky rodiče. O přijetí rozhoduje ředitel/ka školy. Vychovatelky si vymezují právo žáka z docházky školní družiny vyřadit, pokud porušuje řád školní družiny (ohrožuje bezpečnost spolužáků, ničí majetek družiny).

IX. Podmínky pro vzdělávání žáků se speciálními vzdělávacími potřebami

Naše družina je místem k inklusivního vzdělávání a proto i mi se snažíme plně začlenit do chodu družiny žáky se speciálními vzdělávacími potřebami. Spolupracujeme s pedagogicko-poradenskými zařízeními a individuálním přístupem podporujeme tyto děti. Naším cílem je, co možná největší začlenění všech jedinců do všech aktivit družiny, vytvoření vlídného prostředí a pomocná ruka i z pozice spolužáků.

X. Délka a časový plán, podmínky ukončení

Tento školní vzdělávací plán pro školní družinu je zpracováván na dobu tří let. Navazuje a snaží se doplňovat školní vzdělávací program školy Člověk a jeho svět. Plán se v průběhu výchovné práce může měnit a prochází změnami.

Činnost školní družiny je zahájena prvním dnem školního roku a ukončena posledním dnem před hlavními prázdninami. Ranní družina je otevřena od 6:30 do 7:40, odpolední pak od 11:40 do 16:30, výjimečně pak do 17:00.

Režim dne

6:30-7:40 příchod do školní družiny, individuální práce s dětmi, ranní klidné aktivity (stolní hry, spontánní činnosti, komunikační hry)

7:40-7:45 odchod do školních tříd

11:45-12:45 oběd, činnosti fyzicky nenáročné, relaxační

12:45-13:30 zájmové kroužky (míčové hry, fotbal, florbal, anglický jazyk, sboreček, šikovné ruce, stolní tenis...)

13:30-15:00 činnosti zaměřené na pohybovou aktivitu dětí, vycházky, pobyt na školním hřišti

15:00 – 16:30 aktivity podle výběru dětí, spontánní činnosti, příprava na vyučování, odchody dětí domů

XI. Obsah vzdělávání

Tento vzdělávací plán je sestaven na dobu tří let. Uvědomuji si, že standardně je sestavován na jeden vzdělávací cyklus což je v plánu družiny pět let. To je dle mého zásadní chyba, protože žádná mnou zkoumaná družina nemá kapacitu pro děti prvních až pátých tříd. Ve většině jsou pouze děti prvních a druhých tříd, popřípadě děti třetích tříd, které dojíždí do školy z větší dálky. Dále bych ráda vysvětlila, proč je obsah vzdělávací práce v tabulce. Hlavním z důvodů především přehlednost, dalším z důvodů je snadnost případných úprav v obsahu během roku popřípadě po na konci školního roku.

Tabulka 3: Obsah vzdělávací práce školní družiny

Tematické okruhy	Formulace činností	Očekávané výstupy
1. Místo kde žijeme		
Naše škola	Poznáváme všechny místa školy, objevujeme skrytá zákoutí	Děti se dobře orientují ve škole, družině i jídelně
	Děláme návrh na možné změny ve škole	Děti vidí silné i slabé stránky školního prostředí
	Povídáme si se zaměstnanci školy (kuchařky, ředitel, školník)	Děti vědí, co obnáší práce ve školním prostředí, mají bližší vztah k zaměstnancům školy
	Děláme plakáty na propagaci naší školy	Děti mají rády svou školu i družinu a umí vyzdvihnout její přednosti
Náš domov	Popisujeme naši cestu z družiny domů	Děti se zvládnou dostat z družiny sami domů
	Stavíme náš dům/byt z kostek	Procvičujeme prostorovou paměť
	Zařizujeme si svůj pokoj (stavba pokojového vybavení z kartonu)	Umíme vyjmenovat kusy nábytku, které v pokoji potřebujeme/chceme mít
	Zapisujeme činnosti, které během týdne dělají členové domácností	Uvědomujeme si, že každý v rodině plní nějakou roli
Město kde žijeme	Na vycházkách si všímáme zajímavých míst ve městě (kostely, muzea, domy)	Umíme popsat a vyjmenovat zajímavá místa města (Lázně Liberec, radnice Liberec, Liebegova vila)
	Čteme si pohádky z našeho města, známe známé osobnosti, které se ve městě narodily	Známe pověsti, které se o městě vypráví a známé osobnosti města (židovský hřbitov, Bílá paní na Sychrově, o Krakonošovi)
	Navštěvujeme krajskou vědeckou knihovnu a její pobočky v blízkosti školy	V knihovnách si umíme půjčit knihy
	Vyrazíme na výlety do okolí města (Ještěd, Jizerské hory, Krkonoše)	Jsme zdatní turisté, umíme najít cestu podle turistických ukazatelů
2. Lidé kolem nás		
Rodina	Sestavujeme rodinný strom	Známe své prarodiče i další širší rodinu
	Vyrábíme přáníčka ke dni matek a otců	Snažíme se druhým udělat radost
	Povídáme si o povoláních našich rodičů	Děláme si plány, jaké povolání bychom chtěli dělat, až vyrosteme
	Vyrazíme na exkurzy do zaměstnání některých	Víme, jaké povolání vykonává náš rodič.

	z rodičů (městský úřad, pekárna, výroba figurek ze skla)	
Kamarádi a spolužáci	Sestavujeme dohodu o vzájemném respektování v družině	Dodržujeme pravidla družiny a víme, proč jsou důležitá
	Každý má nějakou dobrou vlastnost	Umíme ocenit a pojmenovat dobré vlastnosti svých kamarádů
	Každý den udělám dobrý skutek	Děti si navzájem pomáhají při běžných činnostech družiny
	Adoptujeme afrického chlapce	Děti vědí, jak se žije dětem v Africe, jsou solidární, shání peníze na jeho školné
Proč ne jako vejce vejci	Všichni jsme rozdílní (simulujeme některá smyslová postižení)	Děti si uvědomují, jak jsou někteří jedinci znevýhodnění
	Týmové hry	Děti si uvědomují, že všechny role v týmu jsou potřebné a že bez vzájemné spolupráce někdy nelze dosáhnout cíle
	Dopisujeme si s africkým chlapcem	Děti se dozvídají, jaký je život v Africe
Jak se chovat v ...	Jak se chovat při jídle v jídelně a restauraci	Umíme se chovat při stolování
	Hrajeme scénky s kouzelnými slovíčky	Víme, kdy použít slova děkuji a prosím
	Navštívíme městské divadlo	Chováme se vhodně při představení
	Děti plné museum (Severočeské muzeum, muzeum skla a bižuterie, galerie Belveder...)	Děti znají pravidla chování v muzeích či galeriích. Umí ocenit hezké předměty
3. Lidé a čas		
Volný čas	Sestavujeme náš denní harmonogram	Víme o křivce výkonnosti člověka a dle ní zařazujeme činnosti během dne
	Učíme se hodiny, měříme čas	Vyrábíme své vlastní hodiny z papíru, umíme hodiny, víme o různých druzích měření času
	Čím je naplněn náš volný čas	Máme víkendové zápisníky, z kterých každé pondělí líčíme své činnosti z víkendu
	Jak jsme vyrostli	Srovnáváme své fotky z dob před nástupem do školy, umíme popsat, co se změnilo
Povolání dnes a kdysi	V jízdárně pomáháme při	Víme, kdo dělá koním

	práci s koňmi a sledujeme práci kováře	podkovy a jak
	Na kozí farmě sledujeme výrobu sýrů a produktů z kozího mléka	Chápeme, co obnáší práce se zvířaty
	Pracujeme se dřevem, šmirglujeme, natíráme, opatrně vyřezáváme	Děti pracují opatrně, dodržují bezpečnost práce a umíme postavit budku pro ptáčky
	V historických pramenech objevujeme, co obnášela povolání v historii a co dnes (navštívíme sklárnu v Janově)	Vidíme, jak se proměňují a vylepšují technologie, foukání skla, broušení.
	Zakládáme a staráme se o vlastní firmu	Děti spolupracují pro práci na své firmě (5 člené týmy) umí převzít různé role, znají základy ekonomické gramotnosti.
Čas, svátky a oslavy	Velikonoční tradice	Umíme různými druhy malovat kraslice, známe velikonoční koledy a víme, že velikonoce jsou křesťanským svátkem
	Vánoční obyčeje a zvyky	Děti znají staré vánoční tradice (zdobení perníčků, rozkrajování jablek, lití vosku)
	Masopust, maškarní bál	Víme o masopustu, umíme si vyrobit masky
	Slavíme Den Matek i Den Otců	Víme, kdy tyto svátky jsou a připravíme malé dárečky pro své rodiče
Jak se měnilo naše město	Srovnáváme historické fotky našeho města se současností	Děti vidí vývoj města, jsou hrdé na staré a opravené domy města
	Kreslíme staré a nové město	Děti si uvědomují o malé detailní změny ve městě
	Zakládáme kroniku naší družiny	Děti vědí, že znát historii je dobré a chtějí si vytvořit svou vlastní
4. Rozmanitost přírody		
Příroda kolem nás	Pracujeme na školní zahradě	Děti umí plít záhony květin, hrabat listí, zastříhovat keře
	Poznáváme různé druhy hornin	Děti rozpoznají žulu, čedič, pískovec a mramor
	Na podzim a v zimě nosíme zvířátkům do krmelce stravu, na školní zahradě máme budku pro ptáčky	Víme co jí lesní zvěř, od pana myslivce známe zásady chování v lese.
Péče o zvířátko	Kupujeme vybavení pro	Víme, co vše potřebuje

	králíčka	zakrslý králíček
	Staráme se o Ferdu	Střídáme se v péči o družinového mazlíčka
	Získáváme informace o péči o další domácí mazlíčky	Víme jak se postarat o pejska, kočičku, rybičky, křečka a další domácí mazlíčky
Životní prostředí	Učíme se třídit odpady	Známe všechny barvy kontejnerů a víme, jaký odpad do kterého patří
	Navštívíme ekologické centrum, kde se dozvíme co se děje s tříděným odpadem	Děti vědí nejen to, že třídění je dobré, ale především proč je dobré
	Sbíráme plastová víčka pro handicapovaného chlapce, dvakrát ročně pořádáme velký sběr papíru	Víme jak je možné pomoci handicapovaným, víme, že sběrem papíru můžeme zachránit stromy
	Les v družině (tvoříme z přírodnin, poznáváme hmyz, čteme o Ferdovi Mravenci, při vycházkách pozorujeme život v korunách stromů	Známe různé druhy hmyzu, ptáků a přírodních plodů, které umíme využívat k tvorbě dekorace v družině
Roční období	Jarní květiny	Známe různé druhy jarních květin, umíme je namalovat
	Sledujeme změny v podzimní přírodě	Víme, proč listí žlutne
	Učíme se zásady chování v teplém letním počasí, svým chováním předcházíme úpalu a úžehu	Děti se umí v létě vhodně obléknout, mažou se krémy na opalování, nosí pokrývku hlavy a dodržují pitný režim
	Stavíme sněhuláky, bobujeme a koulujeme se	Děti umí pracovat se sněhem, při koulování a bobování se chovají ohleduplně
5. Člověk a jeho zdraví		
Poznáváme své tělo	Sledujeme, jak rosteme, na stěně od družiny máme papír, na který děláme rysku našeho růstu	Děti vidí pokroky ve svém růstu
	Sledujeme seriál „Byl jednou jeden život“	Děti vědí o vnitřním fungování organismu
	Měříme si tep v klidové poloze, venku při hraní a při psaní úkolů doma	Děti umí změřit tep spolužákovi a vědí, že při pohybu se tep zvyšuje
První pomoc	Trénujeme postupy při první pomoci	Děti znají čísla záchranného integrovaného systému, ví jak se zachovat v různých situacích
	Prakticky zkoušíme techniky obvazování,	Děti umí obvázat odřeniny a sestavit dlahu při

	pomoci při zlomeninách	zlomeninách horních a dolních končetin
	Pořádáme běh pro zdraví	Děti se snaží chodu školní družiny zapojit i své rodiče
Zdravá výživa	Sestavujeme výživovou pyramidu	Děti vědí, co patří do jakých pater výživové pyramidy
	Zkoušíme drobné recepty ze zeleniny a ovoce	Děti umí udělat ovocné i zeleninové saláty
	Besedujeme o tom, proč je dobré jíst zdravé jídlo a co obsahuje za vitamíny a prvky prospěšné našemu tělu	Děti znají základní vitamíny a ví k čemu je naše tělo potřebuje
	Říkáme stop chipsům a sladkým nápojům	Děti odmítají sladké nápoje a chipsy
Hygiena	Pět minut čištění ke zdravím zubům, po obědě trénujeme správnou techniku čištění	Děti znají správné techniky čištění chrupu
	Před jídlem si umyjeme ruce	Děti se navzájem sami upozorní na mytí rukou
	Povídáme si o prvních příznacích základních nemocí	Děti umí objektivně posoudit, kdy jim je opravdu špatně a měli by zůstat doma
	Relaxujeme při hudbě	Děti umí správně dýchat a relaxovat při hudbě

Níže se jedná o příležitostné akce, které družiny připravují v průběhu celého roku.

Tabulka 4: Plán akcí na školní rok 2013/2014

Září	Seznamovací diskotéka (úvodní seznámení mezi dětmi, navázání prvního kontaktu, vznik přátelství) Výlet na Kozí farmu v Pěnčíně
Říjen	Drakyáda (výroba draků a soutěž v pouštění draků) Noc s Andersenem (noční čtení pohádek se soutěžemi)
Listopad	Den Betlémů (návštěva muzea Betlémů v Kryštofově údolí)
Prosinec	Adventní pondělky (povídání o vánočních tradicích a zvycích, výroba perníčků, adventních věnců, lití olova, vánoční ozdoby)
Leden	Týden záchranného integrovaného systému (návštěva hasičské zbrojnice a policejní stanice)
Únor	Valentýnská diskotéka (diskotéka se soutěžemi) Dortový den (prodej dortů upečených vychovatelkami a učitelkami na podporu chlapce z Afriky)
Březen	Velikonoční jarmark (prodej dětských výrobků rodičům) Turnaj v cvrnkání kuliček (velký turnaj ve cvrnkání kuliček na

	sedmi hřištích)
Duben	Čarodějnický rej (soutěžní odpoledne s opékáním buřtů) Běh pro zdraví (běh dětí s rodiči pro zdraví celé rodiny)
Květen	Den matek (ukázka nacvičeného divadla s předáváním dárek pro maminky) Spaní ve školní družině (zábavné odpoledne s přespáním ve družině) Odpoledne na dopravním hřišti (praktická zkouška jízdy na kole, koloběžce, instruktáž o výbavě na kolo)
Červen	Den dětí (dětská olympiáda) Pěší výlet na Ještěd (částečný výjezd lanovkou, pěší tura)

XII. Rizika ovlivňující výchovný proces

O rizicích jsme hovořili již v dřívějších částech práce v dostatečné míře, proto bych zde ráda navrhla především opatření, která mohou těmto rizikům předcházet.

Opatření předcházející případným rizikům pro výchovný proces

- Načasování skladby činností školní družiny (vyhnout se přerušování odchody dětí, mít alespoň hodinový blok na činnosti)
- Předcházet riziku úrazu (určit si přesná pravidla co děti smí)
- Dát dětem dost prostoru na spontánní činnosti a pohyb
- Zaměstnávat vychovatelky s potřebnými vlastnostmi (trpělivost, vstřícnost, otevřenost, flexibilita....)

XIII. Evaluace zařízení

Velký přínos, který plyne z evaluace, která je prováděna během celého roku, jsou jistě rozhovory s rodiči a dětmi. Školní družina tak může pružně reagovat na případné úpravy časového plánu nebo náplně obsahu dění ve školní družině. Dalším vhodným prostředkem je závěrečné roční hodnocení školní družiny na konci školního roku a to jak od rodičů žáků, žáků, tak i vedení školy. Zde je nejvhodnější použít dotazníkové šetření a v případě vedení školy rozhovor. Tímto šetřením si může družina připravit významnější zlepšení pro nadcházející školní rok. Evaluace by měla vést především k:

zvýšení spokojenosti rodičů i dětí, rozvoji spolupráce mezi rodiči, družinou a školou a zvyšování kvality poskytovaných služeb.

- Celoroční průběžné rozhovory s dětmi a rodiči
- Závěrečné roční hodnocení – rodiči, žáky a vedením školy

11. Závěr

Závěrem bych ráda připomněla proč je ŠVP pro školní družiny tak důležitý a proč je tedy dobré dát si s jeho přípravou práci. Jde o závazný pedagogický dokument, který je podle zákona povinný od 1. ledna 2005. Od organizace, která jej sestavuje, se očekává, že na něm bude spolupracovat celý tým pracovníků. V programu by měly být zúročeny zkušenosti z předchozích činností a především na to co je výchovně a pedagogicky přínosné. Dalším bodem by mělo být uvědomění si toho, že ŠVP školní družiny má stejnou váhu jako jiné dokumenty školy a posiluje svou podobou prestiž školní družiny. Dále program může bránit tomu, aby se činnosti družiny často opakovaly. Tvoří přehledný komplet hlavních činností, tak aby se v něm mohli orientovat vychovatelky, rodiče, zřizovatel a další kontrolní orgány.

Zpět k závěrům práce. Jako klíčové pro svou práci vidím to, že jsem si uvědomila jak moc je ŠVP školní družiny bagatelizován a podceňován, přitom by měl být šperkem a vizitkou celé družiny. Jen pár z mnou zkoumaných dokumentů byl tak atraktivní, že bych ráda do této organizace umístila své dítě. Ostatní byly pouze povinným splněním zákonem nařízených bodů a to pokud chceme, aby se reputace školních družin v očích veřejnosti zvedla, musíme změnit. Lidé bohužel stále mají družinu za organizaci, kde se nemusí bát o své dítě, ale kde se nic nenaučí, v ničem se nezdokonalí. Jde o pouhý dozor nad dětmi. Moc bych si přála, aby se tento pohled i díky mé práci změnil. Je potřeba si uvědomit kolik času děti tráví ve školních družinách. V mnoha případech jde o téměř shodný čas jako ve škole. Žáci prvních a druhých tříd tráví ve škole od 16 do 20 hodin týdně, a pokud vezmeme v potaz, že družina je většinou v provozu od půl dvanácté do půl páté, jsme na podobných hodinách jako ve škole. I z tohoto hlediska si myslím, že si školní družiny zaslouží mít propracovaný systém své práce.

Také bych si velice přála, aby se našel výzkumný pracovník, který by se opět vrátil k výzkumům školní zátěže jako komplexnímu fenoménu, který i přes proměňující se školství je stále aktuální. Prostředí, ve kterém žijeme, se stále zrychluje, je chaotičtější, dochází k rychlým změnám, a to působí nejen na dospělé, ale především na děti. I když se k tomuto fenoménu přidají ještě, zátěž školy a nevalná kompenzace této zátěže může, to vést až k neurotickým poruchám, poruchám spánku, příjmu potravy a únavovému syndromu.

Z výročních zpráv Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy jasně vyplývá, že roste zájem rodičů o školní družiny a kluby. Ve školním roce 2007/2008 navštěvovalo školní družinu 37% žáků základních škol, ale v loňském školním roce to bylo již 55%. Došlo tedy v posledních pěti letech k 18 % nárůstu. Práce školní družiny by se tedy měla neustále zkvalitňovat a zlepšovat, doufám, že k tomu pomůže i moje práce. Cílem mé práce, kterým bylo sestavení ŠVP pro školní družiny v okrese Liberec a Jablonec nad Nisou se mi podařilo splnit. Program je plný praktických činností, konkrétních exkurzí a výletů za kulturními institucemi měst. Program se snaží zahrnout novou z klíčových kompetencí, kterou je kompetence pracovní. V obsah vzdělávání je prosycen aktivním i pasivním odpočinkem, čímž se snaží kompenzovat zátěž školního prostředí. Každé dítě si v něm jistě najde nějaký zájem, který může dál rozvíjet. K mé práci mi velice pomohla kniha Mgr. Hájka, která je z mého pohledu velice dobře a promyšleně zpracována.

Seznam použité literatury

- 1) BLATTMANN, Elke. *Výchova a zdraví našich dětí*. 2. vyd. Překlad Radomil Hradil. Hranice: Fabula, 2011, 233 s. ISBN 978-80-86600-74-1.
- 2) CONDITIONS, European Foundation for the Improvement of Living and Working. *Out-of-school care services for children living in disadvantaged areas*. Luxembourg\$Office for Official Publications of the European Communities: Office for Official Publications of the European Communities, 2007. ISBN 978-928-9708-098.
- 3) DATTILO, Amy E. Lorek, Alan EWERT a John DATTILO. Learning as Leisure: Motivation and Outcome in Adult Free Time Learning. *Journal of Park & Recreation Administration*. 2012, roč. 30, č. 1, s. 1-18.
- 4) DIDEROT, Denis přeložil Jindřich SROVNAL. *Vybrané spisy*. 1.Vyd. Praha: Státní nakladatelství politické literatury, 1953.
- 5) GAVORA, Peter. *Úvod do pedagogického výzkumu*. Brno: Paido, 2000, s. 117-123. Edice pedagogické literatury. ISBN 8085931796
- 6) GODDARD, Sally. *Dítě v rovnováze: pohyb a učení v raném dětství*. 1. vyd. Bratislava: Inštitút psychoterapie a socioterapie, 2012, 265 s. ISBN 978-80-971033-0-9.
- 7) HÁJEK, Bedřich. *Jak vytvořit vzdělávací program pro školní družiny*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2007, 125 s. ISBN 978-807-3672-331.
- 8) HÁJEK, Bedřich; PÁVKOVÁ, Jiřina a kol. *Školní družina*. 1.Vyd. Praha : Portál, 2003. Předmluva, s. 7. ISBN 80-7178-751-5.
- 9) HÁJEK, Bedřich, Břetislav HOFBAUER a Jiřina PÁVKOVÁ. *Pedagogika volného času*. 2., přeprac. vyd. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Pedagogická fakulta, 2010, 127 s. ISBN 978-80-7290-471-6.
- 10) HÁJEK, Bedřich, Břetislav HOFBAUER a Jiřina PÁVKOVÁ. *Pedagogické ovlivňování volného času: současné trendy*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2008, 239 s. ISBN 978-807-3674-731.
- 11) HOFBAUER, Břetislav. *Děti, mládež a volný čas*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2004, 176 s. ISBN 80-717-8927-5.

- 12) KNOTOVÁ, Dana. *Pedagogické dimenze volného času*. Brno: Paido, 2011, 101 s. ISBN 978-80-7315-223-9.
- 13) MACEK, Milan. *Metodika pro podporu tvorby školního vzdělávacího programu ve školských zařízeních pro zájmové vzdělávání*. Vyd. 1. V Praze: NIDM, 2007, 98 s. ISBN 978-808-6784-038.
- 14) MATĚJČEK, Zdeněk. *Praxe dětského psychologického poradenství*. Vyd. 2., aktualiz. a upr., v Portálu 1. Praha: Portál, 2011, 342 s. ISBN 978-802-6200-000.
- 15) MATĚJČEK Z., POKORNÁ M. *Radosti a strasti: předškolní věk, mladší školní věk, starší školní věk*. Vyd. 1. Jinočany: H, 1998. ISBN 80-860-2221-8.
- 16) MIKŠÍK, O., BŘÍCHÁČEK, V., *Ochrana duševního zdraví člověk před mezními psychickými zátěžemi*. Časopis lékařů českých, 1979, s. 612-614.
- 17) MLČÁK, Zdeněk. *Psychická zátěž u dětí základní školy*. Vyd. 1. Ostrava: Ostravská univerzita, 1999, 193 s. Spisy Filozofické fakulty Ostravské univerzity. ISBN 80-704-2543-1.
- 18) NAKONEČNÝ, Milan. *Encyklopedie obecné psychologie*. 2., rozšířené vyd., v Akademii vyd. 1. Academia, 1997, 437 p. ISBN 80-200-0625-7.
- 19) PÁCL, Pavel. 1994. Sociologie a volný čas. In SPOUSTA, Vladimír et al. *Teoretické základy výchovy ve volném čase. (Úvod do studia pedagogiky volného času)*. Brno: Pedagogická fakulta Masarykovy univerzity, 1994, s. 53-65. ISBN 80-210-1007-X.
- 20) PÁVKOVÁ, Jiřina. *Pedagogika volného času*. Vyd. 3. Praha: Portál, 2002, 231 s. ISBN 80-717-8711-6.
- 21) PELIKÁN, Jiří. *Základy empirického výzkumu pedagogických jevů*. Praha: Karolinum, 2011, s. 150-153. ISBN 978-80-246-1916-3.
- 22) PIEPER, Josef. 1992. *Volný čas - vzdělání - moudrost*. Praha: Křesťanská akademie, 1992. ISBN 80-900615-6-7.
- 23) SIGMUND, Erik a Dagmar SIGMUNDOVÁ. *Pohybová aktivita pro podporu zdraví dětí a mládeže*. 1. Vyd. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2011. ISBN 978-802-4428-116.

- 24) STUHLÍKOVÁ IVA a kol. *Zvládání emočních problémů školáků*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2005. Pedagogická praxe. ISBN 80-717-8534-2.
- 25) ŠOLCOVÁ, Iva. *Vývoj resilience v dětství a dospělosti*. 1. vyd. Praha: Grada, 2009, 102 s. Psyché (Grada). ISBN 978-802-4729-473.
- 26) ŠVEC, Štefan. *Metodologie věd o výchově: kvantitativně-scientické a kvalitativně-humanitní přístupy v edukačním výzkumu*. České rozš. vyd. Brno: Paido, 2009, s. 141-155. ISBN 978807315192.
- 27) VÁGNEROVÁ, Marie. *Psychopatologie pro pomáhající profese*. Vyd.4., rozš. a přeprac. Praha: Portál, 2008, s. 305-330. ISBN 978-80-7367-414-4.
- 28) VILÍMOVÁ, V. *Didaktika tělesné výchovy*. 142. publikace. Tisk Sdružení MIKADA, Paido, 2002; ISBN 80-7315-033-6.

Seznam internetových zdrojů

- [1] Klíče pro život. In: MŠMT [online]. 2013 [cit. 2014-06-13]. Dostupné z: <http://www.msmt.cz/mladez/narodni-projekt-klice-pro-zivot-3?highlightWords=kl%C3%AD%C4%8De+pro+%C5%BEivot>
- [2] MŠMT, *Asociace vychovatelů školských zařízení*, [online]. 2014. vyd. 2012 [cit. 2014-06-11]. Dostupné z: <http://www.msmt.cz/mladez/zajmove-vzdelavani-1>
- [3] MŠMT, *Zájmové vzdělávání*, [online]. 2014. vyd. 2013/2014 [cit. 2014-06-11]. Dostupné z: <http://www.msmt.cz/mladez/zajmove-vzdelavani-1>
- [4] MŠMT, *Národní program rozvoje vzdělávání v České republice* [online]. (Bílá kniha) 2001 [cit. 17. května 2014]. Dostupné z: [http://www.msmt.cz/_DOMEK/Default.asp?ARI=102445&CAI=2802&EXPS="BÍLÁ"%20AND%20"KNIHA"](http://www.msmt.cz/_DOMEK/Default.asp?ARI=102445&CAI=2802&EXPS=).
- [5] Nejčastěji kladené dotazy v oblasti zájmového vzdělávání. In: *Asociace vychovatelů školských zařízení* [online]. 2012 [cit. 2014-06-17]. Dostupné z: <http://www.avsz.cz/otazky-a-odpovedi/>
- [6] O projektu K2. In: NIDM [online]. 2014 [cit. 2014-06-13]. Dostupné z: <http://www.nidm.cz/k2/o-projektu>

[7]Tikové poruchy. In: *Vitalion: Lepší informace, lepší zdraví* [online]. 2014. vyd. 2014 [cit. 2014-06-11]. Dostupné z: <http://nemoci.vitalion.cz/tikove-poruchy/>

[8]Státní zdravotní ústav, *Dětská obezita*, 2014. vyd. 2001 [cit. 2014-06-11]. Dostupné z:<http://www.szu.cz/publikace/data/detska-obezita>

[9]Vývojová ročenka školství v ČR 2012/2013. In: *MŠMT* [online]. 2013 [cit. 2014-06-13]. Dostupné z: <http://www.msmt.cz/vzdelavani/skolstvi-v-cr/statistika-skolstvi/vyvojova-rocenka-skolstvi-2003-04-2012-13>

Legislativní dokumenty

Zákony

- Novela 472/2011 která mění Zákon č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (školský zákon)
- Zákon č. 563/2004 Sb. o pedagogických pracovnících a o změně některých zákonů

Vyhlášky

- Vyhláška č. 74/2005. Sb., o zájmovém vzdělávání
- Vyhláška č. 73/2005 Sb., o vzdělávání dětí, žáků a studentů se speciálními vzdělávacími potřebami a dětí, žáků a studentů mimořádně nadaných
- Vyhláška č. 147/2011 Sb., kterou se mění vyhláška č. 73/2005 Sb., o vzdělávání dětí, žáků a studentů se speciálními vzdělávacími potřebami a dětí, žáků a studentů mimořádně nadaných

Přílohy

Školní vzdělávací program školní družiny 7 1 Družina

Platnost dokumentu od 1.9.2010

II. O školní družině:

Kapacita ŠD: 100 dětí

Počet vychovatelek: 4

Počet oddělení: 4

Budova naší školní družiny je oddělena od hlavní budovy školy spojovací chodbou a šatnami. Má samostatný vchod pro ŠD a děti z I.stupně. Budova je jednopodlažní. V přízemí se nacházejí šatny (skříňky) pro prvňáky, dílny-výtvarná a toalety.

V prvním patře se nacházejí 4 herny, vychovatelna a toalety.

Zařazení a vyřazení žáků ze ŠD:

O přijetí dítěte do ŠD se rozhoduje na základě písemné přihlášky. Její součástí je písemné sdělení zákonného zástupce o rozsahu docházky a způsobu odchodu dítěte z družiny. Do ŠD jsou přednostně přijímáni žáci 1.- 3.tříd, jejichž rodiče jsou zaměstnání a žáci dojíždějící. Kapacita oddělení je dána příslušnými předpisy. Na základě dohody mezi vedoucí vychovatelkou a rodičem mohou být zařazeni do ŠD i ostatní žáci I. stupně, pokud stačí kapacita ŠD. Je možné dohodnout s vedoucí vychovatelkou, že žák bude chodit do ŠD pouze po určitou část dne, v každém případě se musí jednat o pravidelnou, přesně vymezenou část dne. Pokud žák opakovaně porušuje řád ŠD (je-li ohrožena bezpečnost ostatních dětí, nebo poškozuje-li majetek ŠD), může být z družiny vyloučen. Vyloučení je v kompetenci vedoucí vychovatelky.

Provoz ŠD:

Provoz ŠD je každý den od 6.30 do 16.30

6.30 - 8.00 ranní družina

11.40 - 16.30 odpolední družina

Pokud se v době prázdnin či ředitelského volna přihlásí 15 a více dětí, je ŠD v provozu.

Podmínkou účasti ve ŠD je zaplacený oběd ve školní jídelně.

Děti se přijímají pouze zdravé, bez zjevných známek nemoci. Pokud se u dítěte vyskytne nevolnost během doby, kdy pobývá v ŠD, oznámí vychovatelka tuto skutečnost rodičům, kteří si v co nejkratší době pro své dítě přijedou. Dbáme na dodržování hygienických návyků a pitný režim.

Provoz jednotlivých oddělení:

Vychovatelka si převezme své oddělení od vyučujících v hlavní budově školy po skončení vyučování dané třídy. Udělá s žáky docházku a odchází na oběd. Po příchodu z oběda má odd. řízenou činnost, popřípadě vychovatelka odchází pro další část oddělení do budovy školy. Poté následuje opět docházka, odchod na oběd a řízená činnost. Činnosti jednotlivých odd. se liší v důsledku obsazení různými ročníky (1.-3.tř.).

III. Personální podmínky školní družiny:

Vychovatelky zajišťují zájmové vzdělávání žáků podle ŠVP, stanoví denní režim školní družiny. Vytváří pestrou a zajímavou skladbu činností. Navozují v dětech

⁷ Všechny ŠVP jsou upraveny pro vložení do této práce. Je změněno formátování programů pro úsporný tisk.

radostnou atmosféru, vytváří pocit bezpečí, posilují v dětech sebevědomí. Průběh činnosti zaznamenávají do pedagogické dokumentace.

Kladným hodnocením motivují děti k další činnosti.

- činnost ŠD řídí vedoucí vychovatelka
- kvalifikovanost vychovatelek
- pedagogická praxe
- další vzdělávání pedagogů (kurzy)
- počítačová gramotnost
- samostudium

IV. Ekonomické podmínky školní družiny:

Poplatek za docházku do ŠD činí 100 Kč / měsíc, bez ohledu na délku pobytu dítěte ve ŠD. Každý další sourozenec platí polovinu částky.

Částka je vybírána ve dvou splátkách a to za září-prosinec (400Kč) se splatností do 20.9. a leden-červen (600Kč) splatná do 20.ledna. Náklady na prodloužený provoz družiny- viz Vnitřní řád ŠD. Platbu je možno provádět hotově i na účet školy.

Platby slouží k vybavení heren novým nábytkem, výtvarnými potřebami, hrami a hračkami.

V. Hygienické a bezpečnostní podmínky

ŠD zabezpečuje bezpečnost fyzickou, sociální a emocionální. Vytváří zázemí pro rozvoj dětí a bezpečné prostředí (vybavení heren nábytkem splňujícím bezpečnostní a hygienické normy-opatřené certifikátem), nabízí dětem bezpečné pomůcky ke hře a pracovním činnostem.

Děti jsou pod stálým dohledem svých vychovatelek. Na začátku školního roku vychovatelky seznamují děti s bezpečnostními předpisy a ochranou zdraví při pobytu ve ŠD (vnitřní i vnější prostory). Před odchodem dětí na všechny prázdniny a ředitelská volna jsou děti poučeny o bezpečnosti při tomto volnu, zvláště při sportovních aktivitách. Ve školní družině se všichni řídí „Vnitřním řádem ŠD“.

V zájmových kroužcích jsou žáci při první hodině poučeni o bezpečnosti na těchto kroužcích. Za poučení o bezpečnosti na kroužcích vždy zodpovídá pedagog, který daný kroužek vede a v odděleních vychovatelka určená pro toto oddělení. Dbáme na hygienické podmínky.

VI. Materiální podmínky

Školní družina má k dispozici 3 oddělení v samostatném přístavku spojeným s hlavní budovou spojovací chodbou a šatnami a jedno v hlavní budově. Každé oddělení má samostatnou hernu a jednu místnost společnou pro všechna oddělení, tzv. společenskou místnost. V ní se nachází televizor, DVD, video, knihy.

Vybavení heren:nábytek dle platných norem, sedací souprava, stolní hry, stavebnice, hračky

K dispozici jsou:tělocvična, kuchyňka, počítačové učebny

Vychovatelky průběžně pečují o materiální vybavení ŠD, zajišťují doplňování a zlepšování mat.podmínek, zejména pro výtvarné, sportovní a rekreační činnosti.

V průběhu celého roku vychovatelky spolu s dětmi obměňují výzdobu ŠD a přilehlých prostor. Dbáme na příjemné prostředí.

VII. Výchovné cíle ŠD:

Děti jsou ve školní družině rozděleny podle věku. Skladba činnosti se v jednotlivých odděleních řídí věkem dětí ve skupině a jejich individuálními možnostmi.

Školní družina

- rozvíjí dítě ve vědomostech a dovednostech potřebných k životu ve společnosti
- umožňuje dítěti najít si své místo ve skupině
- napomáhá formování životních postojů a posiluje osobnost dítěte k dosažení úspěchů
- vede žáky k všestranné a otevřené komunikaci
- vede žáky k toleranci a k ohleduplnosti k jiným lidem, jejich kulturám a duchovním hodnotám, učí je žít společně s ostatními
- vede žáky k ochraně životního prostředí
- v přípravě na vyučování poskytuje pomoc slabším žákům
- má důležitou roli v prevenci negativních sociálních jevů
- **zabezpečuje odpočinek, relaxaci** a aktivní využití volného času
- upevňuje hygienické návyky, v jídelně dbá na správné stolování
- vzbuzuje v dětech zájem o dění v ŠD
- učí děti hodnotit sebe i druhé
- učí naslouchat druhým
- učí děti chránit společný majetek
- spolupracuje s rodiči

VIII. Strategie výchovné práce:

- týmová práce
- výklad
- pozorování
- individuální přístup
- dramatizace
- rozhovory
- **výlety**
- soutěže
- návštěva knihovny
- praktické činnosti
- **pohybové aktivity**
- hry- konstruktivní, tvořivé, námětové, stolní
- přírodovědné vycházky, exkurze
- **relaxace**

IX. Klíčové kompetence:

Kompetence k učení

Žák: -učí se s chutí

-započatou práci dokončí

-učí se nejen spontánně, ale také vědomě

-samostatně pozoruje a experimentuje

Kompetence k řešení problému

Žák: -všímá si dění a problémů, které ho motivují

-problém se učí pochopit

-rozlišuje správná a chybná řešení

-učí se obhájit svá rozhodnutí

-uvědomuje si zodpovědnost za svá rozhodnutí

Kompetence komunikativní

Žák: -ovládá řeč i mimoslovní komunikaci

-umí vyjádřit svůj názor

-komunikuje bez ostychu s vrstevníky

-komunikuje kultivovaně

Kompetence sociální a interpersonální

Žák: -učí se plánovat, organizovat, řídit a hodnotit

-k úkolům a povinnostem přistupuje zodpovědně

-rozpozná vhodné a nevhodné chování

-dokáže se prosadit i podřídit

-respektuje dohodnutá pravidla

Činnostní a občanské kompetence

Žák: -uvědomuje si svá práva i práva ostatních

-dbá na osobní zdraví své i druhých

-respektuje a posiluje sociální a kulturní prostředí

-váží si tradice a sociálního prostředí

Kompetence k trávení volného času

Žák: -umí účelně trávit volný čas

-umí si vybrat zájmové činnosti dle svých dispozic

-rozvíjí své zájmy v organizovaných i individuálních činnostech

-umí odmítnout nevhodné nabídky pro trávení volného času

X. Rizika ovlivňující a narušující výchovně vzděl. činnost

Časová rozdílnost nástupu dětí do ŠD po vyučování, spojování oddělení, více ročníků v oddělení, kroužky, zájmové útvary, střídání účasti žáků na činnosti, odchody žáků domů a předávání rodičům, časový prostor na činnosti, zapomnětlivost žáků a zdravotní potíže žáků.

XI. Dokumentace

ŠVP ŠD při Základní škole Vrchlického, Liberec, třídní knihy, zápisní listky, plán akcí ŠD, měsíční plán

XII. Vzdělávací obsah

1. Místo, kde žijeme:

- **Cesta do školy**
- Procházíme školou, školní družinou, snažíme se orientovat (WC, jídelna, šatny)
- Z krabiček vyrobíme ideální školu se školní družinou
- V okolí školy hrajeme sportovní a soutěživé hry
- Hrajeme si na učitele a žáka (dětí jsou vyučující, organizují činnost)
- Povídáme si o bezpečné cestě do školy, chůzi po chodníku a silnici, přechody pro chodce
- Vyrobíme si semafor a dopravní značky
- Ukážeme si bezpečná místa pro hry dětí v okolí bydliště, přechody pro chodce
- Na dopravním koberci si zahrajeme na účastníky silničního provozu
- Soutěžíme v dopravním pexesu
- Na dopravním hřišti besedujeme o smyslu dopravního značení, o dopravních nehodách a první pomoci, o používání dětských autosedaček, o reflexních vestách
- Orientuje se v budově školy, v ŠD, je poučen o bezpečnosti v hernách, na chodbě, v jídelně
- Umí stříhat, lepit a vytvářet různé tvary z papíru, zná základní pravidla bezpečnosti na hřišti
- Dokáže se prosadit i podřídit, respektuje názory druhých

- Zná a dodržuje základní pravidla pro chodce, zná vybrané dopravní značky, umí bezpečně přecházet vozovku, zná základní pravidla silničního provozu
- Zná různé druhy dopravních prostředků
- Ví, kde je bezpečně přecházet, jak se chovat v autě, na kole

Náš domov

- **Naše město**
- Výtvarně znázorňujeme různé dopravní prostředky
- **Na vycházkách** hledáme dopravní značení
- Vyrobit si mapu s křižovatkami a dopravním značením
- Vyprávíme si o naší rodině, vztahy mezi členy rodiny
- Nakreslíme si sami sebe
- Z modelíny si vymodelujeme náš domov
- Zkoušíme namalovat naši rodinu ve zvířecí podobě
- Vyrobit srdíčko pro někoho z rodiny
- Povídáme si o tom, jak slavíme Vánoce, Velikonoce, prázdniny, narozeniny, svátky
- Z kostek si postavíme náš dům
- Z barevných papírů vystřihujeme nábytek, spotřebiče
- **Putujeme po našem městě**, hledáme významné budovy, sochy, řeky
- Kreslíme známá místa – stadion, radnici, Botanickou zahradu, divadlo, Babylon
- Vymyslíme si dokonalé město budoucnosti
- V Krajské vědecké knihovně navštívíme dětské oddělení
- Pravidelně navštěvujeme knihovnu, pobočka Ruprechtice, knihovnice nás seznámí s provozem knihovny, nabídkou knih, půjčujeme si knihy
- Zúčastníme se besedy s ilustrátorem nebo autorem dětských knih
- Dovede používat temperové a vodové barvy
- Orientuje se na mapě okolí
- Zná základní pravidla slušného chování
- Vytváří si pozitivní představu o sobě samém
- Umí modelovat, udržuje pořádek na místě
- Realizuje vlastní představy
- Má pozitivní postoj k rodině
- Učí se vyjadřovat, popisuje své dojmy, dovede sestavovat stavebnicové prvky, zná běžně užívané spotřebiče, k čemu slouží
- Získává informace z odborné literatury
- Umí stručně charakterizovat významná místa, využívá získané vědomosti o městě
- Vytváří si pozitivní postoj ke knihám
- Rozšiřuje si slovní zásobu, získává poznatky z dětské literatury, učí se naslouchat, diskutovat na veřejnosti

2. Lidé kolem nás

Širší rodina

- Navštívíme výstavu v Severočeském muzeu (betlém)
- Navrhne obal na knihu
- Soutěžíme v jazykolamech, příslovích, básních a písních

- Čteme pověsti o Ještědu, kreslíme Ještěd podle předlohy
- Ilustrujeme libovolnou pohádku
- Sestavíme si kvíz z oblasti klasických pohádek
- Kreslíme – Čím bychom chtěli být?
- Hrajeme hru Na řemesla (druhy povolání)
- Vyhlásíme kadeřnickou soutěž
- Hrajeme si na návrháře šatů
- Představujeme si, co bychom dělali, kdybychom se ztratili ve městě
- Na vycházce hledáme orientační body, hledáme místa podle adresy
- Podnikneme noční výpravu na zajímavá místa + spíme ve škole
- Vyprávíme si o historických místech, kreslíme erby, znaky měst
- Tvoříme kolektivní dílo – Naše ZOO
- Pořádáme karneval ve školní družině, vyrobíme si masky
- Tradičně vítáme jaro (básničky, písničky, kreslení jarních květů), slet čarodějnic (opékání buřtů, výroba čarodějnic), masopust (výroba masek)
- Povídáme si o tom, kdo patří do rodiny, kde kdo pracuje
- Připravujeme přání a dárky ke Dne matek
- Besedujeme o plýtvání jídlem, penězi, energií, jak šetříme zdroje
- Váží si uměleckých děl, kulturního dědictví
- Obohacuje si slovní zásobu, cvičí výslovnost, umí vyprávět libovolnou pověst z rodného kraje, zná české ilustrátory (J.Lada, O.Sekora, H.Zmatlíková)
- Využívá získané poznatky z dětské literatury
- Váží si práce, zná zaměstnání rodičů, pojmenuje různá řemesla, je zručný, pracovitý, zvládne stříhat a lepit textil
- Učí se řešit různé problémy, orientuje se ve svém okolí, podílí se na vytváření příjemné a přátelské atmosféry ve školní družině
- Ovládá vybrané pojmy z historie města, hlavního města
- Umí pojmenovat zvířata v ZOO
- **Provádí hudebně – pohybovou činnost**
- Zná lidové zvyky a tradice
- Zná vztahy rodina – příbuzní, jejich zaměstnání
- Projevuje kladný vztah k rodině
- Chápe potřebu šetřit energetické zdroje

Kamarádi

Svátky a oslavy

- Sestavíme si pravidla soužití ve školní družině (žebříček hodnot)
- Nakreslíme svého kamaráda
- Formou harmoniky napíšeme dobrou vlastnost kamaráda, přehneme papír a píše další
- Vyprávíme si o vlastnostech dobrých a špatných, o vzájemných vztazích v kolektivu
- Učíme se toleranci a pořádku (Malý pořádníček, Malý pomocníček)
- Ve dvojicích zkoušíme roli nevidomého, cvičíme hmat poslepu, zkoušíme malovat nohou, ústy, orientujeme se ve tmě
- Povídáme si o životě na jiných kontinentech (Den Afriky)
- Čteme v encyklopedii o národech, státech, pohoří, mořích, oceánech

- Kolektivní práce - koláž - Moře a mořští živočichové Svátek
- Podle kalendáře vyhledáváme jména dětí, které mají v určitý den svátek nebo narozeniny, popřejeme jim a dáme malý dáreček Karneval
- Na karneval si vyrobíme masky, korunky, čelenky, oděv
- Dodržuje základní pravidla soužití, spolupracuje při jednoduchých týmových hrách
- Rozezná dobré a špatné vlastnosti
- Chová se zodpovědně, tolerantně k ostatním
- Učí se respektovat lidi se zdravotním handicapem
- Učí se o životě jiných národů
- Vyhledává informace v encyklopedii
- Zvládne koláž v kolektivu
- Orientuje se v kalendáři, umí popřát k narozeninám nebo svátku
- Je kreativní, experimentuje s materiálem

Vánoce

- Před Vánocemi vyrábíme adventní kalendář, Mikuláše s čerty a andělem
- Připravujeme se na příchod Mikuláše (+ nadílka ve školní družině)
- Na Vánoce vyrábíme přání, ozdoby na okno, ozdoby na vánoční strom, vločky, sněhuláky, Santovu ponožku, svícen, svíčky, dopisy pro Ježíška

Vyrábíme ozdoby z přírodních materiálů (šišky, ořechy, buráky, voňavý pomeranč)

Zdobíme perníčky

Učíme se zabalovat dárky

Povídáme si o vánočních zvycích doma i jiných zemích

Vánočně vyzdobíme hernu a chodby

Společně si uspořádáme vánoční besídku, kde zpíváme koledy, rozbalujeme dárky a mlsáme cukroví

Velikonoce

- Povídáme si o jaru, zvycích spojených s jarem
- Malujeme sněženky, bledule, konvalinky, tulipány
- Hledáme první květiny v zahradách
- Soutěžíme v recitaci básniček
- Celý týden věnujeme přípravám na Velikonoce, besedujeme o velikonočních zvycích, zdobení kraslic, pletení pomlázek a zpívání koled
- Vyrábíme slepičky, košíček, beránka, ovečky, kuřátka, velikonoční přání
- Zasadíme velikonoční obilí
- Charakterizuje období adventu, učí se básně o Mikulášovi
- Poznává různé výtvarné techniky, umí výtvarně zpracovat přírodní materiál
- Ovládá jednoduché zdobení perníčků
- Bez ostychu se zapojuje do rozhovoru, pracuje v kolektivu
- Zná a zpívá vánoční koledy
- Vyjmenuje různé velikonoční zvyky
- Maluje podle předlohy
- Poznává vybrané jarní květiny, učí se básně o jaru, ovládá techniku malování velikonočních vajec, umí míchat barvy (teplé-studené), umí zasít semena a pečovat o ně

Jak se správně chovat

Den dětí

- Povídáme si o významu Dne dětí
- **Zasoutěžíme si na školním hřišti**, všechny děti dostanou sladkou odměnu
- Slavnostní den
- Na závěr školního roku si uspořádáme super párty, zazpíváme si a zatancujeme v kostýmech (karneval, pyžamová párty, pirátský bál,...)
- Besedujeme o kouzelných slovech (děkuji, prosím, omlouvám se)
- Hrajeme si, jak správně zdravít, požádat o něco
- Čteme si z knihy I.Březinová – Neotesánek (základy společenského chování pro nejmenší)
- Povídáme si, jak druhé potěšit (dárkem, pochvalou, chováním, úsměvem)
- Besedujeme, jak se chovat k opačnému pohlaví, dospělí k dětem a děti k dospělým (úcta ke starším lidem)
- Hodnotíme chování dětí ve školní družině
- Povídáme si o svém vzhledu, o vhodném oblečení (podle počasí, slavnostní oblečení)
- Připomínáme si chování v dopravních prostředcích, na vycházkách
- Nacvičíme taneček na oblíbenou písničku
- Uspořádáme si pěveckou soutěž
- Hrajeme pantomimu (sporty, pocity, povolání)
- Seznamujeme se s pravidly slušného chování v restauraci, na veřejnosti
- Projevuje radost ze soutěživých her, podílí se na organizaci oslavy a hodnocení chování sebe i druhých
- Umí poděkovat, poprosit, omluvit se, umí slušně pozdravit, podat ruku, požádat o něco, ovládá pravidla slušného chování, umí vyjádřit své city slovem i gesty
- Respektuje a váží si druhých
- Objektivně hodnotí své chování, ví, jak se správně oblékat
- Ovládá chování v dopravním prostředku
- **Zvládá jednoduchý taneček**
- Učí se používat dětské hudební nástroje

3. Lidé a čas

Měření času a denní režim

- Besedujeme o základních hygienických návycích (mytí rukou, ručník, kapesník, oděv)
- Při stolování v jídelně dodržujeme základní hygienické návyky
- Vyzkoušíme si naaranžovat slavnostní stůl
- Udržujeme čistotu a pořádek ve školní družině
- Povídáme si o historii měření času (sluneční, přesýpací, ručičkové, digitální h., orloj)
- Besedujeme o významu měření času, o nebezpečí spěchu=zbytečná zranění
- Na **vycházkách** pozorujeme hodiny (slunečné, na radnici, na věži, ..)
- Kreslíme libovolné hodiny + pojmenujeme je
- Z krabic vyrobíme věžní hodiny

- Vyprávíme si o pravidelném denním režimu, **rozlišujeme povinnost a zábavu**, dbáme na dodržování denního režimu
- Povídáme si o správném využití času (Jak jsem strávil víkend, prázdniny)
- **Společně navrhne plán činností (odpočinek aktivní a pasivní, volnočasové aktivity)**
- Vytvoříme si roční kalendář, dělený podle ročních období
- Seznamujeme se s hrami na postřeh, paměť, pozornost, didaktické hry
- Využíváme počítačové techniky, DVD, video = mediální výchova
- Zná základní hygienické návyky
- Chová se vhodně v jídelně, umí naaranžovat jídelní stůl, denně udržuje čistotu a pořádek
- Učí se historii měření času
- Učí se jednat s rozvahou, nespěchat
- Zná různé druhy hodin
- Zvládne techniku malby voskovkami
- Umí popsat hodiny, dodržuje denní režim, rozlišuje odpočinek – práce, učí se účelně trávit čas, plánuje a organizuje svůj den, orientuje se v čase (rok, měsíc, týden, den)
- Procvičuje si paměť, postřeh
- Používá a ovládá moderní techniku

Jak se mění lidé, budovy, věci

Rozmanitost přírody

Vyprávíme si o mateřské školce, prohlížíme si fotky z minulosti

Besedujeme, jak se člověk mění, učí se a co všechno zažije (vyprávíme si příběhy)

Kreslíme různé věkové skupiny

- Vyrábíme dárečky pro budoucí žáky 1. Tříd
- Pátráme po starších domech v našem městě, hledáme změny ve městě
- Vymodelujeme si libovolnou starší budovu
- Vyprávíme si o domácnosti dříve a dnes
- V knihovně pátráme, jak se žilo v pravěku, ve středověku
- Kolektivní práce – kresba středověkého městečka
- Pozorujeme změny v přírodě (roční odbobí)
- Sbíráme listy a plody – koláže
- Zhotovujeme z přírodnin (jeřabiny, dřevo, mech, kapradí,..) drobné šperky, domečky
- Otiskujeme listy
- Čteme z knihy Ferda Mravenec (rozhovor o hmyzu)
- V měsíci dubnu (Měsíc ptactva) si povídáme o ptactvu, jak se o ně starat, tažní ptáci
- Besedujeme o různých květinách, o jejich podmínkách k životu
- Pečujeme květiny v družině
- Poznáváme stromy, povídáme si o Botanické zahradě
- Orientační kvíz – doplňování názvů rostlin a zvířat
- Na začínající písmeno hledáme rostliny a zvířata
- Učí se o vývoji člověka
- Charakterizuje různé věkové skupin

- Plní úkoly zodpovědně, úkol dokončí
- Poznává některá historická místa ve městě
- Umí modelovat
- Zná některé nástroje a přístroje z minulosti
- Zvládá techniku kresby černým uhlem
- Charakterizuje změny ročních období
- Sbírá a třídí přírodniny
- Opracovává a aranžuje přírodní materiály
- Zná vybrané druhy hmyzu, zná některé druhy ptáků
- Chápe potřebu pečovat o zvěř v zimě
- Zná životní podmínky rostlin a zvířat

Roční období

- Hrajeme zvířecí pexeso
- Na hřišti si zkusíme co dělá jaké zvíře (žába skáče,..)
- Vyprávíme si o ochraně zvířat, o životě zvířat lese, útulcích, domácích zvířat
- Besedujeme o ochraně přírody – nelámat větve, netrhat květiny, neplašit zvěř
- Orientační kvíz – Kdo jsou moji rodiče (štěně-pes -fena)

Podzim

- Na vycházkách pozorujeme změny v přírodě
- Sbíráme žaludy a kaštiny – tvoříme zvířátka
- Sbíráme listí – výrobky z lisovaných listů
- Navlékáme jeřabiny na náhrdelník
- Kreslíme dýně na Halloween
- Vyrábíme draka na drakiádu
- Povídáme si o pranostikách
- V zahradách sledujeme sklizení ovoce
- Poznáváme a sbíráme houby
- Kreslíme pohádkové houbičky
- Vyrobit si papírový klíč a zamkneme les
- Uspořádáme si ochutnávku ovoce a zeleniny

Zima

- Pomáháme zvěři přežít zimu – nosíme do lesa mrkev, obilí, slunečnice, žaludy, jablka
- Kreslíme kapra
- Vyrábíme výrobky z koření, krupice, luštěnin
- Sáňkujeme v přírodě, stavíme nejvyšší věž ze sněhu, soutěžíme o nejzajímavější útvar vyšlapaný ze sněhu
- Zná vybraná volně žijící, domácí a hospodářská zvířata, umí napodobit zvíře, umí pečovat o domácího mazlíčka

Chráníme své životní prostředí

Jaro

- Na vycházce pozorujeme, jak se příroda probouzí ze zimního spánku
- Poznáváme jarní květiny, léčivé byliny
- Kreslíme první jarní květiny

- Kreslíme zvířata ve volné přírodě
- Uspořádáme si kuličkádu
- Malujeme čarodějnice
- Opékáme buřty
- Březen-Měsíc knihy – vytvoříme si záložku do knihy

Léto

- Tvoříme obrázky z vylisovaných květín
- Tvoříme sluníčka, květiny z barev na sklo
- Pleteme věnce z pampelišek
- Při velkých vedrech se sprchujeme
- Sportujeme na hřišti a hrajeme různé hry
- Kreslíme křídami na asfalt
- Vyprávíme si, kam pojedeme na prázdniny
- Vydáme se hledat poklad – stopovaná
- Navrhujeme ideální okolí školy (Co bychom změnili?)
- Besedujeme o ekologii a třídění odpadu – Den Země
- V akci Uklidíme si svět uklízíme okolí školy
- Třídíme odpad – sběr papíru, PET lahví a baterií
- Besedujeme co do přírody nepatří, nebezpečí ohně
- Vytvoříme si společný herbář z listí
- Besedujeme o sběru léčivých rostlin a o výrobě léků a čaje
- Pozoruje probouzející se přírodu, pojmenuje známé léčivé byliny, zná vybrané jarní květiny, zná vybraná volně žijící zvířata
- Spolupracuje při jednoduchých soutěžích
- Rozvíjí svou fantazii
- Vytváří si vztahy se spolužáky
- Uplatňuje získané vědomosti z knihovny
- Umí vylisovat rostliny

4. Člověk a jeho zdraví

Poznej své tělo

Zdravá výživa

Naše zdraví

- Besedujeme o zajímavostech našeho těla
- Hrajeme hru – Hlava, ramena, kolena, palce
- Vyprávíme si o zdravém životním stylu (relaxace, odpočinek, otužování)
- Denně kontrolujeme běžnou hygienu (kapesníky, čisté ruce)
- Besedujeme o osobní hygieně, vhodném oděvu (hygienické zásady, použití WC, hygiena při nachlazení, stolování)
- Z časopisů si vystřihujeme různé potraviny, rozdělíme je na zdravé x nezdravé
- Kreslíme ovoce a zeleninu
- Vytvoříme koláž ze zdravých potravin
- Hrajeme si – smyslové poznávání (čich, chuť, hmat)
- Sestavíme si zdravý jídelníček + pitný režim
- Uspořádáme si zdravou hostinu, zopakujeme si zásady stolování
- Povídáme si o různých národních jídlech

- Vyhledáváme v encyklopedii dětské nemoci-očkování
- Povídáme si o tom, jak pečovat o své zdraví
- Učíme se ošetřovat drobná poranění
- Povídáme si, jak poskytnout první pomoc – názorné ukázky
- Vyprávíme si o tom, jak předcházet úrazům
- Navštívíme Dopravní hřiště – bezpečnost při jízdě na kole
- Besedujeme o bezpečnosti v družině, v jídelně, při hrách
- Hrajeme si na lékaře a pacienty
- Používá vhodnou odbornou literaturu
- Umí pojmenovat části lidského těla
- Rozlišuje zdravý a nezdravý životní styl, dodržuje hlavní zásady osobní hygieny, orientuje se v základní péči o své tělo
- Rozezná zdravou a nezdravou stravu, pojmenuje vybrané ovce a zeleninu, je schopen vyjmenovat zdravé potraviny
- Umí si naplánovat vlastní jídelníček, zvládne prostřít stůl
- Získává vědomosti od druhých
- Ví, jak se starat o své zdraví, umí ošetřit malá poranění, učí se základy první pomoci, učí se předcházet úrazům
- Zná vybavení pro cyklisty a zákl. vybavení kola
- Zná a dodržuje pravidla bezpečnosti
- Ví, v čem spočívá povolání lékaře

Chodíme ven každý den

- Povídáme si o návštěvě zubaře – Nebojíme se!
- Procvičíme si správnou techniku čištění zubů
- Nasbíráme si šípky a uvaříme čaj
- Protahujeme si své tělo na hřišti formou sportovních her
- Orientační kvíz – základní hygienické návyky
- Zkoušíme si chování při snaze neznámého člověka navázat s námi kontakt (opatrnost při styku)
- Učíme se přivolat pomoc dospělého nebo policie – znalost čísel (112,150,155,158)
- Uspořádáme Den bez úrazu – učíme se zásadám první pomoci, o lékárnice
- Soutěžíme v ošetření drobných poranění
- Besedujeme o škodlivosti návykových látek (alkohol, cigarety, drogy)
- Uvědomujeme si různá nebezpečí kolem nás (neznámé nápoje, bonbóny, zvířata, lidé, jehly na pískovišti)
- **Denně chodíme na školní hřiště, do okolí školy, do přírody**
- **Pořádáme soutěže s míčem, švihadly, kruhy, chůdami a lanem**
- **Po organizovaných sportovních hrách relaxujeme individuálně nebo ve skupinách**
- **V tělovýchovných chvilkách relaxujeme při hudbě**
- **Při pobytu venku zpíváme, cvičíme a hrajeme pohybové hry**
- **V zimě stavíme sněhuláky, sněhové objekty, sledujeme stopy zvířat, vyšlapáváme obrazce do sněhu, stavíme nejvyšší věž ze sněhu, jezdíme na ježdíkách**
- Učí se o důležitosti preventivních prohlídek, učí se správně pečovat o své zuby

- Zná protahovací cviky, základy pohybových her
- Seznamujeme se s pravidly některých míčových her a s bezpečností při jejich provozování
- Uspořádáme si fotbalové utkání
- Uspořádáme si turnaj ve vybíjené
- Uspořádáme si sportovní odpoledne – olympiádu zimní x letní
- Vystřihujeme si oblíbené sportovce – koláž
- Kreslíme plakáty na sportovní soutěže
- Besedujeme o nejlepších týmech, hráčích, olympionících
- Kreslíme letní a zimní sporty

Dokumentace: Zápisní lístek, notýsek dítěte pro záznamy ŠD, sešit odchodů dětí ze ŠD, řád ŠD, plány práce ŠD (roční, týdenní), přehled výchovně vzdělávací práce (týdenní skladba), sešit záznamů zastupování učitelů

XIII. Časový plán

Činnost školní družiny a školního klubu je zahájena první den školního roku a ukončena poslední den před hlavními prázdninami.

Probíhá denně od 6.30-7.40 (ranní ŠD) a od 11.40-16.30 (odpolední ŠD)

Klub je otevřen od 11.40-14.30

V době činnosti školní družiny probíhají i kroužky (rukodělné, sportovní, cizích jazyků..)

Časový harmonogram jednotlivých kroužků je k nahlédnutí u vychovatelek. Učitelé si pro děti chodí a pak je předávají zpět vychovatelkám.

Probíhající kroužky: Míčové hry, florbal, fotbal, stolní tenis, anglický jazyk, kroužek šikovních rukou, vaření, aerobik, keramika, výtvarný kroužek, sboreček

Děti mají širokou škálu výběru. Věříme, že si každé dítě vybere vhodný kroužek a naplní tak svůj volný čas činností, která pro něho bude potěšením a radostí. Prázdniny: (podzimní, pololetní, jarní, velikonoční) se obsazují vychovatelkami pouze v případě, že se naplní daný počet dětí pro otevření ŠD (Vnitřní řád ŠD).

XIV. Formy vzdělávání

Pravidelná výchovná, vzdělávací a zájmová činnost: ve ŠD se jedná o pravidelnou, každodenní činnost žáků přihlášených k pravidelné docházce, popřípadě kroužky zřizované školní družinou. Skladba činností je pestrá a pro žáky atraktivní.

Činnost je dána týdenní skladbou zaměstnání. Vychází z ročního plánu a průřezových témat.

Příležitostná výchovná, vzdělávací, zájmová a tematická rekreační činnost: jedná se o besedy, přednášky, veřejná vystoupení, výstavy, exkurze, **výlety**. Základem účastníků jsou přihlášení žáci, ale mohou se přihlásit i rodinní příslušníci či jiní zájemci. Nejsou zahrnuty do týdenní skladby činností.

Jsou i pro děti, které nechodí do ŠD a pro rodiče.

Osvětová činnost: poskytování informací pro žáky v oblasti prevence sociálně - patologických jevů. Vychovatelky kladou důraz na prevenci nežádoucího chování dětí. Vedou diskuze, řeší konkrétní situace.

Spontánní činnosti: nabídka spontánních činností je chápána jako průběžná aktivita pro neorganizované účastníky (volně **přístupná hřiště, herny, posilovny, knihovny**..) Ve ŠD je k této činnosti vyhrazena ranní družina, **odpolední relaxační činnosti**, či **pobyt venku**. Jedná se například: o volnou četbu knih, časopisů, hraní společenských her, stavění stavebnic, hru s dopravním kobercem, hry námětové.

Venku se jedná o hru s pomůckami (míče, švihadla, gumy na skákání), ale i bez pomůcek-hry námětové.

XV. Podmínky pro vzdělávání žáků se speciálními vzdělávacími potřebami:

Žáci, kteří vyžadují speciální přístup, jsou integrováni do všech oddělení ŠD. Pracují společně s celou skupinou dětí, nebo pokud to dovolí časové podmínky, je těmto dětem věnován individuální přístup ze stran vychovatelek. Probíhá komunikace mezi vychovatelkou a rodičem a hledá se nejvhodnější cesta k tomu, aby se dítě v kolektivu cítilo co nejlépe.

XVI. Závěr:

Docházka do ŠD je nepovinná. Všechny vychovatelky ŠD se snaží svou profesionalitou připravit dětem pěkné podmínky ve všech výchovných a vzdělávacích oblastech. Učí žáky aktivně využívat svůj volný čas, rozvíjet svůj zájem i talent, získávat nové poznatky, dovednosti a návyky. Učí se respektovat druhé a vážit si jich i sebe samých.

V Liberci dne 1.září 2010

ŠKOLNÍ VZDĚLÁVACÍ PROGRAM PRO ŠKOLNÍ DRUŽINU

2. Družina

Charakteristika školní družiny

Školní družina je součástí základní školy. Tvoří ji několik věkově smíšených oddělení. Do školní družiny mohou docházet i děti dojíždějící, čekající na zájmové kroužky nebo odpolední vyučování. Jejich docházka je nepravidelná.

Na obědy docházejí žáci do školní jídelny při Základní škole, Kaplického ulice.

Činnost školní družiny je zajišťována v pracovních dnech do 6,30 hodin do 7,45 hodin a od 11,40 hodin do 16,30 hodin.

Zájmové vzdělávání ve školní družině žákům pomáhá utvářet a postupně rozvíjet klíčové kompetence v souladu se školním vzdělávacím programem školy a poskytuje jim základ všeobecného vzdělání orientovaného zejména na situace blízké životu a na praktické jednání a dovednosti.

Organizaci činností v průběhu dne pružně přizpůsobujeme potřebám dětí a aktuální situaci, vždy reagujeme i na neplánované situace v družině. V ranní družině jsou zařazovány **klidné a nenáročné činnosti odpočinkového charakteru**, které probíhají spíše individuální formou. Poměr řízených a spontánních činností je vyvážený.

Pobyt žáků ve školní družině provází řada režimových momentů – přechody, převlékání, sebeobslužné činnosti apod. Snažíme se, aby probíhaly s co nejmenším úsilím, bez stresů a žáci je vykonávali automaticky.

Cíle vzdělávání

Ve školní družině usilujeme o naplňování těchto cílů:

- podporujeme osobní samostatnost a schopnost projevit se jako samostatná osobnost
- seznamujeme žáky se základy hodnot, na nichž je založena naše společnost
- podporujeme tělesný rozvoj a zdraví, osobní spokojenost a pohodu žáků
- motivujeme žáky k dalšímu poznávání a učení
- vedeme žáky k smysluplnému využívání volného času
- učíme všestranné a účinné komunikaci, toleranci a ohleduplnosti k jiným lidem
- učíme žáky chránit své zdraví, uvědomovat si význam životního stylu
- vedeme žáky k dodržování řádu školní družiny a ke správnému chápání svých povinností a práv
- umožňujeme žákům posilovat své sebevědomí na základě pochopení a poznání své vlastní osoby
- vedeme žáky k dokončení započaté práce a přiměřeně hodnotit své výkony

Zabezpečení výuky žáků se speciálními vzdělávacími potřebami

Podněcujeme a motivujeme nejen talentované žáky, ale i zdravotně oslabené a znevýhodněné, zdravotně postižené žáky a žáky se speciálními vzdělávacími potřebami, a to zejména individuálním přístupem, konzultacemi a spoluprací s PPP, učiteli a rodiči.

Specifické pedagogické cíle pro děti se speciálními vzdělávacími potřebami: - začlenění do všech aktivit školní družiny v nejvyšší možné míře - činnosti respektující možnosti žáka

Rozvíjené kompetence

Kompetence k učení:

- dokončí započatou práci
- umí zhodnotit své výkony
- klade si otázky a hledá odpovědi
- získané vědomosti dává do souvislostí

Kompetence k řešení problémů:

- všímá si dění kolem sebe a problémů
- hledá řešení
- rozlišuje správná a chybná řešení
- nenechá se odradit neúspěchem a vytrvale pracuje na řešení problému

Kompetence komunikativní:

- naslouchá druhým
- souvislými větami formuluje své myšlenky
- vyjadřuje své pocity komunikačními prostředky verbálními i neverbálními
- rozvíjí slovní zásobu

Kompetence sociální a personální:

- je odpovědný za své chování
- je tolerantní k ostatním
- vnímá nespravedlnost a dokáže se proti ní postavit
- dokáže pomoci a sám požádat o pomoc
- rozpozná vhodné a nevhodné chování
- respektuje zájmy a názory jiných

Kompetence občanské:

- uvědomuje si svá práva a povinnosti
- dbá na své zdraví a bezpečí
- chová se odpovědně
- vnímá krásy přírody a pečuje o ni

Kompetence pracovní:

- umí si vybrat zájmovou činnost
- dokončí započatou práci
- dokáže se zapojit do kolektivu a spolupracovat
- rozvíjí skupinovou práci
- plánuje a organizuje různé činnosti
- používá bezpečně pomůcky
- respektuje a dodržuje předepsaná pravidla

Materiální podmínky Výše poplatku na částečnou úhradu neinvestičních nákladů ŠD při ZŠ, je stanovena ředitelem školy a je součástí Vnitřního řádu školní družiny. Školní družina má vlastní účelově vybavenou místnost, která odpovídá potřebám dětí mladšího školního věku a umožňuje rozmanitou aktivitu, hry, zájmové činnosti a **odpočinek**.

Je vybavena odpovídajícím nábytkem, stolními hrami a pomůckami. Část místnosti je pokryta kobercem a molitanovou matrací a žáci využívají tohoto prostoru ke hře se stavebnicemi, při odpočinkových činnostech a k rozhovorům v komunikativním kruhu. Pro rukodělné a zájmové činnosti je místnost vybavena stoly a židlemi.

Veškeré hračky, stavebnice, stolní hry apod. jsou umístěny tak, aby si je žáci mohli brát a ukládat samostatně. Školní družina využívá také tělocvičnu a školní zahradu

Personální podmínky

Pedagogické působení zajišťují vychovatelky. Spolupracují s třídními učiteli, seznamují se s výsledky vyšetření v PPP a jinými problémy, které mohou mít vliv na práci žáka ve školní družině. Vychovatelky spolupracují též se všemi rodiči dětí.

Podmínky pro zajištění bezpečného chodu školní družiny

- vhodný stravovací a pitný režim
- vhodná struktura aktivit **s dostatkem relaxace** dané režimem družiny a skladbou zaměstnání
- zdravé prostředí užívaných prostorů družiny
- klidné prostředí a příznivé sociální klima
- respekt k potřebám jedince a jeho osobním problémům
- ochrana žáků před násilím, šikanou a dalšími patologickými jevy
- věková přiměřenost a motivující hodnocení v souladu s individuálními možnostmi žáků
- informovanost rodičů o činnosti školní družiny a jejím vnitřním životě

Podmínky přijímání žáků:

Do školní družiny jsou zpravidla zařazováni žáci prvního stupně ZŠ. Přednostně jsou do ŠD přijímáni žáci zaměstnaných rodičů z přípravné třídy, 1., 2. ročníku, následně žáci 3. ročníku, popřípadě dalších ročníků do naplnění kapacity ŠD. Žáka lze přihlásit do ŠD na základě vyplnění přihlašovacího formuláře podepsaného zákonným zástupcem.

Podmínky ukončování vzdělávání:

Ukončení vzdělávání ve školní družině je vždy k 30. 6. příslušného školního roku. Předčasné ukončení docházky do školní družiny je možné: 1. na základě písemné žádosti zákonných zástupců žáka 2. při neplacení poplatku za ŠD do 2 měsíců od stanoveného termínu 7. 3. pokud žák opakovaně nedodrží Rád školní družiny V bodě 2. a 3. je o ukončení docházky alespoň 3 dny předem písemně informován zákonný zástupce.

Výchovně vzdělávací činnost

Obsah výchovně vzdělávací činnosti je zpracován jako nabídka činností, ze kterých si vychovatelka vybírá podněty pro vlastní práci tak, aby byl dostatek prostoru k tvořivé práci. Je důležité práci přizpůsobovat konkrétním žákům a upravovat ji souladu s

jejich dosavadní poznatkovou zkušeností a s jejich aktuálními zájmy. Program je tvořen podle podmínek školy a je určen žákům 1. - 5. ročníku základní školy.

Obsah a formy vzdělávání

Činnost a výchovné působení školní družiny vychází z požadavků pedagogiky volného času. Důraz je kladen především na dobrovolnost a pestrost aktivit.

Samostatná činnost školní družiny je realizována formou pravidelných, průběžných i příležitostných činností.

Činnost a obsah vzdělávání vychází z oblasti RVP pro základní vzdělávání kapitoly *Člověk a jeho svět*, která je rozdělena do pěti tematických okruhů:

1. Místo, kde žijeme - žáci poznávají nejbližší okolí, organizaci života v rodině, ve třídě, ve škole, v obci a společnosti.
2. Lidé kolem nás - žáci si osvojují zásady vhodného chování a jednání s lidmi, poznávají význam a podstatu pojmu tolerance, empatie a vzájemná úcta, seznamují se základními právy a povinnostmi.
3. Lidé a čas - žáci se učí budovat správný režim dne a učí se jeho dodržování, sestavování a naplňování režimu ve školní družině, pěstují úctu k času druhých, učí se využívat svůj čas, využívají smysluplné volnočasové aktivity
4. Rozmanitost přírody - žáci se seznamují s proměnlivostí a rozmanitostí živé i neživé přírody
5. Člověk a jeho zdraví - žáci se učí poznat sami sebe, získávají ponaučení o zdraví a nemocech, o zdravotní prevenci a o odpovědnosti za své zdraví

Tematické okruhy

Tematický okruh

Místo, kde žijeme

Formulace činnosti

Vyprávíme si o škole, školní družině. Seznamujeme se s novými žáky. Osvojujeme si komunikaci s dospělým a kamarádem. Kreslíme a malujeme zážitky z prázdnin. Poznáváme okolí školy, pravidla chování na komunikacích.

Poznámky

Kolektivní a seznamující hry.

Vycházky

**Školní vzdělávací program pro školní družinu a Centrum
volného času
3. Družina**

Obsah:

- I. Údaje o zařízení
- II. Konkrétní cíle ŠVP
- III. Formy práce
- IV. Rozvíjení klíčových kompetencí
- V. Obsah vzdělávacího programu školní družiny
- VI. Časový plán
- VII. Evaluační plán
- VIII. Bezpečnost a ochrana zdraví

I. Údaje o zařízení

Kapacita 160 dětí

Charakteristika ŠD, materiální vybavení

ŠD a CVČ je součástí ZŠ s rozšířenou výukou jazyků.

Družina pro 1. třídy se nachází v půdních prostorách školy, je vybavena odpovídajícím zařízením, navíc má ještě tři přilehlé malé místnůstky, které slouží k aktivnímu odpočinku dětí. Využíváme též alternativní učebnu.

Družina 2. tříd je umístěna v suterénu školy a má odpovídající vybavení.

Družina 3. tříd využívá prostory školní auly, kde děti mají k dispozici i jeviště. Je vybavena nábytkem a herním koutkem s kobercem.

CVČ a družina 4. a 5. tříd sídlí ve 3. patře budovy (dříve učebna VV). Žáci ji využívají hlavně pro odpočinkové činnosti mezi dopoledním a odpoledním vyučováním a k zájmovým kroužkům.

Materiální vybavení a estetická úroveň prostor ŠD a CVČ je dobrá. Největším nedostatkem ŠD je malý počet sociálního zařízení.

Družina také využívá prostory tělocvičen, kuchyňku, učebnu videa a počítačovou učebnu.

Personální podmínky

Pedagogické pracovnice jsou nastaveny na počet dětí a normativ, který je určen krajem pro daný rok. Všechny mají předepsanou odbornou způsobilost. Jejich pracovní doba je organizována tak, aby vždy a při všech činnostech byla zajištěna dětem optimální péče. Vychovatelky mají zájem o odborný růst, soustavně se vzdělávají. Jsou si vědomy toho, že zájmové vzdělávání ve školní družině vyžaduje odborný, vysoce citlivý a maximálně pedagogický přístup.

Vychovatelka je iniciátorem a průvodcem dítěte při činnostech, které motivuje, navazuje, přímo nebo nepřímo řídí, hodnotí. Probouzí v dětech aktivní zájem o okolí, sociální kontakty, komunikaci, chuť se dívat kolem sebe a podněty vnímat. Podněcuje a rozvíjí přirozenou zvědavost dítěte, chuť objevovat i odvahu projevit se a ukázat, co všechno zvládne. Žádoucí projevy pak přiměřeně oceňuje a chválí. Rozvíjí u dětí zdravé sebevědomí, sebejistotu, schopnost být sám sebou, přizpůsobit se životu v sociální skupině i v multikulturní společnosti. Předává základy pro celoživotní učení a schopnost jednat v duchu základních a etických hodnot.

Přijímání dětí

Činnost družiny je určena žákům 1.-5. třídy základní školy. O přijetí rozhoduje ředitelka školy. Zápis probíhá v měsíci září. Všechny náležitosti potřebné k zápisu jsou zakotveny ve vnitřním řádu školní družiny.

Psychosomatické podmínky

Životaspráva

- ☐ stravování je zajištěno ve školní jídelně
- ☐ nenutíme děti do jídla, ale snažíme se, aby všechno alespoň ochutnaly a naučily se tak zdravému způsobu stravování
- ☐ dodržujeme pitný režim

Psychohygiena

- ☐ zajišťujeme dětem pravidelný denní režim, který je natolik flexibilní, že umožňuje přizpůsobit organizaci momentální situaci a zájmu dětí. Při vhodném počasí lze aktivity provádět na školním hřišti
- ☐ dětem je dán dostatečný prostor k pohybu na školním hřišti, v rámci možností a zachování bezpečnosti i v budově
- ☐ vychovatelky respektují individuální potřeby dětí, vhodně na ně reagují a v rámci možností se je snaží uspokojovat
- ☐ děti jsou zatěžovány přiměřeně věku, mají možnost si kdykoliv odpočinout

Psychosociální podmínky

- ☐ možnosti, povinnosti, nikdo není nezvýhodňován
- ☐ je respektována osobní svoboda a volnost dětí, i když je podřízena stanovenému řádu chování, norem a pravidel
- ☐ při všech činnostech počítáme s aktivní spoluúčasti dítěte, snažíme se o nenásilnou komunikaci, která je příjemná, navozuje vzájemný pocit důvěry a spolupráce
- ☐ podporujeme důvěru dítěte v sebe sama, převažuje pozitivní hodnocení
- ☐ rozvíjíme v dětech citlivost pro vzájemnou toleranci, ohleduplnost, zdvořilost, vzájemnou pomoc a podporu ve vztahu k ostatním
- ☐ vytváříme dětem takové prostředí, aby se cítily spokojené, bezpečné, jisté
- ☐ každé dítě má stejná práva

Režim dne

Režim dne je společný pro všechna oddělení, stanovený s ohledem na psychohygienické podmínky. Jeho uspořádání dává možnost pružně reagovat na individuální potřeby aktivity i **odpočinku** u jednotlivých dětí.

6:30 - 7:20 - příchod dětí do ŠD

- volné hry a dovednosti dětí,
- individuální práce s dětmi
- **klidné a nenáročné činnosti odpočinkového zaměření**, které probíhají individuální formou
- spontánní činnosti
- skupinová zaměstnání (průběžná)

7:35 - 7:40 - odchod dětí do tříd

11:45 - 13:00 - hygiena, oběd

- **činnosti fyzicky i psychicky nenáročné, odpočinkového charakteru - mohou být hromadné, skupinové či individuální (doba i způsob odpočinku se řídí potřebami dětí)**

13:00 - 15:00 - činnosti zaměřené na **pohybovou rekreaci**

- **vycházky**
- systematictější zájmové činnosti, kroužky

15:00 - 16:30 - činnost spontánního charakteru podle vlastní volby dětí, odchod domů

Stanoveným režimem dne je zajištěn pravidelný denní rytmus a řád, který je však současně natolik flexibilní, že umožňuje organizaci činnosti v průběhu dne

přizpůsobit potřebám a aktuální situaci, reaguje i na neplánované situace v naší školní družině.

Poměr řízených a spontánních činností je vyrovnaný. Děti jsou podněcovány k vlastní aktivitě, pracují svým tempem. Jsou vytvářeny podmínky pro individuální i skupinové činnosti. Při vhodném počasí pobývají děti venku.

Vychovatelky dbají na soukromí dětí. Pokud to děti potřebují, mají možnost uchýlit se do klidnějšího koutku a neúčastnit se společných činností.

Vychovatelky respektují potřeby dětí, reagují na ně a napomáhají v jejich uspokojování. Jednají nenásilně, přirozeně, citlivě, navozují situace pohody a klidu, relaxace apod. Děti nejsou neúměrně zatěžovány či neurotizovány spěchem a chvatem.

II. Konkrétní cíle ŠVP

Jde zejména o rozvoj žáka, jeho učení a poznání, osvojování základů hodnot, na nichž je založena naše společnost, rozvoj kompetencí, získávání osobní samostatnosti a schopnosti projevovat se jako samostatná osobnost působící na své okolí. Školní družina umožňuje **odpočinkové činnosti (aktivní a klidové)** a přípravu na vyučování.

1. Probouzet v žákovi kladný přístup ke škole a ke vzdělání, učí se rozlišovat čas práce a čas **odpočinku a relaxace**. Rozvíjet jeho osobní přístup k získávání nových vědomostí pro jeho osobní všeobecný rozhled - umožnit osvojení si strategie učení a motivovat pro celoživotní učení, podněcovat k tvořivému myšlení, logickému uvažování a řešení problémů. Pomáhat rozvíjet vlastní schopnosti v souladu s reálnými možnostmi.

2. Výrazně motivovat nabízené zájmové činnosti a rozvíjet praktické dovednosti v zájmových činnostech, naučit vztahu k vlastnoručně vytvořenému výkresu, výrobku či naučené písni, využívat dětské zvědavosti k samostatnému myšlení a tvoření vlastních prací, naučit uvědomění si vlastní práce a citu k vytvořené věci. Zhodnotit svou činnost a uvědomit si sebe, svůj čas na práci a **odpočinek**, své chování a své postoje /psychohygiena/. Rozvíjíme u žáků schopnosti rozhodování, hodnocení a sebehodnocení.

3. Naučit žáka správným zásadám chování ke spolužákům a vrstevníkům

☐ oslovování a zdravení, žádost o pomoc ve škole nebo při práci, nevyvolávat konfliktní situace, pomoc staršího mladšímu při činnostech samostatné řešení problému, vytvoření postoje k problému

☐ rozvíjet kamarádství, rozpoznání lidí ve třídě, skupině, družině

☐ vést ke komunikaci

☐ rozvíjet schopnost spolupracovat a respektovat práci a úspěchy vlastní i druhých

☐ vést k toleranci ke spolužákům jiné kultury, bez předsudků o společenských vrstvách a majetku

4. Naučit žáka správnému chování k pedagogům, občanům a ostatním dospělým

☐ oslovování a zdravení a poznat rozdíl od zdravení známých a dětí

☐ vést k toleranci a ohleduplnosti k jiným lidem, jejich kulturám a hodnotám

☐ vytvářet potřebu projevu pozitivních citů, rozvíjet vnímavost a citové vztahy k lidem

5. Vést žáka aktivně ke vztahu k vlastnímu zdraví, zdravému prostředí ve společnosti a přírodě

☐ učit žáky aktivně chránit zdraví a být za ně zodpovědný

☐ vysvětlovat neznalé i nepochopené pojmy /ekologie apod./

☐ využívat akcí preventivního programu proti šikaně a protidrogového programu

III. Formy práce

☐ Školní družina organizuje pravidelnou činnost oddělení a případně zájmových útvarů, účastní se

příležitostných akcí spojené se školou a v průběhu dne nabízí spontánní aktivity. Družina umožňuje žákům i **odpočinek** a přípravu na vyučování.

1. Základním prostředkem činnosti školní družiny je hra založená na zážitku účastníků, která obohacuje jejich sebezpoznání, rozšiřuje vědomosti a dovednosti a navozuje kladné emoce. Strategií pedagogické práce je respektování požadavků pedagogiky volného času (požadavek dobrovolnosti, zajímavosti a zájmovosti, aktivity, citlivosti a citovosti, prostoru k seberealizaci).

IV. Rozvíjení klíčových kompetencí

Za prioritní považujeme rozvoj a upevňování těchto kompetencí v praxi:

Kompetence k učení

Pracuje a učí se novým činnostem s chutí, započatou práci dokončí. Umí kriticky zhodnotit své výkony, učí se nejen spontánně, ale také vědomě, klade si otázky a hledá na ně odpovědi. Všímá si souvislostí mezi jevy, získané poznatky si dává do souvislostí, uplatňuje je v praktických činnostech a v dalším učení.

Komunikační kompetence

Umí vyjádřit vlastní názor, komunikuje bez ostychu s vrstevníky i dospělými, zapojuje se do diskuse, učí se řešit konflikty, dokáže vyjadřovat kladné pocity ve vztahu k sobě i okolnímu prostředí. Nezapomíná, že ke správné komunikaci patří i nasloucháním druhým.

Sociální a interpersonální kompetence

Učí se plánovat, organizovat, řídit a hodnotit, odhaduje rizika svých nápadů, k úkolům a povinnostem přistupuje zodpovědně, samostatně rozhoduje o svých činnostech a uvědomuje si, že za ně zodpovídá a nese důsledky.

Projevuje citlivost a ohleduplnost. Vytváří si pozitivní představu o sobě samém - ovládá a řídí své jednání a chování tak, aby dosáhl pocitu sebeuspokojení

Občanská kompetence

Uvědomuje si práva svá i práva druhých, vnímá nespravedlnost, agresivitu a šikanu.

Kompetence k trávení volného času

Umí účelně trávit volný čas, orientuje se v možnostech jeho smysluplného využití, umí si vybrat zájmové činnosti podle svých dispozic, rozvíjí své zájmy v organizovaných a individuálních činnostech, rozvíjí schopnost trávení volného času jako kompenzaci jednostranné zátěže ze školního vyučování.

V. Obsah vzdělávacího programu školní družiny

Ze školního vzdělávacího programu rozvíjíme nejvíce kapitoly **Člověk a jeho svět**. Svým širokým pojetím je inspirativní i pro výchovnou práci, je naplněn činnostmi specifickými pro školní družinu.

Oblast Člověk a jeho svět se člení do 5 tematických okruhů, naplňování okruhů je jinými formami než ve školním vyučování, snaží se dětem podat problematiku i jiných pohledů.

Člověk a jeho svět:

- ☐ **Místo, kde žijeme**
- ☐ **Lidé kolem nás**
- ☐ **Lidé a čas**
- ☐ **Rozmanitost přírody**
- ☐ **Člověk a jeho zdraví**

Místo, kde žijeme

- domov: okruh rodiny a jejích členů, organizace života rodiny, zdravé prostředí v rodině, posílení vztahu k rodině, výroba dárků pro členy rodiny, spolupráce s rodinou
- škola: vstup do školy, orientace ve škole a v družině, bezpečná cesta do školy a ze školy, okolí školy, školní režim, vytvoření kladného vztahu ke škole, dopravní značky a dopravní předpisy, dopravní prostředky
- město, kde žijeme: důležitá místa ve městě, KÚ, pošta, knihovna, povolání, doprava, jízdní řády, podíl na prezentaci vlastními pracemi žáků
- naše vlast: orientace na mapě, význam státních svátků, Praha – hlavní město a její památky, ostatní významná města a místa v ČR

Lidé kolem nás

- rodina a kamarádi – soužití v rodině, v kolektivu třídy a družiny, v zaměstnání, na ulici, základní komunikace mezi lidmi, pomoc druhému, lidské vlastnosti, povolání, lidé s různými poruchami
- chování mezi lidmi – pravidla slušného chování, použití kouzelných slovíček, slušné chování ve veřejných prostorách, osobní hygiena, základy správného stolování, principy demokracie / řekni mi svůj názor, budu naslouchat, mám problém – vyslyš mě/
- vlastnictví – soukromé /neber, co není tvé/, veřejné /máme společné hračky, nerozbíjej nebo se přiznej, společně budeme uklízet/, vandalismus
- právo a spravedlnost – základní lidská práva a práva dětí

Lidé a čas

- volný čas – denní režim, časové údaje, hry, soutěže, sportovní vyžití, kroužky, zájmová činnost, zdraví člověka
- minulost, přítomnost, budoucnost – jak se mění lidé, věci, budovy, obec, moderní technika, lidové zvyky, tradice a řemesla, historie, hrady a zámky
- roční období – změny v přírodě, charakteristické znaky ročních období, volný čas a druhy sportů v určitém období, básničky a písničky, **vycházky**, besedy, soutěže

Rozmanitost přírody

- životní prostředí – ochrana přírody, pravidla chování v přírodě, pranostiky, úklid v okolí školy, sběr papíru – třídění odpadu, **přírodovědné vycházky**, besedy
- neživá příroda
- živá příroda – rostliny, stromy, keře, léčivé rostliny, houby, zvířata, ptáci, hmyz, brouci, motýli, ryby – práce s atlasem, encyklopedií, výukové programy na PC – vyhledávání informací
- pokojové rostliny – zalévání, přesazování, péče o pokojové rostliny

Člověk a jeho zdraví

- první pomoc – při drobných poraněních, při požáru, při zasažení elektrickým proudem, předcházení úrazům, důležitá telefonní čísla – dramatizace, scénky, přivolání pomoci
- prevence před nachlazením – otužování, návštěva bazénu, pitný režim, rozvoj tělesné zdatnosti a sportovního chování, stavba člověka, důležité lidské orgány
- nemoci, osobní a denní hygiena, přenosné nemoci, návštěva lékaře, použití léků, vitamíny – ovoce a zelenina
- zdravá strava a výživa – zdravý životní styl, výukový program na PC, zdravé zuby

Podmínky pro vzdělávání žáků se speciálními vzdělávacími potřebami

Zájmové vzdělávání nabízí prostor pro integraci dětí se speciálními vzdělávacími potřebami. Je k nim přistupováno individuálně, podle potřeb žáka. Je využíváno spolupráce nejen s rodiči, ale i s pedagogicko – psychologickou poradnou a s

dalšími poradenskými zařízeními. Školní družina má možnost zapůjčení speciálních didaktických pomůcek.

VI. Časový plán

Školní vzdělávací program je rozpracován na dobu jednoho vzdělávacího cyklu, to je na dobu 5 let. Zhodnocen a dopracován (v případě potřeby) bude po skončení této doby.

Navazuje na ŠVP pro 1. stupeň ZŠ *Člověk a jeho svět*.

VII. Evaluační plán

Žáci jsou hodnoceni slovně.

Žáci se učí hodnotit spolužáky i sama sebe - využití autoevaluace, vést žáky ke kritičnosti, k ocenění dobrých výkonů a chování.

Cíle autoevaluace:

- ☐ hlavní cíl: „školní družina pro děti“
- ☐ dílčí cíle: zvýšit spokojenost se ŠD (děti, rodiče), zvyšovat kvalitu vybavení, rozvoj spolupráce se ZŠ, zapojení rodičů do akcí ŠD

Autoevaluace školní družiny:

Využití různých technik získávání zpětných informací o činnosti ŠD:

- ☐ SWOT analýza
- ☐ rozhovory s žáky a rodiči
- ☐ dotazník pro žáky a rodiče
- ☐ dokumentace ŠD

Časové rozvržení evaluačních činností:

- ☐ v průběhu školního roku (nepravidelně)
- ☐ roční hodnocení práce školní družiny na konci školního roku

Oblasti autoevaluace:

- ☐ individuální potřeby žáka (zohledňování individuality žáka)
- ☐ vzdělávání (metody a formy, prostor pro žakovu tvořivost, samostatné objevování a tvůrčí činnosti, rozvoj klíčových kompetencí, apod.)
- ☐ klima školní družiny (vztahy mezi žáky, žáky a pedagogy, důvěra v pedagogický sbor, respektování osobnosti žáka, ...)
- ☐ hodnocení žáků (podpora sebehodnocení, rozmanitost nástrojů hodnocení, kritéria hodnocení, zpětná vazba na hodnocení)
- ☐ práce vychovatelky (sebehodnocení práce, podpora a pomoc žákům, spolupráce s rodiči a ostatními pedagogy školy, další vzdělávání)
- ☐ materiální, technické, ekonomické a hygienické podmínky

VIII. Bezpečnost a ochrana zdraví

Seznamujeme žáky s možnými riziky pohybu ve škole a mimo ni. Žáci jsou v průběhu školního roku seznamováni s možnými riziky pohybu v určitém prostředí, s možnými následky různých činností, s bezpečnými způsoby používání nástrojů. Jsou poučováni o zásadách správného chování nejen ve škole, na veřejnosti, na komunikacích, ale i v době prázdnin, při různém ročním období, při sportování. Jsou opakovaně seznamováni s postupem při úrazu a v případě požáru.

Školní vzdělávací program pro školní družinu

4. Družina

Konkrétní cíle vzdělávání

- ☐ rozvíjet individuální zájmy a potřeby dětí, jeho nadání a schopnosti
- ☐ rozvoj pozitivní představy o sobě i druhých, umět projevit empatii
- ☐ rozvoj společenských dovedností, schopnosti komunikovat s dětmi i dospělými
- ☐ umět si chránit své zdraví a zdraví ostatních kamarádů
- ☐ rozvoj všeobecných poznatků o světě kolem nás
- ☐ pozitivně motivovat k dobrovolnému přijetí činnosti, cítit možnost svobodné volby
- ☐ **zařazování činností, které přispívají k odstranění únavy, regeneraci duševních i fyzických sil**
- ☐ vytváření kladného postoje k jiným rasám, vyznáním, národnostním, jazykovým a kulturním odlišnostem

Formy vzdělávání Základem činnosti ŠD je **hra**, která má přinést dítěti uvolnění, zážitek a radost. **Pravidelná činnost** v ŠD je každodenní činnost dětí v odděleních (hygienické návyky a stolování, pobyt venku, **odpočinkové a rekreační činnosti**). **Příležitostné akce** v ŠD jsou významnější akce, které nejsou zahrnuty do standardní týdenní skladby činnosti (besídky, slavnosti, karnevaly, **výlety, exkurze, dílny**). Zpravidla jsou to akce určené všem oddělením a také rodičům.

Nabídka spontánních aktivit je průběžná - **klidové činnosti po obědě**, při pobytu venku, při sportovních aktivitách. Také při hravých činnostech v ranní družině.

Role vychovatelky při těchto hrách spočívá nejen v zajištění bezpečnosti, ale také v navození a podněcování k různým aktivitám dětí. Není vyloučena ani její osobní účast na některých hrách.

Odpočinkové činnosti jsou nejen klidové činnosti, ale také aktivní odpočinek, který bude kompenzovat jednostrannou zátěž během školního vyučování.

Příprava na vyučování není jen vypracování domácích cvičení, ale i didaktické a tématické hry. I další činnosti, které hravou formou upevňují či rozšiřují poznatky, které děti získaly ve školním vyučování.

Informace o družině ŠD zabezpečuje dětem náplň volného času v době před vyučováním, v době půlených hodin dětí 1. a 2. tříd, které v tu dobu výuku nemají, odpoledne před odchodem domů nebo do jiných zájmových aktivit, kdy probíhají činnosti spojené s **odpočinkem, rekreací**, zájmovou činností, zábavou, která je přizpůsobena konkrétní věkové skupině dětí. 7. oddělení ŠD má jiný režim dne než ostatní oddělení. Zajišťuje program pro děti jak mladšího školního věku, tak děti starších. Také zařízení je přizpůsobené oběma věkovým skupinám. Oddělení vyplňuje dětem čas mezi vyučováním, nebo dobu před zájmovými kroužky.

Možná rizika, která ovlivňují a narušují výchovně vzdělávací činnost:

- ☐ časová rozdílnost při nástupu žáků do ŠD po vyučování
- ☐ přechody po budově

- ☐ odchody žáků domů a osobní předávání dětí rodičům
- ☐ krátký časový prostor na činnosti
- ☐ zapomnětlivost dětí - hledání částí oděvu, pomůcek

Popis materiálních podmínek Čtyři oddělení pracují ve vlastních prostorách, dvě oddělení v budově Liberecká 24 (tzv. domeček), jedno oddělení využívá prostor třídy, která je rozdělena na část školní výuky a část relaxační. Prostory družiny jsou zařízené jako herny. V každém oddělení je část místnosti pokryta kobercem. Pro zájmové a rukodělné činnosti je jiná část místnosti vybavena stoly a židličkami. Vybavení jednotlivých oddělení se v průběhu roku mění a doplňuje dle potřeb dětí (hry, výtvarný materiál, sportovní náčiní,...).

Vzhledem k tomu, že většina oddělení je v prostorách ZŠ, děti využívají školní šatny, kde mají tašky s náhradním oblečením a oblečením na ven.

Děti mají možnost užívat prostory tělocvičny, školního hřiště, hudebny a cvičné kuchyně pouze za přítomnosti vychovatelky.

Popis personálních podmínek

Všechny vychovatelky splňují podmínky pro vzdělávání dětí v mimoškolních aktivitách a mají odpovídající vzdělání.

Motto: "Úraz není náhoda a nemusí se stát." V péči o bezpečnost a ochranu zdraví platí obecně platné právní předpisy.

Zajištění bezpečnosti a zdraví dětí. Dítě je povinno chránit své zdraví i zdraví spolužáků. Dbá pokynů všech pracovníků školy. Při pobytu v ŠD, na chodbách, v jídelně i venku a dodržuje všechna bezpečnostní opatření. Odchod ze ŠD (na WC, do třídy aj.) oznámí vychovatelce. Při pobytu v ŠD dítě dodržuje řád školní družiny a své chování mu podřizuje. Nevolnost nebo poranění dítě ihned hlásí vychovatelce. Je žádoucí, aby rodiče ve vlastním zájmu informovali vychovatelku o případných zdravotních problémech dítěte. Dítě má právo, cítí -li se nějakým způsobem ohroženo, potřebuje -li pomoci, poradit aj. svěřit se vychovatelce. Má právo na ochranu před diskriminací, násilím, šikanou a jinými patologickými jevy. Rovněž se sám nedopouští šikany, agresivity a násilí vůči ostatním. Členy ŠD se žáci stávají po odevzdání vyplněného a rodiči podepsaného zápisního lístku.

Přihlašování dětí do ŠD

Členy ŠD se žáci stávají po odevzdání vyplněného a rodiči podepsaného zápisního lístku. Rodiče přihlašují své dítě do ŠD odevzdáním správně vyplněného a rodiči podepsaného zápisního lístku.

Rozhodujícím kritériem pro zařazení do ŠD je věk dítěte (přednost mají děti 1. – 3. ročníků, rodinná situace dítěte, děti zaměstnaných rodičů, děti zaměstnanců ZŠ, práce ve směnách, dojíždění atd.). V době děleného vyučování lze do ŠD umístit i dítě trvale nezařazené do ŠD.

Jednotlivá oddělení ŠD se naplňují do maximálního počtu 30 dětí při nepřekročení závazné celkové kapacity ŠD – 210 dětí. Do 7. oddělení jsou přihlášeny děti z 1. – 3. tříd, které odcházejí v průběhu odpoledne. Oddělení je v provozu do 15,00, pak děti přecházejí do 6. oddělení. Děti z 3. – 5. tříd mohou přicházet do 7. oddělení pokud čekají na odpolední vyučování. Členy ŠD se žáci stávají po odevzdání vyplněného a rodiči podepsaného zápisního lístku. V době děleného vyučování lze do ŠD umístit i dítě trvale nezařazené do ŠD. Rodiče jsou povinni informovat vychovatelku o každé změně v docházení dítěte do ŠD.

Odhlašování dítěte ze ŠD se provádí písemnou formou. O přijetí žáka do školní družiny rozhoduje ředitel školy.

Obsah výchovně vzdělávací činnosti Obsah výchovně vzdělávací činnosti je zpracován jako nabídka činností, ze kterých si vychovatelky vybírají podněty pro vlastní realizační plány. Mají dostatek prostoru k tvořivé práci, mohou ji volně přizpůsobovat v rámci svých oddělení konkrétním dětem. Využíváme běžné životní situace i nahodile vzniklé okolnosti a příležitosti. „**Kdo si hraje, nezlobí**“
Nezbytnou podmínkou úspěšné výchovy je respektování osobnosti dítěte.
Důležité je, aby z dětí vyrostli šťastní, úspěšní a tvořiví lidé, kteří budou schopni zvládat běžné i náročné situace se smyslem pro zodpovědnost a spolupráci.
Platnost od 1. 9. 2007
Aktualizace: srpen 2012
Platnost od 1. 9. 2012

Školní vzdělávací program ŠD

5. družina

Obsah a uspořádání školního vzdělávacího programu

2 Charakteristika zařízení

3 Konkrétní cíle vzdělávání

4 Formy vzdělávání

5 Materiální podmínky

6 Personální podmínky

7 Ekonomické podmínky

8 Bezpečnost a ochrana zdraví

9 Přijímání uchazečů a průběh vzdělávání

10 Vzdělávání žáků se speciálními vzdělávacími potřebami

11 Délka a časový plán vzdělávání

11.1 Klasická témata

11.2 Doplnková témata

11.3 Plán možných akcí

12 Obsah vzdělávání

13 Hodnocení žáků a autoevaluace zařízení

Charakteristika zařízení

ŠD se nachází v samostatném areálu sousedícím s areálem školy. Součástí je zahrada, vybavená pískovištěm a průlezkami. Pro sportovní aktivity a míčové hry je využíván také sousední sportovní areál školy. V blízkosti je městský park, který využíváme hlavně v zimním období k zimním radovánkám jako bobování atd.

Konkrétní cíle vzdělávání

Vycházíme s obecných cílů vzdělávací soustavy, jak je formuluje šk. zákon §2, odst. 2.:

1. Rozvoj osobnosti člověka, který bude vybaven poznávacími a sociálními způsobilostmi, mravními a duchovními hodnotami pro osobní a občanský

život, výkon povolání nebo pracovní činnosti, získávání informací a celoživotní vzdělávání.

2. Pochopení a uplatňování zásad demokracie a právnímu státu, základních lidských práv a svobod spolu s odpovědností a smyslem pro sociální soudržnost.
3. Utváření vědomí národní a státní příslušnosti a respektu k etnické, národnostní, kulturní, jazykové a náboženské identitě každého.
4. Pochopení a uplatňování principu rovnosti žen a mužů ve společnosti.
5. Poznávání světových a evropských kulturních hodnot a tradic. Pochopení a osvojení zásad a pravidel vycházejících z evropské integrace, jako základu pro soužití v národním a mezinárodním měřítku.
6. Získání a uplatňování znalostí o životním prostředí a jeho ochraně vycházející ze zásad trvale udržitelného rozvoje a o bezpečnosti a ochraně zdraví.

Cílem činností bude posilovat tyto kompetence:

1. Kompetence k učení: učí se s chutí, dokončenou práci dokončí, umí zhodnotit své výkony, učí se nejen spontánně, ale také vědomě, klade si otázky a hledá na ně odpovědi, všímá si souvislostí mezi jevy, získané vědomosti dává do souvislostí, získané zkušenosti uplatňuje v praktických situacích a dalším učení.
2. Kompetence k řešení problémů: všímá si dění i problémů a tyto mu jsou motivací k řešení dalších problémů a situací, při řešení situací užívá logických, matematických a empirických postupů, chápe, že vyhýbání se problémům nevede k cíli, rozlišuje správná a chybná řešení, spontánně vymýšlí nová řešení. Započaté činnosti dokončuje.
3. Komunikativní kompetence: ovládá řeč, vyjadřuje vhodně formulovanými větami myšlenky, sdělení, otázky i odpovědi, komunikuje bez ostychu s vrstevníky i dospělými, dokáže vyjadřovat své pocity gestem i dalšími prostředky. Komunikace je kultivovaná.
4. Sociální a interpersonální kompetence: samostatně rozhoduje o svých činnostech a uvědomuje si, že za ně odpovídá a nese důsledky, projevuje citlivost a ohleduplnost, rozpozná vhodné a nevhodné chování, vnímá nespravedlnost, agresivitu, šikanu a dovede se jim bránit, ve skupině spolupracuje, dokáže se prosadit i podřídit – přijmout kompromis, je schopen respektovat jiné, je tolerantní k odlišnostem mezi lidmi.
5. Činnostní a občanské kompetence: učí se plánovat, organizovat, řídit a hodnotit, odhaduje rizika svých nápadů, k úkolům a povinnostem přistupuje odpovědně, uvědomuje si svá práva i práva druhých, dbá na své osobní zdraví i druhých, chová se odpovědně s ohledem na zdravé a bezpečné prostředí (přírodní a společenské).

6. Kompetence k trávení volného času: orientuje se v možnostech smysluplného trávení volného času, umí si vybrat zájmové činnosti dle vlastních dispozic, rozvíjí své zájmy v organizovaných skupinových i individuálních činnostech, umí říci „ne“ nevhodným nabídkám na využití volného času.

Formy vzdělávání

Školní družina jako zařízení zájmového vzdělávání realizuje pravidelnou činnost v rámci oddělení dle týdenního plánu. Dále organizuje příležitostní akce přesahující rámec oddělení a činnost v kroužcích školní družiny. Dětem umožňuje spontánní aktivity v průběhu dne, **odpočinkovou činnost** a přípravu na vyučování. Základním prostředkem je hra, která má přinést zážitek. Vychovatelky respektují požadavky pedagogiky volného času.

1. Požadavek pedagogického ovlivňování volného času: vychovatelka navozuje a motivuje činnosti.
2. Požadavek dobrovolnosti: všechny činnosti by měly být přiměřené věku dětí a jejich momentálnímu stavu, děti by je měly vykonávat dobrovolně na základě vzbuzeného zájmu a motivace (nikoliv jen pokynu).
3. Požadavek zajímavosti a zájmovosti: činnosti by měly být pro děti atraktivní, měly by využívat jiné postupy a náměty než ty, které znají ze školy nebo dokonce z mateřské školy. Realizované činnosti přes určitou pravidelnost danou týdenní skladbou zaměstnání by měly být pestré.
4. Požadavek aktivity: činnosti volit tak, aby v nich mohly být přiměřeně úspěšné všechny děti. Aby se podílely (participovali) na tvorbě týdenních plánů, na přípravě činnosti, realizaci i hodnocení.
5. Požadavek citlivosti a citovosti: všechny činnosti by měly přinášet dětem kladné emoce a to nejen z činnosti samé a následného ocenění – pochvaly, ale také radost z objevování či překonávání překážek.
6. Požadavek seberealizace: neboť činností (jejímž produktem je radost) dítě nachází a objevuje sebe sama, zvláště, je-li kladně hodnoceno a prostřednictvím činnosti v oddělení si vytváří žádoucí sociální kontakty.

Materiální podmínky

Školní družina využívá pro svou činnost vlastní budovu, která svým vybavením a uspořádáním odpovídá potřebám dětí mladšího školního věku. V budově jsou 4 herny pro jednotlivá oddělení, 1 herna pro ranní a konečné hodiny, 1 místnost pro dramatickou výchovu a 1 místnost pro pohybové aktivity. Všechna oddělení mají vlastní šatnu.

Herny slouží k odpočinku, k samostatné aktivitě i ke společným činnostem a hrám. Jsou vybaveny kobercem ke hrám a odpočinkovým činnostem na zemi a dále televizory, videem, DVD přehrávačem, radiomagnetofony i počítači.

Samozřejmostí jsou stolní hry, stavebnice, jednoduché sportovní náčiní, dětské časopisy, knihy a jednoduché hudební nástroje.

Podle prostorových možností se snažíme v hernách budovat centra aktivit, kde si mohou hrát menší skupiny dětí např. kostky, domácnost, knihy, dramatické hry. Tyto centra každoročně obměňujeme.

Personální podmínky

Vychovatelka je iniciátorem a průvodcem dětí při činnostech, které motivuje, navozuje přímo nebo nepřímo, řídí, hodnotí. Vychovatelka probouzí v dětech aktivní zájem o okolí, sociální kontakty, komunikaci, chuť dívat se kolem sebe a podněty vnímat. Podněcuje a rozvíjí přirozenou zvědavost dítěte, chuť objevovat i odvahu projevit se a ukázat co všechno zvládne. Tyto žádoucí projevy pak přiměřeně oceňuje a chválí. Vychovatelka během celého působení rozvíjí sociální kompetence důležité pro další rozvoj dětí, zdravé sebevědomí, sebejistotu, schopnost být sám sebou, přizpůsobit se životu v sociální skupině i v multikulturní společnosti, položit základy pro celoživotní učení a schopnost jednat v duchu základních lidských a etických hodnot.

Ekonomické podmínky

Rodiče přispívají na zakoupení hraček, spotřebního materiálu a dalších pomůcek částkou 300,- Kč na pololetí a žáka. Tuto částku v některých případech snižujeme až na 150,- Kč v případech kdy dítě navštěvuje družinu jen 2 dny v týdnu nebo ze sociálních důvodů.

Placené kroužky ŠD:

1. Rodiče přispívají částkou 100,- Kč na pololetí na zakoupení pomůcek kroužku „Výtvarné činnosti“.
2. Rodiče přispívají částkou 60,- Kč na měsíc na činnost kroužku „Vaření“.

Další kroužky jsou pro děti zdarma. Děti nezapsané do ŠD mohou navštěvovat kroužky pouze v případě volného místa a pak se vychovatelka domluví individuálně s rodiči na možnosti sponzorského daru.

Bezpečnost a ochrana zdraví

Podmínky pro hygienické a bezpečné působení ŠD

- Zajišťujeme vhodnou strukturu režimu dětí ve školní družině **s dostatkem relaxace i volného pohybu.**
- Snažíme se o vhodný stravovací režim podle věkových a individuálních potřeb žáků. Pitný režim zajišťujeme prodejem nápojů v tetrapackovém balení a doporučujeme nosit i vlastní nápoje v plastových lahvích. V budově ŠD je dále umístěn automat na pitnou vodu.

- Prostory ŠD přizpůsobujeme věku dětí. Dbáme na osvětlení, teplo, bezhlučnost, čistotu a větrání. Děti upozorňujeme na možná rizika úrazu.
- Ve společenské místnosti jsou dostupné prostředky první pomoci a telefonické kontakty na rodiče. Všechny vychovatelky jsou proškoleny při poskytování první pomoci.

Psychosociální podmínky

- Snažíme se vytvářet prostředí pohody a příznivé sociální klima (úcta, tolerance, uznání empatie, spolupráce a pomoc druhému, sounáležitost se ŠD a školou)
- Respektujeme potřeby jedince a jeho problémy.
- Činnosti volíme přiměřeně k věku dětí a užíváme motivující hodnocení činností.
- Žáky chráníme před násilím, šikanou a dalšími patologickými jevy.
- Snažíme se o budování komunity na principech svobody, odpovědnosti, stability společných pravidel, spravedlnosti a spolupráce.
- Žáky i jejich rodiče informujeme o vnitřním řádu ŠD.

Vnitřní řád školní družiny

- viz. Příloha A

Práva žáků a zákonných zástupců

- žáci mají právo užívat prostory a zařízení ŠD
- účastnit se akcí pořádaných ŠD
- navštěvovat kroužky ŠD, pokud to kapacita dovolí
- využívat nápoje, které ŠD zajišťuje
- obrátit se na vychovatelku se žádostí o pomoc nebo s požadavkem na činnost
- spolupodílet se na vytváření programu a na hodnocení činnosti

Rodiče mohou školní družinu kdykoliv navštívit, zapojit se s dítětem do činnosti a jsou zváni na některé akce ŠD. Dále si mohou domluvit individuální schůzku s vychovatelkou, pokud nastane nějaký problém. V závažnějších případech se rodiče mohou obrátit na vedoucí vychovatelku ŠD.

Povinnosti žáků a zákonných zástupců

- rodiče mají povinnost dodržovat podmínky vyzvedávání dítěte a řádu ŠD
- rodiče mají povinnost dodržovat termíny plateb za pobyt dítěte ve ŠD
- dítě má povinnost dodržovat vnitřní řád ŠD a školní řád
- dítě nesmí svévolně opustit ŠD

Přijímání uchazečů a průběh vzdělávání

Členy školní družiny se žáci stávají po odevzdání vyplněného a rodiči podepsaného zápisového listu. Rodiče jsou povinni informovat vychovatelku o každé změně v docházení dítěte do ŠD. Odhlašování se provádí písemnou formou. Uvolňování žáků v jinou dobu než je uvedena v zápisovém listu se povoluje pouze na základě písemné žádosti rodičů.

O přijetí žáka do školní družiny rozhoduje ředitelka školy. Toto rozhodnutí není v režimu správního řízení a je konečné. V případě podmíněčného vyloučení nebo vyloučení žáka ze školní družiny, má zákonný zástupce možnost odvolání k nadřízenému správnímu orgánu, krajskému úřadu.

Vzdělávání žáků se speciálními vzdělávacími potřebami

Rámcové cíle a záměry vzdělávání jsou pro všechny děti společné. Při vzdělávání dětí se speciálními potřebami se jejich naplňování přizpůsobuje tak, aby maximálně vyhovělo dětem, jejich potřebám a možnostem. Snažíme se vytvořit každému dítěti optimální podmínky k rozvoji jeho osobnosti, k učení i ke komunikaci s ostatními a pomáháme mu dosáhnout co největší samostatnosti. U dětí s mimořádným nadáním doplňujeme nabídku dalších aktivit podle zájmu a mimořádných schopností dítěte. Základní povinné podmínky jsou stanoveny zákony, vyhláškami a prováděcími předpisy.

Vytváříme vhodné podmínky přiměřeným množstvím speciálních pomůcek, vhodných hraček, ale také zapojením dítěte do kolektivu. Dítě z kolektivu nikdy nevyčleňujeme. Vzdělávání přizpůsobujeme potřebám, které vyplývají ze zdravotního oslabení dítěte. Úzce spolupracujeme s rodiči a podle potřeby s poradenskými centry.

Délka a časový plán vzdělávání

Hlavními prostředky výchovy a vzdělávání jsou činnosti. Připravily jsme plán možných činností pro 1. až 5. ročník na dobu 5-ti let. Vychovatelka musí připravit dostatek zajímavých činností pro děti a je na dětech, jejich zájmu a potřebách, které použijí. Mohou vzniknout činnosti úplně jiné, pedagogem neplánované.

Jednotlivé integrované bloky jsou vytvářeny tak, aby zasahovaly více vzdělávacích oblastí. Přispívají k rozvoji učení dítěte v různých oblastech. Dítě má možnost získávat potřebné kompetence (dovednosti, užitečné poznatky, žádané hodnoty, samostatné postoje).

Klasická témata

Kdo jsem já a kdo jsi ty

- čeho si na sobě nejvíce vážím
- všichni jsme kamarádi
- všechno má své místo
- vytváříme si vlastní pravidla, která budeme dodržovat
- v čem jsme stejní a v čem se lišíme

Cesta do školy

- dopravní pravidla
- správné přecházení ulice
- vhodné oblečení
- semafor

Příroda na podzim

- využití darů přírody ve zdravém životním stylu
- ochrana přírody
- zvířátka
- barvy podzimu
- pouštění draků
- počasí

Čertovsko-Mikulášské hrátky

- dobro a zlo
- zvyky a tradice
- čertovská diskotéka
- nadílka
- překonávání strachu
- chápání rozdílu mezi fantazií a skutečností

Symbyly Vánoc

- vánoční dekorace
- vánoční písně a koledy
- dárky
- pečení
- lidové zvyky a tradice
- mezilidské vztahy
- rodinné vztahy
- charitativní akce

Přišla zima

- zimní počasí
- oblékání
- zimní sporty a radovánky
- příroda
- zvířátka v zimě a jejich stopy

Měsíc karnevalu – masopust

- seznamování s tradicemi a lidovými zvyky
- výroba masek
- výzdoba družiny
- pečení masopustního pečiva
- karnevalové hemžení

Příroda se probouzí

- změny v přírodě a počasí
- pokusy s klíčením semen
- příroda ve městě
- příroda a její ochrana v Jizerských horách

Velikonoční radovánky

- lidové zvyky, říkadla a koledy
- zdobení vajíček a jiné dekorativní práce
- výstava pro rodiče

Čarodějnické dny

- uvědomění si dobra a zla
- rozlišování pohádky a skutečnosti
- známí čarodějové a čarodějnice z knihy filmů
- čarodějové, kouzelníci a iluzionisté
- líčení a převleky
- čarodějnické soutěže a hry
- pokusy a čarodějnické lektvary

Čas výletů

- nebezpečí v dopravních situacích
- pravolevá orientace
- dopravní situace, prostředky a značky
- dodržování pravidel pro cyklisty a při pěších výletech
- první pomoc

- důležitá telefonní čísla
- známá výletní místa
- hrady a zámky v Čechách
- život ve středověku
- pověsti, pohádky a známá strašidla

Prevence + ochrana zdraví + Den matek

- protidrogová prevence
- děti a cizí osoby
- já a moje tělo
- kdo se může mého těla dotýkat
- ochrana dítěte před zneužíváním a týráním
- odpovědnost za své tělo
- maminka, tatínek a já (rodina)
- kde jsem v bezpečí
- akce a výroba dárků pro maminky

Děti světa

- zamyšlení nad životem a problémy dětí na celém světě
- jak můžeme pomoci známým i neznámým kamarádům
- návštěva školky s programem a dárky
- oslavy „Dne dětí“

Sportovní dny

- tradiční i netradiční sportovní disciplíny
- rekordy školy a družiny

Těšíme se na prázdniny

- jak se žije v Čechách v porovnání s jinými národy
- jak se lidé dorozumívají
- zvláštnosti ras a národů
- tolerance k identitě jiných

Doplňková témata

1. Od počátku k veleještěřům a dále k lidem

- po stopách prvního života
- výpravy do druhohor
- vývoj člověka
- zajímavosti z lidských dějin

- planeta stále žije a mění se (zemětřesení a ekologické katastrofy)

2. Malé a velké vynálezy

- zkrocení vody, větru a elektřiny
- vodní cesty
- kolo a vlak
- balony a vzducholodě
- první letadla
- cesty do vesmíru
- písmo a tisk
- stroje v domácnosti
- od hub k lékům
- budiž světlo
- zrcadlo, mikroskop a dalekohled
- od tam-tamu k telefonům, od počítadla k počítačům

3. 7 divů světa

- Egyptské pyramidy
- Artemidin chrám v Efesu
- Feidův Zeus v Olympii
- Mauzoleum v Halikarnassu
- Rhodský kolos
- Maják na ostrove Faros
- Visuté zahrady královny Semiramis

4. Novodobé divy světa

- Panamský průplav
- Šikmá věž v Pize
- Skleněná pyramida
- Opera v Sydney
- Krácející sochy MOAI
- Kanál La Manche
- Velká čínská zeď

5. Přírodní divy světa

- vodopády
- sopky a skalní města

6. Pozemšťané a mimozemšťané

- jak vesmír známe a čím nás přitahuje
- různé teorie o mimozemšťanech
- filmy
- neznáme své budoucí přátele či nepřátele
- tolerance k jiné rase
- můžeme být úplně jiní a přesto přátelé

7. Voda kolem nás

- voda jako dávkyně života
- pitná voda
- život pod vodní hladinou
- život u řek a rybníků
- ochrana vodních toků
- jak můžeme pomoci

8. Moje město

- orientace v centru města
- známe budovy
- tradiční akce
- příroda ve městě
- skutečnost a výhled do budoucna
- jak snadno lze přírodu zničit a jak zachránit

9. Cestujeme po světadílech

- orientace na mapě
- vyhledávání zajímavostí o cizích zemích
- barva pleti
- rasová, kulturní a náboženská snášenlivost
- aktivující inspirace k činnostem (výtvarná tvorba, tanec, vaření, sporty a hry, životní styl)

10. Cestujeme po Evropě

- zajímavosti z okolních zemí
- co nás odlišuje, co spojuje a co inspiruje (výtvarná tvorba, tanec, vaření, sporty a hry, životní styl)

11. Dostavníkem za Indiány

- skutečnost a filmy

- indiánská zručnost (práce z peří, látky, hlíny, barvení látek, výroba totemu)
- indiánské hry

12. Poklady a piráti

- skutečnost a filmy
- šifry, tajná písma a záhadné mapy
- hry

13. Co víme a nevíme o sportu

- zajímavosti
- pravidla
- olympiády (současnost a historie)
- sportovní aktivity jako součást životního stylu

14. Pojďte s námi do pohádky

- znalost pohádek
- dramatizace
- besedy
- aplikace na skutečný život
- hry na pohádková témata

15. Kniha – nejlepší kamarád

- orientace v knihovně školy
- znalost dětských knih
- inspirace k četbě
- budování vlastní knihovničky a vlastní četba
- vlastní literární tvorba (povídka, pohádka, komiks)

Plán možných akcí

1. Pohádková zahrada (akce na přivítání prvňáčků)
2. Cesta za pirátským pokladem
3. Halloweenská zahrada
4. Drakiáda
5. Podzimní výtvarná výstava
6. Barevné dny
7. Čertovsko-mikulášské oslavy
8. Vánoční výstava a dílna (ve spolupráci s 1. stupněm ZŠ)
9. Oslavy vánoc
10. Zimní olympiáda

11. Valentýnská diskotéka
12. Týden pro zdraví
13. Týden se školními skřítky
14. Velikonoční výstava a dílna (ve spolupráci s 1. stupněm ZŠ)
15. Velikonoční prázdniny ve ŠD (dvoudenní akce s možností přespání + odměny pro vybrané děti)
16. Letní olympiáda
17. Den matek
18. Mezinárodní den dětí

Obsah vzdělávání

1. Člověk a jeho svět
 - místo kde žijeme, škola, rodina, naše město, tradice které dodržujeme, cesta do školy (vše z dopravní výchovy)
2. Lidé kolem nás
 - rodina, kamarádi, zásady výchovy budoucího občana
 - společenské chování – zdravení, požádání, hodnocení okolních záležitostí, hledání pozitivních aspektů
 - mediální výchova – umět si vybrat informační zdroje, umět s nimi zacházet, nevěřit všemu co se říká v televizi, rozlišit realitu od příběhu, rozlišit kdo to říká
3. Člověk a čas
 - co bylo, je a bude, minulost má vliv na budoucnost, návyky na využití volného času, udělat si časový plán, vážit si času svého a jiných
4. Rozmanitost přírody
 - ochrana přírody, ekologie, pokusy, péče o živou přírodu, krmení ptactva, výrobky z přírodnin
5. Člověk a jeho zdraví
 - životospráva, pitný režim, stravování, 1. pomoc, telefonní čísla 150, 155, 156, 158, 112 (praxe, umět si na to zahrát)

Hodnocení žáků a autoevaluace zařízení

Žáky hodnotíme podle schopností začlenit se do kolektivu a využívat smysluplně volný čas. Snahou všech našich vychovatelek je vytvořit takové

prostředí, kde děti naleznou dostatek podnětů k činnostem a zároveň pocit bezpečí a pohody. Celé zařízení je vhodné hodnotit podle toho, zda ho děti navštěvují rády, zda vytváří příjemné mezilidské vztahy a prostředí a podmínky pro kulturní a sportovní rozvoj dítěte. Naší snahou je proto stále vylepšování prostředí areálu ŠD, nabízených činností i akcí pořádaných pro děti, popř. i jejich rodiče.

Příloha A

Školní řád školní družiny

V souladu se zněním zákona č.561/2004 Sb. o předškolním, základním, středním, vyšším

odborném a jiném vzdělávání (školský zákon), § 30, odst.1, vydávám řád školní družiny:

Obsah: Všeobecné ustanovení

Organizace a provoz školní družiny

Režim školní družiny

Dokumentace

I.VŠEOBECNÉ USTANOVENÍ

1.Činnost družiny

1.1. Družina poskytuje zájmové vzdělávání žáků jedné školy nebo několika škol.

1.2. Družina vykonává činnost ve dnech školního vyučování a o školních prázdninách ředitel školy může přerušit činnost družiny v době školních prázdnin.

1.3. Družina může vykonávat činnosti pro účastníky, nebo účastníky a jejich zákonné zástupce i ve dnech pracovního volna.

1.4. Družina organizuje zájmové vzdělávání především pro účastníky přihlášené k pravidelné denní docházce.

1.5. Činnost družiny

Jsou to činnosti pravidelné, příležitostní akce a nabídka spontánních aktivit. Družina umožňuje účastníkům **odpočinkové činnosti** a přípravu na vyučování.

II. ORGANIZACE A PROVOZ ŠKOLNÍ DRUŽINY

1.Přihlašování, odhlašování žáka

1.1. Žáka do školní družiny přihlašuje zákonný zástupce předáním řádně vyplněného zápisového lístku s uvedením rozsahu docházky a způsobu odchodu žáka z družiny přihlášky eviduje vedoucí vychovatelka.

1.2. O přijetí žáka k činnosti školní družiny rozhoduje ředitel školy na základě vyplněných náležitostí v písemné přihlášce a kritérií pro přijetí (zaměstnanost obou rodičů, upřednostnění dětí z neúplných rodin, celotýdenní docházka v plném režimu).

1.3. Činnost školní družiny je určena přednostně pro žáky prvního stupně, k pravidelné docházce však mohou být přijati i žáci druhého stupně, pokud oddělení nedosáhlo limitujícího počtu žáků.

1.4. Činností družiny se mohou zúčastňovat i žáci nezařazení do družiny, pokud se neúčastní plný počet zařazených žáků stanovený pro oddělení – např. dočasné umístění žáků z vyšších tříd pokud to vyžaduje organizace výuky (dělené vyučovací hodiny, přerušení výuky apod.).

1.5. Odhlášení žáka z docházky do činnosti školní družiny (dále jen ŠD) oznámí rodiče písemnou formou vedoucí vychovatelce ŠD.

1.6. O vyloučení z docházky do ŠD rozhodne ředitel školy na základě návrhu vedoucí vychovatelky ŠD a po projednání v pedagogické radě. Rozhodnutí o vyloučení ze ŠD sdělí ředitel školy rodičům žáka písemně s patřičným odůvodněním.

2. Provoz školní družiny

2.1. Provozní doba ŠD: PO 6,00 – 8,00 11,40 – 17,00

ÚT 6,00 – 8,00 11,40 – 16,30

ST 6,00 – 8,00 11,40 – 17,00

ČT 6,00 – 8,00 11,40 – 16,30

PÁ 6,00 – 8,00 11,40 – 16,30

2.2. V době prázdnin nebo mimořádného volna je činnost ŠD zajištěna, pokud počet přihlášených žáků není nižší než 10.

2.3. Výchovně vzdělávací práce a další činnosti ve školní družině probíhají podle rozvrhu činností a režimu, který schvaluje ředitel školy.

2.4. Vyučovací jednotka vychovatelky ŠD je 60 minut.

2.5. ŠD je umístěna v samostatném areálu školy.

2.6. K činnosti ŠD je možné po dohodě s vedením školy využívat všechna zařízení školy. Vychovatelka může s dětmi opustit areál školy z důvodu naplňování výchovně-vzdělávacího programu.

2.7. Počet oddělení 4.

2.8. Naplňování oddělení: oddělení školní družiny se naplňuje nejvýše do počtu 30 účastníků.

3. Docházka do ŠD

3.1. Budova ŠD je zpřístupněna žákům k docházce do činností ŠD v ranním provozu od 6,00 do 7,40 hod.

3.2. Žák vstupuje do činnosti ŠD v nahlášeném režimu, který je uveden zákonným zástupcem.

3.3. Nepřítomnost žáka v ŠD je omluvena nepřítomností žáka ve škole (postup dle školního řádu), pokud je žák vyzvednut rodiči z vyučování, ohlásí vychovatelce tuto skutečnost třídní (předávající) učitel. Omluva je písemná nebo telefonická.

3.4. Odhlášku ze stravování v případě nepřítomnosti žáka provádí rodiče sami.

3.5. Uvolnění z denní činnosti ŠD je jen na základě písemného sdělení zákonného zástupce a s osobním vyzvednutím žáka.

3.6. Režim vyzvedávání žáka z činnosti ŠD – po ukončení vyučování do 13,00 hod. a dále od 15,00 do 16,30 hod. z důvodu nenarušení plánovaných činností v době mezi 13- 15 hodinou.

3.7. Do odpoledního provozu ŠD jsou žáci přihlášení k činnosti ve ŠD předávání vychovatelkám ŠD přímo vyučujícím po ukončení řádné výuky či jiné činnosti organizované školou. Předávající při předání sdělí počet předávaných žáků a oznámí důvod nepřítomnosti zapsaných žáků ŠD. V případě nepřítomnosti vychovatelky ŠD plní učitel funkci pedagogického dozoru nad žáky ŠD a současně situaci oznámí vedoucí vychovatelce ŠD.

3.8. Při nevyzvednutí žáka zákonným zástupcem z činnosti ŠD do konce stanovené provozní doby ŠD se vychovatelka snaží telefonicky kontaktovat rodiče. Dle telefonické domluvy s rodiči vyčká s žákem až do příchodu rodičů či daného zástupce. Není-li nikdo ze zákonných zástupců či uvedených kontaktních osob k zastížení, sdělí situaci řediteli školy, event. policii.

4. Pravidla chování žáků při činnostech ŠD

4.1. Žáci se řídí pokyny vychovatelky ŠD, pravidly vnitřního řádu ŠD a školního řádu.

4.2. Bez vědomí vychovatelky žák neopouští oddělení ŠD.

4.3. Doba pobytu ve školní družině se řídí údaji na zápisovém lístku.

4.4. Na oběd jsou žáci odváděni v doprovodu vychovatelek ŠD.

4.5. Osobní věci má každý žák označeny příjmením. Případnou ztrátu či záměnu hlásí žák nebo zákonný zástupce ihned vychovatelce.

4.6. K hrám, hračkám, knihám atd. se žáci chovají ohleduplně a šetrně. Úmyslné poškození nebo zničení herního zařízení či vybavení nahradí, event. opraví po dohodě zákonný zástupce.

4.7. Do hodnocení a klasifikace chování žáka se započítávají i projevy chování v činnostech ŠD – platí i zde ustanovení vyhlášky o základní škole.

4.8. Pokud žák soustavně narušuje činnosti ŠD, opakovaně porušuje vnitřní řád ŠD a školní řád, může být z rozhodnutí ředitele školy z docházky do ŠD vyloučen.

5. Bezpečnost a ochrana zdraví žáků ŠD

5.1. Bezpečnost a ochranu zdraví žáků při činnostech zajišťuje každá vychovatelka ve svém oddělení metodicky správným a plánovitým výběrem činností v jednotlivých zaměstnáních.

5.2. Veškeré zjištěné nedostatky vychovatelky okamžitě nahlásí vedení školy.

5.3. Při úrazu žáka zváží vychovatelka situaci – ošetří sama, zavolá rodiče, event. lékařskou pomoc.

5.4. Žák je povinen okamžitě hlásit vychovatelce každé zranění při činnostech.

5.5. Během provozu ŠD nevstupují z hygienických a bezpečnostních důvodů zástupci či jimi pověřené osoby do výchovných prostor školy a oddělení ŠD. Komunikace s vychovatelkami probíhá přes dvevní hlásku nebo osobně. Další individuální pohovory mohou probíhat na základě osobní domluvy, v rámci třídních schůzek a konzultací. Pedagogičtí zaměstnanci ŠD i žáci ŠD se dále řídí ve svém chování, povinnostech a právech ustanoveními školního řádu.

6. Pitný režim

6.1. Pitný režim zajišťují vychovatelky ŠD prodejem nápojů v tetrapakovém balení a v ŠD je umístěn dávkovací automat na pitnou vodu.

7. Nepřítomnost zaměstnance

7.1. Při krátké nepřítomnosti vychovatelky (náhlá nezbytná nepřítomnost v průběhu den) je možné spojit oddělení tak, aby v jednom oddělení nepřesáhl počet dětí 30 a pokud to dovolí činnost v odděleních.

7.2. Předem známá nepřítomnost vychovatelky přesahující 1 den je řešena zástupem.

III. REŽIM ŠKOLNÍ DRUŽINY

6,00 – 8,00 příchod do školy převážně **odpočinková činnost, klidové hry**, stolní hry, hračky, činnost dle zájmů

11,40 – 13,00 / 12,35 – 13,30 / oběd, osobní hygiena, volná činnost

13,00 – 13,30 **odpočinková činnost**

13,30 – 15,00 činnost dle týdenního plánu

15,00 – 15,15 osobní hygiena, úklid osobních věcí, postupný odchod dětí domů – kontrola v šatnách

15,15 – 16,15 **rekreační činnost** + činnost kroužků ŠD

16,15 – 16,30 / 17,00 / úklid a odchod domů

IV. DOKUMENTACE

1. Dokumentace vedená v oddělení školní družiny

Zápisový lístek pro žáky, kteří jsou přihlášení k pravidelné docházce.

Přehled výchovně vzdělávací práce. Docházkový sešit.

ŠKOLNÍ DRUŽINA				
		PLÁN AKCÍ NA ŠKOLNÍ ROK 2008 / 2009		
<u>ZÁŘÍ</u>		Pohádková zahrada - " Probudíme Julinku "		<u>19.9.</u>
<u>ŘÍJEN</u>		Halloweenská zahrada		<u>4.11.</u>
<u>LISTOPAD</u>		Staročeské dny		<u>podle počasí</u>
<u>PROSINEC</u>		Mikulášsko - čertovské hry		<u>4.12.</u>
-		Vánoční besídky v odděleních		<u>18.</u> + <u>19.12.</u>
-		Vánoční výstava ve spolupráci s uč. 1.st.		-
<u>LEDEN</u>		Krmení lesních zvířátek		<u>podle počasí</u>
<u>ÚNOR</u>		Valentýn (v odděleních,dle zájmu dětí)		-

<u>BŘEZEN</u>	Návštěva hasičárny 3. - 5.oddělení				-
-	Beseda s policistkou 1. - 2.oddělení				-
<u>DUBEN</u>	Velikonoční prázdniny :				-
-	1. den - Staročeské Velikonoce - vítání jara				<u>9.4.</u>
-	2. den - Návštěva obory - výlet				<u>10.4.</u>
-	Výstava čarodějnic				<u>30.4.</u>
<u>KVĚTEN</u>	Výtvarná výstava ke Dni matek - Dům porozumění Rýnovice				
<u>ČERVEN</u>	Oslavy Dne dětí				<u>1.6. - 5.6.</u>

Dodatek č. 1 pro školní rok 2008/2009 s účinností od 1. 9. 2008

Úpravy:

Bod 5: Materiální podmínky: V budově je 5 heren a 1 místnost pro sledování DVD a pohybové aktivity.

Bod 7: Ekonomické podmínky: Placené kroužky ŠD: b) Rodiče přispívají částkou 80,- Kč na měsíc na činnost kroužku „Vaření“.

Bod 8: Bezpečnost a ochrana zdraví: Podmínky pro hygienické a bezpečné působení ŠD: V současné době není v provozu automat na pitnou vodu.

Školní řád školní družiny: 2. Provoz školní družiny

út 6,00 – 8,55 11,40 – 16,30

čt 6,00 – 8,55 11,40 - 16,30